

T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
DİN HİZMETLERİNDE İLETİŞİM VE TEBLİĞ ANABİLİM DALI
DİN HİZMETLERİNDE İLETİŞİM VE TEBLİĞ BİLİM DALI

MEHMED ÂKİF ERSOY'UN
TEBLİĞ VE İRŞAT USULÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hatice ÇİFCİ

İstanbul
Eylül-2023

T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
DİN HİZMETLERİNDE İLETİŞİM VE TEBLİĞ ANABİLİM DALI
DİN HİZMETLERİNDE İLETİŞİM VE TEBLİĞ BİLİM DALI

MEHMED ÂKİF ERSOY'UN
TEBLİĞ VE İRŞAT USULÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hatice ÇİFCİ

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Hasan Kâmil YILMAZ

İstanbul
Eylül-2023

TEZ ONAYI

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğüne,

Bu çalışma jürimiz tarafından Din Hizmetlerinde İletişim ve Tebliğ Anabilim Dalı
Din Hizmetlerinde İletişim ve Tebliğ Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak
kabul edilmiştir.

Danışman Prof. Dr. Hasan Kâmil YILMAZ

Üye Prof. Dr. Necdet TOSUN

Üye Doç. Dr. Faruk KANGER

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Erhan İÇENER
Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek lisans tezi olarak hazırladığım “**Mehmed Âkif Ersoy’un Tebliğ ve İrşat Usulü**” adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlandığı aşamaya kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığımı, bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

Hatice ÇİFCİ

ÖN SÖZ

Tebliğ ve irşat, insanlığın Hakk ve hakikatle buluşma vasıtalarından biridir. Allah'ın emirlerinin insanlara ulaştırılması etkili bir tebliğ ve irşat ile mümkündür. Tebliğ aynı zamanda peygamberlerin vasıflarından birisidir. Peygamberlerden insanlara miras olan ulvi bir vazifedir. Toplumda, batıl ve hurafelerden uzak, hak ve hakikat üzere bir hayat inşa edilmesi, ancak ilmi ve irfanı ile temayüz eden yetkili ve etkili mübelliğler tarafından tebliğin yerine getirilmesiyle mümkündür.

İslam'ın asırdan asıra, nesilden nesile aktarımı için tebliğ ve irşat gibi ulvi bir vazifenin bil hakkın yerine getirilmesi gerekmektedir. Asr-ı saadetten günümüze tebliğ, kalpten kaleme, kalemden kelama bir yol bulmuş ve günümüze kadar İslam'ın hakikati bozulmadan gelmiştir. Ecdat yadigarı topraklarda tebliğ ve irşadın çok köklü bir maziye sahip olduğunu tarih kitaplarında okumaktayız. İslam'ın intişarında büyük bir payeye sahip olan ashab'ı- kiram, bizim için rol model olmuştur. Mehmed Âkif, asr-ı saadeti baz alarak İslam'ın ruhunu yaşadığı çağa aktarmayı idealize etmiş, kurtuluşu İslam birliğini sağlamada görmüştür.

Mehmed Âkif, Millî Mücadele döneminde tebliğ ve irşat çalışmalarıyla vatanın kurtuluşunda etkili olan manevi önderlerdendir. Âkif, her ne kadar milli şair olarak bu kimliği ile tanınsa da aslında o; toplum tarafından kabul sevilen bir yazar, idealist bir mütefekkir, gönül dünyası engin bir vatansever, dini için çalışan tebliğci, kalemi keskin bir müfessir, kelamı tesirli bir vaizdir. Toplum tarafından kabul edilen saygın bir kişiliğe ve karaktere sahip öncü kahramanlardandır. İslami duruşu ve hasbi yaşayışı ile insanlığın örnek aldığı, düşüncelerine ve yazılarına itibar ettiği ender şahsiyetlerdendir. Mehmed Âkif, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemi ile Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş döneminde yaşamış bir tebliğcidir. Hayatını, dinin kaim, vatanın daim olması; istiklâl ve İstikbal'in bekası uğruna adadı. Vatan için, din için, gelecek için, insanlık için hiçbir fedakarlıktan kaçınmadı. Mehmed Âkif, gerek vaiz ve hatip olarak kürsülerde, gerek yazar ve şair olarak gazete ve dergi yazılarında, gerekse müfessir olarak toplumun içerisinde var oldu; varoluş mücadelesi vererek toplumda öncü şahsiyet oldu.

Mehmed Âkif, maziden atıye aydınlık yarınlar için tebliğ ve irşatta bulundu. İslam'ın evrensel bir din olması için, halka bilgiden bilince götüren bir tebliğ yaptı. Tefsir yazılarında, vaazlarında ve şiirlerinde İslam'ın nurunu ötelere taşımayı gaye edindi.

Âkif, gurbetten sılaya olan mektuplarına Allah'ın selamı ile başlayıp, siyaneti Mevla'ya emanet ile mektuplarını nihâyete erdirdi. İslam'ın özünü oluşturan güzel ahlakı kendi yaşamında bir hayat modeli olarak benimsedi. Doğruluktan, samimiyetten, çalışkanlıktan, azim ve gayretten asla ödün vermedi. Âkif, hayatında ümitsizliğe, tembelliğe, gaflete, bedbinliğe yer vermedi. Kıvrak zekâsı ve nüktedanlığı ile gönüllere taht kurdu. Dini ve fenni ilimlere vukufiyeti ile toplumda temayüz etti. Davasındaki samimiyeti ve hasbi duruşuyla tarihe nam saldı. Sözünün eri oluşu, hoşgörü ve tevazuu, vatan ve millet sevgisi, vizyonu ve ileri ufku, ahlakı ve yaşantısı ile örnek oluşu her zaman Mehmed Âkif'i milli şair yapan güzel ahlaki meziyetlerinden birkaçıydı.

Araştırmamdaki her aşamada bana yardımcı olan değerli hocam Prof. Dr. Hasan Kâmil YILMAZ'a, en kalbi hürmet ve muhabbetlerimi sunar, muhterem hocama teşekkürü bir borç bilirim. Tebliğ ve irşat alanında dersleriyle bize vizyon katan çok değerli hocalarımıza, yüksek lisans eğitimim boyunca benden desteklerini esirgemeyen kıymetli eşim Adil ÇİFCİ 'ye ve aileme müteşekkirim.

Hatice ÇİFCİ
İstanbul-2023

ÖZET
MEHMED AKİF ERSOY’UN
TEBLİĞ VE İRŞAT USULÜ

Hatice ÇİFCİ

Yüksek Lisans, Din Hizmetlerinde İletişim ve Tebliğ Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Hasan Kâmil YILMAZ

Eylül, 2023 – 154 Sayfa

“Mehmed Âkif Ersoy’un Tebliğ ve İrşat Usulü” başlıklı tezimizde Mehmed Âkif Ersoy’un bir tebliğci olarak, hayatı ve eserleri incelendi. Hayatındaki örnek olaylar çerçevesinde, eserlerindeki konular bağlamında tebliğ ve irşat yönü ortaya çıkarılmaya çalışıldı. Çalışmada tez araştırma yöntemi olarak tarama modeli kullanıldı. Nitel veri toplama araçlarından doküman analizi tercih edildi. Elde edilen bulgular sonucunda “Mehmet Akif Ersoy’un Tebliğ ve İrşat Usulü” genel çerçeve olarak belirlenmeye çalışıldı. Mehmed Âkif, camileri, minberleri, kürsüleri, kalemi, kelamı, mektupları, sohbet meclislerini, meydanları tebliğ ve irşat vasıtası ve mekanı olarak tercih etti. Âkif, zaman ve zemin ayırt etmeden ihtiyaç olan mekana, ihtiyaç olan zamanda giderek ve tebliğ vasıtalarını en güzel şekilde kullanarak gönüllere ve zihinlere tesirli ve belîğ bir üslûp ile hitap etti, tebliğ ve irşatta bulundu. Mehmed Âkif, tebliğ ve irşatta Nahl sûresi 125. âyetin muhtevası mucibince hikmet ile tavsiye, güzel nasihat ile davet, en güzel surette mücadele yöntemlerini kullandı. Âkif, tahkiye usulü ile tebliğ, açıktan tebliğ, gizli tebliğ, dua ve yakarış ile tebliğ, iyiliği emretme kötülükten sakındırma ile tebliğ, tespit teşhis ve teşvik yolu ile tebliğ yöntemlerine de yazılarında ve vaazlarında yer verdi. Beden dili ile değil, gönül dili ile, yürekten, hasbi bir tebliğ ve irşat usulü benimsedi.

Anahtar kelimeler; Mehmed Âkif, Tebliğ, İrşat, Usul, Vaaz, Safahat, Cami

SUMMARY

MEHMED AKİF ERSOY'S

NOTIFICATION AND INFORMATION PROCEDURE

Hatice ÇİFCİ

Master, Department of Communication and Announcement in Religious Services

Thesis Advisor: Prof. Dr. Hasan Kamil YILMAZ

September, 2023 – 154 Pages

In our thesis titled "Mehmed Âkif Ersoy's Method of Proselytizing and Guidance", the life and works of Mehmed Âkif Ersoy as a communicator were examined. An attempt was made to reveal the aspect of preaching and guidance within the framework of the sample events in his life and the subjects in his works. In the study, scanning model was used as the thesis research method. Among the qualitative data collection tools, document analysis was preferred. As a result of the findings, " Mehmed Âkif Ersoy's Method of Proselytizing and Guidance " was tried to be determined as the general framework. Mehmed Akif preferred mosques, pulpits, pulpits, pen, the word, letters, conversation assemblies and squares as the means and places of preaching and guidance. Akif addressed the hearts and minds in an effective and eloquent style, preached and guided people by going to the needed place, at the needed time, without distinguishing between time and place, and by using the means of dissemination in the best way possible. Mehmed Akif, in accordance with the content of the 125th verse of the An-Nahl Surah, used the methods of advice with wisdom, invitation with good advice, and struggle in the best way, in his preaching and guidance. Akif also included in his writings and sermons the methodologies of proselytizing through the method of investigation, proselytizing openly, proselytizing secretly, proselytizing through prayer and supplication, proselytizing by enjoining good and forbidding evil, proselytizing by detection, diagnosis and encouragement. He adopted a genuine propaganda and guidance methodology, not through body language but through the language of the heart.

Keywords; Mehmed Âkif, Communiqué, Insight, Method, Sermon, Safahat, Mosque

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAYI	i
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ	ii
ÖN SÖZ.....	iii
ÖZET.....	v
SUMMARY	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xii

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ	1
5.2. Tezin Konusu	1
5.3. Tezin Amacı	1
5.4. Tezin Kapsam ve İçeriği	1
5.5. Tez Konusunun Önemi ve Özgün Değeri	2
5.6. Tezin Araştırma Yöntemi.....	3
5.7. Sınırlılıklar	3
5.8. Tez Konusu ile İlgili Literatür Özeti	3

İKİNCİ BÖLÜM

TEBLİĞ VE İRŞAT TERMİNOLOJİSİ.....	6
2.1. Kavramsal Çerçeve	6
2.1.1. Tebliğ	6
2.1.2. İrşat.....	6

2.1.3. Davet	7
2.1.4. Va'z.....	7
2.2. Tebliğ ve İrşat Metotları.....	7
2.2.1. Duygusal Metod	8
2.2.2. Akli Metod	8
2.2.3. Tecrübeye Dayalı Metod.....	9
2.3. Tebliğ ve İrşat Yöntemleri	9
2.3.1. Hikmet ile Tebliğ ve İrşat Usulü.....	9
2.3.2. Güzel Nasihat ile Tebliğ ve İrşat Usulü	10
2.3.3. En Güzel Surette Mücadele ile Tebliğ ve İrşat Usulü.....	10
2.3.4. Güzel Örnek, Ahlaki Yaşantı ile Tebliğ ve İrşat Usulü	11
2.4. Tebliğ ve İrşat Vasıtaları	11
2.4.1. Vaazlar ve Hutbeler.....	11
2.4.2. Sosyal Medya ve TV Programları.....	12
2.4.3. İlmi ve Kültürel Faaliyetler	12

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MEHMED AKİF ERSOY'UN HAYATI.....	13
3.1. Ailesi ve Doğumu	13
3.2. Eğitimi.....	13
3.2.1. Âkif'in Eğitim Hayatına Etki Eden Manevi Unsurlar.....	14
3.3. Millî Mücadele Yılları ve Ankara Hayatı	15
3.3.1. Mehmed Âkif ve Mahir İz Hoca	16
3.3.2. Şühedanın Ruhaniyeti ve Çanakkale Destanı	18
3.3.3. İstikbal Muştusu İstiklal Marşı	22
3.4. Hastalığı, Vefatı ve Mezarı	24

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

MEHMET AKİF ERSOY'UN TEBLİĞCİ KİMLİĞİ	27
4.1. Tebliğ ve İrşat Adamı Olarak Mehmed Âkif	27
4.1.1. Kur'ân Mealindeki Dil ve Mana Hassasiyeti	28
4.1.2. Hz. Peygamber'e Olan Sevgisi ve Bağlılığı.....	30
4.1.3. Davasındaki İhlas ve Samimiyeti.....	35
4.1.4. Dini ve Fenni İlimlere Vukufiyeti.....	37
4.1.5. Ahlakı ve Yaşantısı ile Örnek Oluşu.....	39
4.1.6. Vatan ve Millet Sevgisi.....	43
4.1.7. Aile Bilinci ve Aile Hassasiyeti	45
4.1.8. Hoşgörü ve Tevazuu	47
4.1.9. Sözünün Eri Oluşu	48
4.1.10. Tefrikadan Uzak Duruşu ve Birleştirici Özelliği	49
4.1.11. Yanlış Tevekkül Anlayışı ile Kaderciliğe Karşı Duruşu.....	51
4.1.12. Her Zaman Ümitvar Oluşu.....	54
4.1.13. Merhameti ve Şefkati	57
4.1.14. İdealistliği.....	58
4.1.14.1. Asım'ın Nesli	59
4.1.15. Fikirleri.....	60
4.1.16. Vizyonu ve İleri Ufku	63
4.1.17. Beşeri Yönü.....	68
4.1.18. İlmi Yönü	68
4.1.19. Nüktedanlığı.....	69

BEŞİNCİ BÖLÜM

MEHMET AKİF ERSOY'UN TEBLİĞ İRŞAT YÖNTEMİ VE VASITALARI

.....	72
5.1. Tebliğ ve İrşat Usulü Bağlamında Mehmed Âkif.....	72
5.1.1. Hikmetle Tavsiye	72
5.1.2. Güzel Nasihat ile Davet ve İrşat.....	74
5.1.3. En Güzel Surette Mücadele ve Unsurları.....	77
5.1.3.1. Zaman Tayini	79
5.1.3.2. Mekân Tercihi	80
5.1.3.3. Aktarma Stratejisi.....	80
5.1.3.4. Tekrarlama Stratejisi	81
5.1.3.5. Açıklama Stratejisi	83
5.1.4. Tahkiye Usulü ile Tebliğ.....	84
5.1.5. Açıktan Tebliğ.....	87
5.1.6. Gizli Tebliğ	89
5.1.7. Tespit, Teşhis ve Teşvik ile Tebliğ	91
5.1.8. Dua ve Yakarış ile Tebliğ	96
5.1.9. Müjdeleme ve Kolaylaştırma ile Tebliğ.....	99
5.1.10. İyiliği Emretme ve Kötülükten Sakındırma ile İrşat	100
5.2. Tebliğ ve İrşat Vasıtaları Bağlamında Mehmed Âkif.....	102
5.2.1. Kürsüdeki Vaazları	103
5.2.1.1. Balkan Savaşında Âkif'in Vaazları.....	103
5.2.1.5. Millî Mücadelede Âkif'in Vaazları	108
5.2.2. Safahat Şiirleri.....	113
5.2.3. Gazete -Dergi Yazıları	116

5.2.4. Gurbetten Silaya Mektupları	120
SONUÇ	126
KAYNAKÇA	131
EKLER	139
ÖZGEÇMİŞ	141

KISALTMALAR LİSTESİ

Akt.	: Aktaran
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
Der.	: Derleyen
DİA.	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
DİB.	: Diyanet İşleri Başkanlığı
Düz.	: Düzenleyen
Ed.	: Editör
Haz.	: Hazırlayan
MÜİF.	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Nşr.	: Neşreden
S.	: Sayfa
TBMM.	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDV.	: Türkiye Diyanet Vakfı
Terc.	: Tercüme
İFAV.	: İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları
Vd.	: Ve Diğerler

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

5.2. Tezin Konusu

İslam'ın intişarında birçok mübelliğ, tebliğ faaliyetinde bulunmuştur. Mehmet Akif Ersoy yaşadığı dönemde tebliğ ve irşatta bulunan önemli şahsiyetlerden biridir. Halkın tenvir edilmesinde, Almanların elinde bulunan Müslüman esirlerin ikna edilmesinde kilit noktada tebliğ ve irşat vazifesinde bulunmuştur. Toplumsal olayların yaşandığı dönemde sözüne itibar edilen, halk nezdinde etkili olan ender şahsiyetlerdendir

Tezin konusu, tebliğ ve irşat denilince akla gelebilecek Millî Mücadele döneminin en önemli tebliğcilerinden biri olan Mehmed Âkif Ersoy'un halkı irşat etmede kullandığı tebliğ ve irşat usulüdür. Çalışmada Millî Mücadele döneminde tebliğ ve irşat usulü ile ilgili milli şair Mehmed Âkif'in hayatından ve eserlerinden örnekler tespit edilmeye çalışıldı.

5.3. Tezin Amacı

Mehmed Âkif hakkında günümüze kadar birçok araştırma yapıldı. Ancak bir tebliğci olarak onun tebliğ ve irşat usulünü ele alan araştırma yok gibidir.

Bu tezin amacı, Mehmed Âkif'in hayatından çeşitli kesitlerle; tebliğ ve irşat usulünü belirlemektir. Nesir ve manzum eserlerinde ve kürsülerde yaptığı vaazlarında Mehmed Âkif'in tebliğ ve irşat yaparken hangi usulü ön plana çıkardığını tespit etmektir.

5.4. Tezin Kapsam ve İçeriği

Bu tezin konusu, Millî Mücadele döneminde yaşayan Mehmed Âkif'in tebliğ ve irşat usulü dür. Mehmed Âkif'in konuyu açıklarken nasıl bir yöntem izlediği, meseleleri açıklığa kavuşturmak için tebliğin hangi ilkelerine göre hareket ettiği üzerinde duruldu. Vaazları, tebliğ ve irşat ile ilgili şiirleri, tebliğ ve irşat bağlamında incelendi.

Tez çalışmamız beş ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde tezin konusu, amacı, kapsam ve içeriği, önemi ve özgün değeri, yöntemi, sınırlıkları ve literatür özeti işlendi. İkinci bölümde “Tebliğ ve İrşat Terminolojisi” başlığı işlendi. Üçüncü bölümde Mehmed Âkif Ersoy’un hayatı tebliğ ve irşat merkezli incelendi. Dördüncü bölümde “Mehmed Âkif Ersoy’un Tebliğci Kimliği”, beşinci bölümde “Mehmed Âkif Ersoy’un Tebliğ ve İrşat Usulü ve Vasıtaları” başlıkları altında Mehmed Âkif’in hayatı ve tebliğ ve irşat usulü ortaya konularak incelendi. Âkif’in hayatı, Millî Mücadele dönemindeki aktif tebliğ ve irşat usulü hayatından kısa örneklerle ortaya konuldu. Bu meyanda Âkif’in yazdığı tefsir yazıları, yaptığı vaazları, Safahat’taki şiirleri ve gurbetten sılaya mektupları incelendi. Yapılan incelemenin sonucunda ortaya konulan bulguların bir değerlendirilmesi yapıldı.

5.5. Tez Konusunun Önemi ve Özgün Değeri

Mehmet Akif’in yaşadığı Millî Mücadele döneminde halkı tebliğ ve irşat etmede kullandığı tebliğ ve irşat usulü ve temsili yaşantısı ile halk üzerinde bıraktığı tesiri araştırma konusu olmamıştır.

Tez çalışmasına özgün değerini veren husus, Mehmed Âkif’in, tebliğ ve irşat usulü eserlerinden ve vaazlarından yola çıkarak belirlemek ve insanların istifadesine sunmaktır. Akif’in vaazları manzum eserleri, nesirleri ve gurbetten sılaya mektupları doküman analizi yöntemiyle incelenmiştir. Yöntem olarak tarama modeli kullanılmıştır. Dolayısıyla Mehmet Akif’in tebliğ ve irşat usulünü akademik olarak değerlendiren özgün bir çalışma olacaktır.

Akif’in tefsir, tebliğ ve irşat ile ilgili eserlerinin ve eserlerindeki tebliğ ve irşat usulünün öne çıkarılması ve tebliğ ve irşada adanmış din gönüllülerinin istifadesine sunulması yararlı olacağı düşünülmüştür.

“Mehmed Âkif Ersoy’un Tebliğ ve İrşat Usulü” konusu ile alakalı bir çalışma Türkiye’deki çalışmalar ve hali hazırda devam eden çalışmalar arasında bulunamamıştır. Çalışmamız bu konuda özgün bir çalışma olacaktır.

Mehmed Âkif Ersoy hakkında çeşitli alanlarda pek çok çalışma bulunsa da “Mehmed Âkif Ersoy’un Tebliğ ve İrşat Usulü” bağlamında boşluğu dolduracak bir çalışma

mevcut değildir. Bu alandaki boşluğu doldurmak amacıyla bu çalışmanın yapılması uygun bulundu.

5.6. Tezin Araştırma Yöntemi

Mehmet Akif Ersoy, tebliğ ve irşat usulünü manzum ve nesir eserlerinde yazıları ve şiirleriyle, kürsülerdeki vaazlarıyla ortaya koymuştur. Ayrıca Mehmet Akif hakkında birçok eser kaleme alınmıştır. Mehmet Akif'i farklı yönleriyle ele alan yüksek lisans ve doktora çalışmaları yapılmıştır. Tebliğ ve irşat usulü merkeze alınarak eserler incelenmiştir. Dolayısıyla çalışmada tez araştırma yöntemi olarak tarama modeli kullanılmıştır. Nitel veri toplama araçlarından doküman analizi tercih edilmiştir. Elde edilen bulgular sonucunda "Mehmet Akif Ersoy'un Tebliğ ve İrşat Usulü" genel çerçeve olarak belirlenmeye çalışılmıştır.

5.7. Sınırlılıklar

Tez çalışmasında birtakım sınırlılıklar söz konusu olmuştur.

1. Mehmet Akif, vaazları şiirleri, mektupları, tefsir yazıları tebliğ ve irşat yönüyle incelendi.
2. Araştırma Mehmet Akif'in günümüze ulaşan vaazları ve şiirleri ile sınırlıdır.
3. Mehmet Akif'in sanat, siyaset, ekonomi, kültür yönü değil tebliğ ve irşat yönü araştırmamızın sınırlılıkları içindedir.

5.8. Tez Konusu ile İlgili Literatür Özeti

Mehmed Âkif hakkında yazılmış çok sayıda yüksek lisans, doktora tezi, makale ve bildiri bulunmaktadır. Yine onun hakkında çekilmiş belgesel film, düzenlenmiş sempozyum, konferans ve paneller vardır. Farklı TV kanallarında bu konuda birçok görsel yayın olarak film ve çizgi film yer almıştır. Mehmed Âkif hakkında yazılmış birçok kitap ve hatırat mevcuttur. Kaynak noktasında bir sıkıntı yaşanmayacağı açıktır.

"*Tefsir Yazıları ve Vaazlar*" kitabı DİB Yayınlarından çıkan eser tefsir yazıları, manzum tefsirleri ve vaazları başlıkları ile üç bölümden oluşmaktadır. Tebliğcilerin istifadesine sunulmuş kaynak eser niteliğindedir. Balkan Harbi ve Milli Mücadele

döneminde yaptığı vaazlar kayda alınarak Sıratı Müstakim ve Sebilü'r-Reşad dergilerinde neşredilmiştir.

“*Din Hizmetlerinde İletişim ve Tebliğ*”: Alanında temayüz etmiş akademisyenlerin iletişim ve tebliğ alanlarında yazdığı makalelerden oluşan kaynak eserlerden birisidir. Ensar Neşriyat tarafından basılmıştır.

“*Davet İlmi*”: Muhammed Ebü'l-Feth el-Beyanuni tarafından yazılan davetin tüm yönleriyle ele alan kaynak eserlerden birisidir.

“*Sünnetin Işığında Tebliğ ve Davet*” DİB yayınlarından çıkan Fikret Kahraman'ın kaleme aldığı kitap, Prof. Dr. Ahmet Önkal'ın “*Resulullah'ın İslam'a Davet Metodu*” isimli kitap ve Prof. Dr. İ. Lütfi Çakan “*Hakkı Tavsiye Metod ve Vasıtaları*” kitabı yol gösteren ufuk açan kaynak kitaplar arasındadır.

Hidayet Aydar'ın, *Diyanet İlmi Dergisinde* yayımlanan “*Bir Kur'an Müfessiri Olarak Mehmet Akif*” simli makalesi; Nurettin Turgay'ın “*Mehmet Akif Ersoy'un Şiirlerinde Kur'an Etkisi Ve Din Yoluyla İrşad*” makalesi, Akif'in şiirlerinden ve tefsirinden örneklerin incelendiği ve yorumlandığı bir makalelerdir.

Dilek Yardım'ın *Mehmet Akif'in Şiirlerinde Tasvir Üzerine Bir İnceleme* Yüksek Lisans Tezi:

Genel itibariyle edebi yönden mekan, şahıs, zaman, tablo, cisim, varlık tasvirlerinin incelendiği bir yüksek lisans tezidir.

Abdullah Uçman'ın “*Millî Mücadele Sürecinde Mehmed Âkif ve İstiklâl Marşı*” Makalesi:

Akif'in İstanbul, Kastamonu ve Ankara'da halkı vaazlarıyla tebliğ ve irşat etmesi ve halk üzerindeki etkisini ele alıyor. İstiklal Marşı'nın yazılış sürecinden bahsediyor.

Mustafa Uluçay'ın “*Akif'in Kur'an Meali'nde Dil Ve Üslûp Özellikleri*” Doktora Tezi:

Akif'in Kur'an mealini edebi açıdan dil ve üslup özelliklerini ele alan ve tahlil yapan bir çalışmadır.

Sevgi Tütün'ün “*Mehmet Akif Ersoy'un Vaaz ve İrşad Faaliyetlerinde Kur'an Tefsirinin Yeri ve Önemi*” Makalesi:

Mehmet Akif'in camilerde yaptığı vaazlarını tefsir yönüyle ve içerik olarak ele aldığı bir makaledir.

Hasan Arslan'ın "*Mehmet Akif Ersoy'un Şahsiyeti ve Millî Mücadeledeki Rolü*" Makalesi:

Akif'in karakter özelliklerini merkeze alarak vatanı için yaptığı fedakarlıkları ve hizmetleri içeren bir makaledir.

Ayrıca M. Ertuğrul Düздаğ'ın "*Üstadım Mehmet Akif- Muallim Mahir İz*", "*Mehmet Akif Mısır Hayatı ve Kuran Meali*", "*Mehmet Akif Hakkında Araştırmalar*" kitapları kaynak eserler arasındadır.

Recep Şentürk ve Asım Cüneyt Köksal'ın düzenlediği "*Kur'an Meali*" kitabı; Fatih Andı ve Hasan Akay'ın "*İstiklal Marşı İstikbal Marşı 41 Dize 41 Yorum*" kitabı; Hasan Basri Çantay'ın "*Akıfname*" eseri; Cemal Kutay'ın "*Necid Çöllerinde Mehmet Akif*" kitabı; İsmail Lütfi Çakan'ın "*Akıfçe Tespitler Değerlendirmeler*" eseri istifade edilen eserler arasındadır

Mehmet Akif hakkında kitap yazan ve eserlerinden istifade ettiğim yazarlar arasında Nureddin Topçu, Sezai Karakoç, Mithat Cemal Kuntay, Orhan Okay, Selim Gündüzalp, Mehmet Doğan gibi birçok yazar bulunmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

TEBLİĞ VE İRŞAT TERMİNOLOJİSİ

2.1. Kavramsal Çerçeve

Tebliğ, davet, va'z ve irşat, İslam'ın intişarında önem arz eden temel kavramlardandır. Tebliğ, peygamberlerin vasfı olmakla beraber onlardan ümmete kalan en güzel mirastır. Peygamberler tebliğ vasıflarından dolayı birer mübelliğ, mürşit ve davetçidirler.

2.1.1. Tebliğ

Tebliğ, peygamberlerin Allah Teala'nın emir ve nehiyelerini tüm insanlığa duyurma ve ulaştırma çabasıdır. Tebliğ kelimesi fiil ve isim olarak Kur'ân'da yirmi altı defa kullanılmaktadır.¹ Tebliğde peygamberlerin ilahi mesajları gizleme ve eksiltme yapması söz konusu değildir.² Tebliğ aynı zamanda peygamberlerin asli görevlerinden birisidir.

2.1.2. İrşat

İrşat kelimesi sözlükte “doğru yolu göstermek” anlamına gelmektedir. İrşat dini literatürde hidâyet kelimesiyle eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Hidâyet, Allah'a nispet edilir. İrşat ise kula izafe edilir.³

İrşat genellikle İslam'ı kabul etmiş müminlerin manevi hayatlarına katkıda bulunmak için yapılan faaliyetler olmakla beraber, İslam'a girmemiş insanların hidâyete ermeleri için yapılan çalışmaları da kapsamaktadır. İrşat kelimesi Kur'ân-ı Kerim'de rüş, reşat, raşid, mürşit, reşit, gibi farklı türevleriyle yirmi yerde geçmektedir. Abese suresinde

¹Hasan Kamil Yılmaz, “Tebliğ Davet ve İrşat İle İlgili Kavramsal Çerçeve”, *Din Hizmetlerinde İletişim ve Tebliğ*, Ed. Hasan Kamil Yılmaz ve Faruk Kanger (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2021), 11-34.

² İsmail Karagöz, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, (Ankara: DİB Yayınları, 2007),639.

³ Bekir Topaloğlu, “İrşad”, <https://islamansiklopedisi.org.tr/irsad> [24.11.2022].

peygamber efendimizden İslam'ın hakikatini öğrenmek isteyen İbn Ümmü Mektum isimli sahabenin “Erşidni/ beni irşat ya Resulallah” talebi, irşat kelimesinin manasını desteklemektedir. Kur'ân-ı Kerim'de peygamberin görevinin davet, irşat ve tebliğ olduğu, zorbalık olmadığı, peygamberin vazifesinin sadece nasihat, irşat, davet ve tebliğ den ibaret olduğu, dinde zorlama olmayacağı beyan edilmektedir.⁴

2.1.3. Davet

Davet, Müslümanları İslam'ı yaşamaya, dini vazifelerini yerine getirmeye çağırma, İslam'ın hakikatini zihinlere nakletme, gönüllere naksetme, idraklerine sunma anlamına gelir. Kur'ân'da 205 defa geçer.⁵

2.1.4. Va'z

Va'z kalbi yumuşatan, iyiliği hatırlatan güzel öğüt ve nasihat anlamına gelmektedir. Va'z'ın insanlara iyiliği hatırlatan kötülükten sakındıran bir misyonu vardır.⁶ Kuranda vaaz kelimesi direkt olarak geçmemekte ancak isim ve fiil olarak yirmi beş yerde geçmektedir.⁷

2.2. Tebliğ ve İrşat Metotları

Metot ilimlerin temelidir. Metotsuz yapılan her iş, her ilim, faydasız bir sermaye gibidir. Descartes, metot olmadan hakikate erişilemeyeceğini, yolunu kaybeden kaptan ve ayak altındaki hazineden habersiz insan teşbihiyle açıklamıştır.⁸

⁴ Yılmaz, “Tebliğ Davet ve İrşat İle İlgili Kavramsal Çerçeve”, *Din Hizmetlerinde İletişim ve Tebliğ*, 11-34.

⁵A.g.e., 11-34 .

⁶ İsmail Karagöz, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, (Ankara: DİB Yayınları, 2007),674.

⁷ Mustafa Çağrı, “Emir Bi'l-Ma'rûf Nehiy Ani'l Münker”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 11/138.

⁸ Ahmet Önkal , *Resulullah'ın İslam'a Davet Metodu*, 28 bs. (İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2019), 49.; Osman Pazarlı, *Din Eğitim ve Öğretiminde Genel Metotlar*, (İstanbul: 1967), 4-5.

Metodun tanımlarından birisi şöyledir: Bir amaca en çabuk ve en emin bir surette ulaştırmayı mümkün kılan vasıtaların heyeti mecmuasıdır.⁹

İslami tebliğ ve irşat metodoloji perspektifinde ele alındığında üç başlık altında incelenebilir.

2.2.1. Duygusal Metod

Duyusal metot, şuur sahibi insanların kalbine dayanan, vicdanına hitap eden metottur. Dolayısıyla duygusal metodun dayanak noktası kalptir ve vicdana hitap eder. Güzel nasihat ile tebliğ ve irşat, muhataplara şefkatli ve merhametli olmak, insanların ihtiyaçlarını gidermek ve onlara yardım etmek duygusal metot kapsamında değerlendirilir.

Duygusal metot genel itibariyle yetim ve yoksul gibi kimselere davette, cahil birini tebliğde, imani durumu bilinmeyene tebliğde, davet yapılmayan veya davetçilere engel olunan yerlerde kullanılır. Kullanım alanının geniş, üslubunun tesirli, muhatabını etkilemesi, sonucunu hızlı olması gibi özellikleri ile diğer metotlardan ayrılmaktadır.¹⁰

2.2.2. Akli Metod

Derinlikli düşünme, konu üzerinde fikir yürütme ve ders çıkarma üzerine kurulu davet metodudur. Kıyas çeşitleri, münazara, cedel, diyalog, halk arasında meşhur atasözü kullanmak akli metodun yöntemleri arasındadır. Akli metot genel itibariyle, açık meseleleri inkâr durumunda, evhamlı olan ve batıla dalan muhataplarla konuşurken, aklına ve bilgi birikimine güvenen insanlara tebliğde bulunurken kullanılır. Akli çıkarımlara dayanması, mantıklı ve fitri kurallarının olması, inatçı düşmanları susturması ve muhataplarda fikri değişim ve dönüşüm meydana getirmesi gibi birtakım hususiyetleri vardır.¹¹

⁹ Ahmet Önkal , *Resulullah'ın İslam'a Davet Metodu*, 49.

¹⁰Muhammed Ebul-Feth el-Beyanuni, *Davet İlmi*, (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2021),187.

¹¹ el-Beyanuni, *Davet İlmi*, 190.

2.2.3. Tecrübeye Dayalı Metod

Gözleme duygulara ve tecrübeye dayalı davet metodudur. Uygulamalı öğretim, ahlaki ve adabı örnek rol model üzerinden öğretim, somut durumlarda duygularla öğretim, el ile müdahale ile öğretim, tiyatro, sinema gibi görsel medya ile öğretim tecrübeye dayalı davet yöntemlerindedir. Uygulamalı ibadet usullerini öğretilirken, inatçı ve inkarcıları davet ederken, alimleri ve belli ilimlerde ihtisas yapmış olanları davette kullanılır.¹²

2.3. Tebliğ ve İrşat Yöntemleri

2.3.1. Hikmet ile Tebliğ ve İrşat Usulü

Etkili bir tebliğ sunabilmek için tebliğcide bulunması gereken birtakım üstün meziyetler olması gerektiği gibi, tebliğde kullandığı yöntemlerin de yaşadığı çağın ihtiyaçlarına cevap verecek nitelikte, etkili ve belîğ olması gerekmektedir. Ancak bu şekilde yapılan tebliğ muhatapın zihninde ve gönlünde makes bulacaktır. Tebliğde, hikmet yönü ağır basan, hikmetle yapılan, veciz ve belîğ hitabet, amaca ulaşma açısından daha isabetli ve etki bakımından daha tesirlidir.

Hikmet kelime anlamı itibariyle, “İnsanoğlunu iyiye sevk eden kerih ve fenadan alıkoyan kelimdir”¹³ şeklinde tanımlanmıştır. Yine “Hikmet; kesin, yakini, ilmi-felsefi deliller ve kanıtlar göstermek manasına gelir”.¹⁴ Kur’an-ı Mübin’de ise, Allah’ın övdüğü bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁵

Hikmet ile tavsiyenin muhatap kitlesi olarak alimleri, ilim ve irfan ehlini, münevverleri ve bilginleri sıralayabiliriz. Akademik çalışmalar, üniversitede okutulan dersler, yayımlanan makaleler, gazete ve dergilerde neşredilen yazılar hikmet ile tavsiyenin şumulüne girmektedir.¹⁶

¹² A.g.e. 196.

¹³ İlhan Kutluer, “Hikmet”, <https://islamansiklopedisi.org.tr/hikmet> [7.01.2022].

¹⁴ Çakan, *Hakkı Tavsiye Metotları*, 64.

¹⁵ Kur’ân-ı Kerîm Meâli, çev. Halil Altuntaş - Muzaffer Şahin, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2009), el-Bakara:2 /269

¹⁶ Çakan, *Hakkı Tavsiye Metotları*, 64-65.

2.3.2. Güzel Nasihat ile Tebliğ ve İrşat Usulü

Güzel nasihat usulü, mev'iza-i hasene usulü olarak da bilinmektedir. Mev'iza-i hasene, nasihat etmek, akıbeti hatırlatmak, itaati tavsiye etmek anlamlarına gelmektedir.¹⁷

Güzel nasihat, toplumun orta tabakasına hitap biçimidir. Nasihat, güzel bir vasıf ile daha etkili hale getirilmelidir. Nasihatın etkili olması için ümit verici, hayra ve iyiliğe sevk edici, faydalı ve hikmete mebni olmalıdır. Tebliğde kullanılan vaazlar, hutbeler ve sohbetler nasihat niteliği taşımaktadır.¹⁸

Bu meyanda Kur'an-ı Mübin'de Allah'ın Musa peygamberine Firavun'a hikmet ile tebliğde bulunması için emrettiği Taha sûresi kırk üçüncü âyet dikkate şayandır.¹⁹

2.3.3. En Güzel Surette Mücadele ile Tebliğ ve İrşat Usulü

En güzel yöntem ile tartışma, "İlmi cedel" ismi ile de maruf olan İslam'ı tebliğ usullerinden bir tanesidir. İslam tebliğcileri Kur'an ve sünnet çizgisinden ayrılmadan, ilmi münazaralar yolu ile muhataplarına tebliğ de bulunabilirler.

İnsanların bir kısmı yaratılış itibariyle mücadelecı ve tartışmacı bir kişilik tipolojisine sahiptir. Mücadelecı ruh yapısına sahip insanlarla iletişim kurarken kullanılan tebliğ dili ve usulü açısından Kur'an'ı Mübin'in işaret ettiği metottan istifade etmek, amaca ulaşma bakımından daha isabetlidir. Kur'an-ı Mübin'de Nahl suresinde Yüce Rabbimiz davetçilere en ideal tebliğ ve davet usulünü açıklamıştır.²⁰

Mücadelenin etkin bir şekilde amacına ulaşması, sürdürülebilir olması birtakım şartların tahakkuk etmesiyle mümkündür. Zaman ve mekanın uygun şekilde tercih edilmesi, aktarmanın isabetli olması, tekrarların bıktırmadan yapılması ve açıklamaların bağlamından kopmaması en güzel yöntem ile tartışmada bizi hedefe ulaştıracaktır.²¹

¹⁷ el-Beyanuni, *Davet İlmi*, 228.

¹⁸ Çakan, *Hakkı Tavsiye Metotları*, 66.

¹⁹ el-Taha 20/43-44

²⁰ el- Nahl: 16/125.

²¹ Çakan, *Hakkı Tavsiye Metotları*, 68.

Tebliğde iyi niyet ve doğru yöntem önemlidir. Münazara ya da münakaşa yönteminde şiddete ve hiddete yer verilmemesi gerekir.

2.3.4. Güzel Örnek, Ahlaki Yaşantı ile Tebliğ ve İrşat Usulü

Güzel örnek olma tebliğ ve irşat yöntemlerindedir. Bu yöntem örnek ahlakı yaşantısı ile rol model olan tebliğcinin davranışlarının taklit edilmesi, tebliğci ile özdeşim kurulması veya ona benzemeye çalışılması şeklinde tezahür etmektedir.

Bu usulün birtakım özellikleri bulunmaktadır. Kolay olması, özellikle ameli konularda uygulamanın selameti açısından garanti olması ve insanı derinden etkileyebilmesi, pratik ve uygulanabilir olması bunlardan birkaçıdır.²²

Ahlak, değerler sisteminin ana merkezidir. Ahlaki değerlerin temelini ise toplumdaki dini inanç, teamül haline gelmiş an'ane, örf ve âdet gibi dinin özüne aykırı olmayan birtakım kültürel unsurlar oluşturmaktadır. İnsan, hangi zaman diliminde neler yapacağını, hangi mekân türlerini tercih edeceğini, nerede ve nasıl davranacağını bu ahlaki değerler perspektifinde karar verir. Hayatın felsefe ve prensiplerini, inandığı dinin genel kaideleri muvacehesinde oluşturur.²³ Dolayısı ile dinin genel kuralları ve ahlaki değerler, insanın tercihlerine yön verir. Ahlak, insanoğlunun bir istikamet belirlemede ve hayat felsefesi oluşturmasında önemli bir etkidir.

Ahlak, faziletleri ve rezaletleri içinde bulunduran, insanı iyi ya da kötü olarak tanıyabileceğimiz davranışlar silsilesidir. Ahlak, insanı tanıma ve onu dost edinme ya da ondan uzak durma noktasında insana ipuçları verir.

2.4. Tebliğ ve İrşat Vasıtaları

2.4.1. Vaazlar ve Hutbeler

Vaaz, doğru yola davet vasıtasıdır. Öğüt vermek, nasihat etmek ve ders çıkarmak anlamlarına gelir. Mev'iza ile aynı anlama gelmektedir. İstilahta ise Allah'ın dinine davet için insanların gönlüne tesir edecek güzel söz söyleme ve öğüt verme aracı

²² el-Beyanuni, *Davet İlmi*, 240.

²³Erol Güngör, *Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak* (İstanbul: Ötüken Yayınları, 1995), 19-20.; Hâbil Şentürk, *İslami Hayatın Psikolojik Temelleri*, (İstanbul: İz Yay., 2010), 88.

olarak kullanılmaktadır. Mev'iza kelimesi Kur'ân'da isim ve fiil şeklinde yirmi beş yerde geçer.²⁴

Vaazın amacı insanların hayatını manevi yönünü destekleyerek düzelmesine katkı sağlamak ve iki dünyada da mutluluğa ve huzura ermesine yardımcı olmaktır.²⁵

2.4.2. Sosyal Medya ve TV Programları

Her kesime her an ulaşabilmenin yollarından birisi de sosyal medya ve basın yayın aracılığı ile görsel yayınlar yapmaktır. Tebliğ ve irşat vasıtası olarak kısa özlü video ve yayınlar hazırlamak amaca ulaşma bakımından daha isabetli olacaktır. Günümüz dünyasında yurt içi ve yurtdışında tebliğ ve irşatta bulunmak için özellikle gençlere ulaşma, hakikati idraklere nakşetme noktasında sosyal mecrada ve TV programlarında birçok dilde yayınlar yapılması elzemdir.

2.4.3. İlmî ve Kültürel Faaliyetler

İlmî ve kültürel faaliyetler arasında, seminerler, konferanslar, çalıştaylar söyleyişiler, belgeseller, çizgi filmler, bilgi yarışmaları, sesli kitap ve dergiler, sinema, tiyatro, gazete, mecmua, kitap, karikatür, resim, cenaze, mevlit ve nikah törenleri sayılabilir. Muhatap kitlesi olarak ilim adamları akademisyenler ilime, bilime, sanata ilgi duyan sosyal ve kültürel yönü ağır basan insanlar sayılabilir. İlmî ve kültürel faaliyetlerde aktif olan insanlara ulaşmak için bu alanda alternatif faaliyette bulunmak gereklidir.

²⁴ Yılmaz, "Tebliğ, Davet ve İrşat ile İlgili Kavramsal Çerçeve", 11-34.

²⁵ Fikret Kahraman, *Sünnetin Işığında Tebliğ ve Davet*, (Ankara: DİB Yayınları, 2007), 260.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MEHMED AKİF ERSOY'UN HAYATI

3.1. Ailesi ve Doğumu

Mehmed Âkif, Aralık 1873'te İstanbul'un Fatih ilçesinde doğdu.²⁶ Mehmed Âkif'in babası, Mehmed Tahir Efendi Balkanlardan İstanbul'a gelen, bir muhacirdir. Akif'in ilk hocası babası İpekli Tahir Efendidir. Osmanlı Devleti'nin mühim eğitim kurumlarından Fatih Medresesi'nde müderrislik vazifesi ile görevlendirilen alim, arif bir zattır. Aslen Arnavut'tur. (ö.1888) Validesi Emine Şerife Hanım Buharalıdır. Tokat'ta doğmuştur.²⁷

3.2. Eğitimi

Mehmed Âkif ilk tahsil hayatına dört yaşında İstanbul Fatih'te bulunan ve iki sene okuyacağı Emir Buhari Mahalle Mektebi'nde başladı. Mehmed Âkif'in babası, Mühürdar Emin Paşa'nın çocuklarına muallimlik yaptı. Bu yüzden İbnülemin Mahmut Kemal Bey, Mühürdar Emin Paşa ve Ahmet Tevfik Bey'in çocukları ile kendi çocuklarına kışın Mercan'daki konakta; yazın ise Yakacık'taki köşkte özel dersler verirdi. Babası özel dersler verirken Âkif'i de yanından ayırmaz, bu derslere Âkif de katılırdı.²⁸

Daha sonrasında üç yıl ilkokul, üç yıl ortaokul ve üç yıl mülkiye liseye devam etti. Mülkiye idadisinde okurken babası İpekli Tahir Efendi gırtlak veremine yakalanarak

²⁶ Mehmed Âkif Ersoy, *Safahat*, 3 bs. (Ankara: TDV Yayınevi, 2010), 19.

²⁷ M. Orhan Okay, *Mehmed Âkif Kalabalıklarda Yalnız Bir Adam*, 1 bs. (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2015), 11.; Ersoy, *Safahat*, 19.

²⁸ Abdullah Uçman, "Mehmed Âkif'in Mücadele Yılları", *Mehmed Âkif Ersoy*, Der. Mustafa Uzun (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2011), 72-88.

1888 yılında vefat etti.²⁹ Mehmed Âkif, Veterinerlik Fakültesi'nin ilk mezunu olarak ve fakülteyi birincilikle bitirerek ailesinin onur kaynağı oldu.³⁰

3.2.1. Âkif'in Eğitim Hayatına Etki Eden Manevi Unsurlar

Babasının ilk muallimi olması, ilk terbiyeyi aile ortamında, babasının ve annesinin gözetiminde alması, onun ruh dünyasına ve şahsiyetinin oluşumuna azami etkisi oldu. Çocukluğunda babasıyla beraber, Ramazan ayında cemaatle namaz kılmak için camiye gitmesi şiirlerine konu³¹ olacak kadar gönlünde ve zihninde iz bıraktı, ruhunu olgunlaştırdı. Manevi hayatına etki eden ilk tohumlar babasıyla yaşadığı ortak zamanlarda atıldı.

Hafızlık hocası İskeçeli Hafız İsa Efendi, Mehmed Âkif'in, manevi hayatına etki eden muallimlerdendi. İlerleyen yıllarda devletin kendisine tevdi edeceği Kur'ân-ı Kerim mealini yazma görevine belki de bu hazırlıklı konumundan dolayı layık görüldü.³²

Hoca Kadri Efendi, Âkif'in İslam idealinin şekillenmesinde etkisi olan isimlerdendir. Aynı zamanda, Âkif'in hürriyet bilincinin teşekkülünde mühim bir etkisi oldu. Mehmed Âkif, rüştiye ye devam ettiği sırada hem hıfzına devam etti, hem de Fatih Camii'nde, Esad Dede'den ikinci namazlarından sonra Farsça dersi aldı. Hoca Halis Efendi'den Arapça dersi alarak eğitimindeki kaliteyi artırdı.

Âkif'in edebiyata olan ilgisi onu Gülistan'ı, Leyla ile Mecnun'u, Mesnevi'yi ve Divan'ı okumaya sevk etti.³³ Bu okumalar Âkif'in gönül dünyasına etki etti, ufkunu geliştirdi, ruhunu besleyerek manevi anlamda belli bir olgunluğa ulaştırdı.

Mehmed Âkif, 1908 yılından sonra bir yandan memuriyet hayatını devam ettirirken öte yandan Daru'l fununun Edebiyat Bölümü'nde, Osmanlı Edebiyatı dersleri verdi.

²⁹ Eşref Edip Fergan, *Mehmed Âkif Hayatı, Eserleri ve Yetmiş Muharririn Yazıları*, haz. Fahrettin Gün (İstanbul: Beyan, 2010), 350.

³⁰ Ersoy, *Safahat*, 20.

³¹ Ersoy, *Safahat*, 8.

³² Sadettin Kaplan, *20 Yüzyıl Türk Şiirinde Beş Şair*, 3 bs. (İstanbul: Aden Yayınevi, 2015), 104.

³³ Orhan Okay, *Mehmed Âkif Bir Karakter Heykelinin Anatomisi*, 3 bs. (Ankara: Akçağ Yayınları, 2005), 13.

Fatih, Süleymaniye, Beyazıt gibi merkezi camilerde vaazlar vermesi onun manevi olarak olgunlaşmasını sağladı. Mehmed Âkif, halka edebiyat kanalıyla bilgiden bilince giden bir yolculuk yaptırma gayesiyle ile Recaizade Ekrem, Süleyman Nazif, Abdülhak Hamid, Cenap Şehabeddin gibi edebiyatçılarla “Müdafa-i Milliye Heyeti Neşriyatında” çalıştı.³⁴ Bu tür çalışmalar Âkif’in manevi terakkisine vesile oldu.

Mehmed Âkif’in 1920 yılına kadar Celaleyn tefsirini on sekiz defa okuması onun dini ilimlere düşkünlüğünü ve manevi yönünü göstermesi açısından dikkate şayandır.

3.3. Millî Mücadele Yılları ve Ankara Hayatı

Mehmed Âkif, Millî Mücadele’ye destek veren vatansever bir şairdir. Gerek neşriyat hayatındaki etkin çalışmalarıyla gerekse fiili olarak tebliğ ve irşat yoluyla, halk ile iletişime geçerek halkın arasına katıldı. Millî Mücadele’de aktif rol aldı. Fiili ve sözlü olarak yapması gereken ne varsa yaparak hiçbir fedakarlıktan kaçınmadı. Canından, cananından, evlad-ü iyalinden geçti; vatan, bayrak, istiklâl ve istikbâl için, ön safta yer aldı, Millî Mücadele’nin manevi önderi oldu.

Mehmed Âkif, Millî Mücadele yıllarında camiden camiye, meydandan meydana koşarak bazen ataleti dağıtmak, bazen de başlayan isyanları bastırmak için tüm benliği ile mücadele etti, Millî Mücadele’yi destekleyerek, millete istiklâl ve istikbâl ruhunu aşılamaya gayret etti.³⁵

Ali Şükrü Bey 1920 yılı Nisan ayında İstanbul’da iken Âkif’in yanına gelerek Mehmed Âkif’i Millî Mücadele’de aktif çalışma yapmak üzere Ankara’ya davet etti. Âkif, henüz on iki yaşında olan oğlu Emin’i alıp İstanbul’dan ayrıldı. Mehmed Âkif ve oğlu Emin, Binbaşı Şükrü Bey ve Kuşçubaşı Eşref Bey ile Geyve’de buluştu. Oradan Eskişehir’e geçtiler. Eskişehir üzerinden trenle Ankara’ya ulaştılar. Mehmed Âkif, orada halkı Millî Mücadele konusunda bilgilendirdi. Birlik ve beraberliğe davet etti Ankara merkezli tüm İç Anadolu’da tebliğ ve irşat hizmetinde bulundu. Hacı Bayram

³⁴ A.g.e., 14.

³⁵ Kaplan, *20 Yüzyıl Türk Şiirinde Beş Şair*, 112.

Veli Camii'nde halkı birlik beraberliği çağırın vatan, millet, istiklâl ve istikbâl duygularına harekete geçiren muhteşem vaaz irad etti.³⁶

3.3.1. Mehmed Âkif ve Mahir İz Hoca

Mehmed Âkif ile Mahir hocanın dostluk ve arkadaşlıkları Taceddin Dergahı'nda başladı. Tacettin Dergâhı, Tâceddinzâde Mustafa Efendi tarafından, XVII. yüzyılda Hamamönü mevkiinde yaptırılmıştı. Tâceddinzâde Mustafa Efendi, Ankara müftüsü Tezkireci Taceddin Efendi'nin oğludur. Ankara'da yaşamıştır. Dergâhın kurucusu Tâceddinzâde Mustafa Efendi, Aziz Mahmud Hüdai tarikatı halifesi bir Celveti şeyhidir. Günümüzde Tacettin Dergâhının selamlık bölümü, Hacettepe Üniversitesi kampüsü sınırları içerisinde kalmıştır. "MÂE Müzesi" olarak ziyaret edilmektedir.³⁷

Tacettin Dergâhı, Ankara'da Hacı Bayram Veli Camii'nden sonra en çok ziyaret edilen tarihi ve dini mekanlardan kabul edilmektedir. Mehmed Âkif'in 17.02.1921 yılında İstiklal Marşı'nı yazdığı selamlık binası günümüze ulaşmıştır.³⁸

Mehmed Âkif Ankara'da Tacettin Dergâhı'nın selamlık kısmında Mayıs 1921 yılına kadar Hasan Basri Çantay, Mehmed Vehbi Bolak ve Müftüzâde Abdülğafur İştin ile kaldı. Mehmed Âkif, İstiklâl Marşı'nı bu dergâhta yazdı. Ayrıca "Süleyman Nazif", "Bülbül" ve Safahat'tın altıncı kitabı "Asım" şiirlerini bu dergâhta kaldığı günlerde kaleme aldığı bilinmektedir.

Mehmed Âkif, Tacettin Dergahı'nda kaldığı yıllarda Muallim Mahir İz ile aynı mahallede komşu idi. Her sabah Muallim Mahir İz' in evinde Şeyh Sadi'nin "Bostan'ı", Harabat 'tan Farsça seçilmiş manzum ve mensur eserleri (müntehabatı) ve "Şemsi Mağribi Divanı'nı" okudular. Ayrıca Alfonse Daudet'in "Değirmenimden Mektuplar" kitabını beraber okudular. Mehmed Âkif ve Mahir İz 'in birlikte yapmış

³⁶Yaşar Semiz ve Osman Akandere, "Millî Mücadele'de Mehmed Âkif (Ersoy) Beyin Faaliyetleri", http://isamveri.org/pdf/drg/D00229/2002_54/2002_54_SEMIZY.pdf [13.11.2022].

³⁷Nazif Öztürk, "Tâceddin Dergâhı", <https://islamansiklopedisi.org.tr/taceddin-dergahi> [13.11.2022].

³⁸Nazif Öztürk, "Tâceddin Dergâhı", <https://islamansiklopedisi.org.tr/taceddin-dergahi> [13.11.2022].

olduğu dersler genelde talebenin okuması hocanın dinleyip yanlışları düzeltmesi şeklinde “arz yoluyla” devam etti.³⁹

Mehmed Âkif Ankara yıllarında sabahleyin Mahir İz ile olan dersi bitince Hasan Basri Çantay ile Abdullahgafur Efendi ve arkadaşlarına “Muallakat” okuttu. Âkif’in, Hafız Divanı’nı okuturken elinde bir kitap olmadığını ve şiirleri ezbere tamamladığını Mahir İz hatıratında anlatır.⁴⁰

Ben Âkif Bey’in hafızasına hayran kaldım. Ertesi sabah bize gelince, bu hayretimi kendisine açtım. “Münir’e on sekizinci okutuşumdur” dedi..⁴¹

Mehmed Âkif, Ankara’da İkinci TBMM’nde aday gösterilmeyince İstanbul’a döndü. Âkif ile Mahir İz, Ankara sonrası İstanbul’da irtibat halinde oldu, dostlukları devam etti. Âkif, İkbâl’in eserini Mahir İz’e okuması için verdi. Mehmed Âkif ile Mahir İz salı günleri İkbâl’in “Peyam-ı Meşrik” isimli kitabını okumak için buluşlardı. Mahir hoca okur, Mehmed Âkif dinler ve açıklardı. Bu şekilde derslerini devam ettirdiler. Dersten sonra bazen deniz kenarında oturup sohbet ederlerdi.⁴²

Bir gün yine dersten sonra Kandilli Rasathanesi Müdürü Fatin Efendi’yi ziyaret için gideceklerdi. Mahir Bey yürümeyi seven biriydi. Bu yüzden Mahir Bey’in vapur gişesine bilet almak için yürümesini anlamsız buldu. Mehmed Âkif, “İki adımlık yer için vapura mı bineceksin?” diyerek bilet almaktan vazgeçirdi. Mahir İz’in ifadesi ne göre iki adımlık dediği yer Beylerbeyi ve Çengelköy geçildikten sonra idi ve rasathaneye çıkmak için dağa tırmanmak gerekiyordu.⁴³

³⁹ Ertuğrul Düzdağ, *Üstadım Mehmed Âkif-Muallim Mahir İz*, (İstanbul: Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı, 2011), 57.;Mahir İz, *Yılların İzi*,10 bs. (İstanbul: Kitapevi Yayınları, 2022), 164.

⁴⁰A.g.e., 58.

⁴¹A.g.e., 58.; Ozan Dur, ”Mahir İz’in Kaleminden Mehmed Âkif Ve İstiklal Marşının Yazılış Süreci”,<https://www.ilimvedenediyet.com/mahir-izin-kaleminden-Mehmed-Âkif-ve-istiklâl-marsinin-yazilis-sureci.html> [23.11.2022].

⁴² Mahir İz, *Yılların İzi*,10 bs. (İstanbul: Kitapevi Yayınları, 2022),161.

⁴³ Düzdağ, *Üstadım Mehmed Âkif-Muallim Mahir İz*, 70-73.

Mehmed Âkif, İstanbul'dan sonra yazları Mısır'a gitmeye başladı. Devamlı olarak yaz ve kış Mısır'da kaldığı 17 Aralık 1929 yılında Mahir İz'e gönderdiği bir fotoğrafın arkasına şöyle yazmıştı:

Dış yüzüm böyle ağırlıkça ağırlamakta, fakat,

Sorma yeni iç yüzümün rengini: Yüzler karası!⁴⁴

Mehmed Âkif, Mısır'da bulunduğu yıllarda Mahir İz'e on beş kadar mektup gönderdi. Bu mektuplar M. Uğur Derman tarafından “Kubbealtı Akademi Mecmuasında” yayımlandı.⁴⁵

3.3.2. Şühedanın Ruhaniyeti ve Çanakkale Destanı

Çanakkale Boğazı, İslam dünyasının kalbi demek olan hilafet merkezi, İstanbul'un bir nevi muhafızı konumdaydı. Tevhidi yok etmek, Osmanlı Devleti'ni teslim almak Çanakkale'yi geçmekle mümkün olacaktı. Çanakkale bir varlık yokluk mücadelesinin adıydı. Çanakkale imanın zaferle müjdelendiği yerdi. Çanakkale'de destan yazmak sadece vatanın korunması için değil tevhidin şanının yüceltmesi için de gerekti. Çanakkale Destanı, Haçlı ordusuna rağmen hak din İslam'ın varlığını sonsuza taşımak demektir.

Çanakkale Savaşı stratejik bir öneme sahiptir. Rusya'ya yardım edebilmek ve Almanya'yı Osmanlı müttefiklerinden ayırmak için İttifak Devletleri adına Çanakkale çok önem arz ediyordu. Mehmed Âkif, Çanakkale Destanı'nı yazmadan önce “Berlin Hatıraları” şiirinin sonunda seksen mısra kadar gazi ve şehitlerle ilgili şiirler yazdı. O, Çanakkale Savaşı'nın olduğu esnada, o günün şartlarında Abdülhamit Han'ın kurduğu bir istihbarat teşkilatı konumunda bulunan Teşkilatı Mahsusa 'da kendisine görev tevdi edildi. Âkif, savaş sırasında doğrudan Çanakkale'de değildi ama gönül ve zihin olarak hep Çanakkale'de idi. Mehmed Âkif, 18 Mart 1915 yılında Berlin'de iken Çanakkale'de olmadığı halde, oradaymış hissini verecek şekilde Çanakkale ruhunu yaşayarak “Berlin Hatıraları” şiirini yazdı. Berlin Hatıraları şiirinde Çanakkale Boğazı'na şöyle seslendi:

⁴⁴ A.g.e., 6.

⁴⁵ A.g.e., 75.

*Sen ey Boğaz ki, uzattın da âhenin kolunu,
Halîfe yurdunu tehdîd eden deniz yolunu,⁴⁶*

Ey boğaz sen öyle güçlüsün ki, demirden kolunu uzattın da güzel yurdumu tehdit eden deniz yolunu tüm dünyaya karşı asırlarca kapalı tuttun. Şimdi kapın açık değil, değil mi? İmanımızın merkezi yerinde değil mi? Senden uzaktayım ama sana atılan topların alevleri ile gözlerim yanıyor. Ya Mehmetçik ne durumda? Onların düşmana karşı güçleri kaldı mı? Bu kadar güllelerden sonra, evet bir karaltı var orada, bunlar bizim askerlerimiz değil mi? diyerek kendi iç sesiyle konuşur. Âkif'in bedeni Berlin'de ama ruhu Çanakkale'dedir. Mehmed Âkif şiirin devamında Çanakkale'nin o dehşetli ortamında Mehmetçiği hayal eder.

*Durun!.. Kımıldanıyor gördüğüm hayâletler...
Bakın: İlerledi... Asker! Hudâ bilir, asker!⁴⁷*

Mehmed Âkif Çanakkale'de destan yazan Mehmetçiğe seslenir. Adeta onlara yalvarır. Kanlarının son damlasına, nefeslerinin son anına kadar mücadele etmeleri, asla yılmamaları için, ecdadın emanet olarak bıraktığı toprakları korumak için, Kur'ân'ın ebediyen çiğnenmemesi için, ezanın dinlememesi bayrağın inmemesi için, Mehmetçiğe ruhuyla ve gönlüyle yalvarır. Âkif, geçmişin ihtişamını geleceğe taşır.

*Enin içinde vatan... Kıymayın şu mazluma,
Huda rızası için ric'at etmeyin!..⁴⁸*

Şiirin devamında sanki Mehmetçik Âkif'in o samimi yakarışlarını duyar da, Âkif'i teselli edercesine şu şekilde cevap verir.

*Değil mi sînede birdir vuran yürek... Yılmaz!
Cihan yıkılsa, emîn ol, bu cephe sarsılmaz!⁴⁹*

Mehmed Âkif, "Berlin Hatıraları" şiirini Binbaşı Ömer Lütfi Bey'e ithafen yazar. Çanakkale Muharebesi'nin başladığı zaman Berlin'de beraberlerdir ve her karşılaştıklarında Âkif, ona şu Çanakkale'yi sorar: Ömer Bey ise ümit olmadığını ancak olağanüstü bir durum olursa Çanakkale'nin dayanabileceğini ifade eder. Ömer

⁴⁶ Ersoy, *Safahat*, 303-304.

⁴⁷ A.g.e., 304.

⁴⁸ A.g.e., 304-305.

⁴⁹ A.g.e., 305-306.

Lütfi Bey, Âkif ile olan bu görüşmelerinin nihâyetinde Mehmed Âkif'in her gün ağladığını, canının sıkıldığını bu tür durumlara tahammülünün olmadığından bahseder.⁵⁰

Çanakkale Muharebesi “Çanakkale Geçilmez” olarak Mehmed Âkif'in gönlünde makes buldu. Dualarını süsleyen cümleler bize, Mehmed Âkif'in nazarında Çanakkale Destanı'nın ne ifade ettiği konusunda ipucu vermekte ve onun Çanakkale'ye vermiş olduğu ehemmiyeti göstermektedir. Akif Çanakkale Destanı'nı yazmayı kendisi için bir saadet vesilesi saymakta ve dualarında bu destanı yazabilmek için imkân talep etmektedir.⁵¹

Mehmed Âkif, Çanakkale Zaferi'nin haberini aldığı anda yanında Kuşçubaşı Eşref vardı. Kuşçubaşı Eşref hatıratında Âkif'in sabaha kadar sevinçten ağladığından, huzur içinde olduğundan bahseder.⁵²

Mehmed Âkif'in, Çanakkale Cephesi'ni bizzat görmemiş olması, Çanakkale Destanı'na ve bu destanındaki kahramanları ve kahramanlık sahnelerini anlatmasına gölge düşürmez. Çünkü Çanakkale Destanı, bir tarihi olaylar silsilesinden ziyade bir kahramanlık bilincinin ve şehadet şuurun aktarımıdır.⁵³

“Çanakkale Şehitlerine” şiiri Safahat'ın altıncı kitabında yer alır. Mehmed Âkif burada savaşlardan dolayı mali ve ahlaki çöküntüye uğrayan bir milletten dolayı ümitsizliğe düşen Köse İmam ile gelecekte ümit var olan Hocazade'yi konuşturur. Hocazade, Çanakkale Savaşı'ndan ümit var olan Âkif'i temsil eder.

⁵⁰ Orhan Okay, *Mehmed Âkif Bir Karakter Heykelinin Anatomisi*, 3 bs. (Ankara: Akçağ Yayınları, 2005), 113.

⁵¹ Muharrem Dayanç, “Bir Vatanseverlik Ölçüsü Olarak Mehmed Âkif Ersoy'un Çanakkale Şehitleri Şiirinin Hikayesi”, <https://www.turkyurdu.com.tr/yazar-yazi.php?id=3551> [22.11.2022].

⁵² Yavuz Bülent Bakiler, *Ölümünün 50. Yıldönümünde Mehmed Âkif Ersoy*, (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1986), 7- 48.

⁵³ S. Dilek Yalçın-Çelik, “Ay Bedir Halindeydi, Zafer Kazanıldı... Mehmed Âkif Ersoy'un ‘Çanakkale Şehitleri’”, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/234614> [22.11.2022].

Mehmed Âkif, Çanakkale Şehitleri şiirini lirik- epik usulde yazar.⁵⁴ Şiire Çanakkale Muharebesi'nin tasviriyle başlar. Şiirde düşmanın sayıca çokluğu karşısında Mehmetçiğin kahramanlığını metheder, şهادeti yüceltir.

Âkif'e göre tevhit, Çanakkale Şehitleri'nin kanlarıyla istikbâle taşınır. Öyle ki Bedir Savaşı da bir tevhit mücadelesiydi. Bu yüzden Çanakkale'de kazanılan zafer, bu anlamda Bedir Zaferi'ne benzetilir. Âkif, İslam Birliği İdealini, milliyetçilik düşüncesi olmadan ortaya koymuştur. Âkif'e göre 600 yıl farklı milletleri bir çatı altında toplayan Osmanlı Devleti, bunu başarmıştır.

Sana dar gelmeyecek makberi kimler kazsın?

*“Gömelim gel seni tarihe” desem, sığmazsın.*⁵⁵

Âkif Çanakkale Destanı'ndaki şehitlik algısını bu dizelerde dile getirir. Mehmed Âkif, Çanakkale Şehitleri'nin, hiçbir tarihi kahramanlıkla mukayese edilemeyeceğini, sınırlı bir zamana sığdırılamayacağını ifade eder. Tarih, sınırlı bir zaman dilimidir. Dolayısıyla kahraman asker bu sınırlı zamana sığmaz. Mehmet Akif, kahraman askeri ancak ebediyet ihata edebilir, mesajı vermektedir.

Vurulup tertemiz alnından uzanmış yatıyor

Bir hilal uğruna ya Rab ne güneşler batıyor

Âkif bu beyitte hilal ile güneş teşbihi yapar. Hüsn-i ta'lil⁵⁶ (güzel neden bulma) sanatını güçlü bir biçimde ortaya koyar. Hilal, güneşin batışı ile görülebilir. Hilal ışığını güneşten alır, güneş ise hilale/aya nazaran daha güçlü, daha kudretli ve ışığı kendindedir. Ay, güneşe muhtaçtır. Bu mısralarda Âkif, hilal ile İslam dinini, güneş ile Mehmetçiği kasteder. Tevhidin var olması için şهادet gerektiğini dikkatleri çekerek tebliğ ve irşatta bulunur.⁵⁷

⁵⁴ Okay, *Mehmed Âkif Bir Karakter Heykelinin Anatomisi*, 116.

⁵⁵ Ersoy, *Safahat*, 387.

⁵⁶ Herhangi bir olayı gerçek nedeninin dışında daha güzel ve hayali bir nedene bağlayarak açıklama sanatıdır

⁵⁷ Okay, *Mehmed Âkif Bir Karakter Heykelinin Anatomisi*, 119-120.

Çanakkale Savaşı, Birinci Dünya Savaşı devam ederken 3 Kasım 1914 başladı. 9 Ocak 1916 ya kadar devam etti. Çanakkale cephesi on dört ay sürdü. Birinci Dünya Savaşı'nın seyrini değiştirip Rus Çarlığı'nın yıkılışına yol açtı.⁵⁸

Safahatın altıncı kitabı Asım'ın içinde “Çanakkale Şehitleri” ismiyle bilinen şiir, 10 Temmuz 1924 yılında Sebilü'r-Reşad dergisinde yayımlandı.

Çanakkale Şehitleri şiiri yaptığı tasvir ve tasniflerle duygu yüklü kahramanlık destanını günümüze aktaran, geçmişi geleceğe yansıtan, tarihe ayna olan bir şiirdir. Çanakkale Cephesi'ndeki savaş sahnelerini okuyucunun zihninde canlandıran bir destan şiiri ve kahramanlık eseridir.

3.3.3. İstikbal Muştusu İstiklal Marşı

Mehmed Âkif, toplum tarafından sevilen, şiirlerinde istiklâli ve istikbâli müjdeleyen, ümit telkin eden bir şairdir. Geleceğin aydınlık olacağına ve Asım'ın nesline dair ümitleri hep canlı idi. Âkif şiirlerinde özellikle Millî Mücadele döneminde İstiklal Marşı ve Çanakkale Destanı ile millete ümit aşıladı.

Millî Mücadele'nin devam ettiği günlerde İstiklal Marşı'nı yazarak cephedeki Mehmetçiğe moral verdi. Mehmed Âkif, Çanakkale Destanı'nı yazarak kahraman ordumuz ve Mehmetçimiz ile iftihar etmek gerektiğini öğretti. Âkif, bu ulvi ve manevi hissiyatı milletimize armağan etti.

Balkan Savaşı'nın devam ettiği günlerde Rezaizade Mahmut Ekrem, Mehmed Âkif'e geldi. Vatan için milli marş yazılması gerektiğini ifade ettikten sonra, yazması için ricada bulundu.⁵⁹

1920 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi, İstiklal Marşı yarışması açtı. Bununla cephedeki askerin moral ve motivasyonunu yükseltmek, zor ve zahmetli günlerde ümit aşılamak, imanın gücünü hissederek, kalplere heyecan ve huzur verilmek istendi.

⁵⁸ Zekeriya Kurşun, “Çanakkale Muharebeleri”, <https://islamansiklopedisi.org.tr/canakkale-muharebeleri> [23.11.2022].

⁵⁹ Düzdağ, *Mehmed Âkif Hakkında Araştırmalar 1*, 123.; Düzdağ, *Mehmed Âkif Ersoy*, 44.

Yarışma duyurusu 7 Kasım 1924 yılında gazetelerde ilan edildi. Yarışmaya 724⁶⁰ şiir katıldı. Mehmed Âkif, iki nedenden dolayı yarışmaya katılmadı. Birincisi Burdur Mebusu olması dolayısıyla, mensubu bulunduğu kurumun açmış olduğu yarışmaya katılmayı kendisine yakıştıramadı, ikincisi parayla milleti için İstiklal Marşı yazmayı kendi şahsiyeti ile bağdaştıramadı.⁶¹

Mehmed Âkif'in yarışmaya katılmadığını gören MEB bakanı Hamdullah Suphi, Âkif'e Milli Marşı yazması için 5 Şubat 1921 yılında bir mektup yazdı. Mektupta Akif'in endişelerinin izale edileceğini ifade ettikten sonra Akif'ten vatani engin telkin ve coşkulu şiirinden mahrum bırakmaması gerektiğini rica etti.⁶²

Âkif, samimi arkadaşı H. B. Çantay'ın ısrarları ve almış olduğu bu mektup üzerine İstiklal Marşı yazmaya karar verdi. Taceddin Dergahı'nda bir gecede toplam on kıta olan İstiklal Marşı'nı yazdı. Cenab Şehabettin, "Üstat yarışmaya şiir veriyse bize kendi şiirimizi yarışmadan çekmek düşer" diyerek yarışmadan çekildi.⁶³ İstiklal Marşı, 12 Mart 1921'de TBMM'nde, oy çokluğu ile Milli Marş olarak resmen kabul edildi. Mecliste İstiklal Marşı ilk defa Hamdullah Suphi Tanrıöver tarafından okundu. İstiklal Marşı okunurken mebuslar ayağa kalkarak, gözyaşları içinde, sık sık şiiri alkışladılar. Mehmed Âkif yarışmadan sonra kendisine verilmek istenen 500 TL mükafatı kabul etmedi. Mehmed Âkif, parayı, kendisinin ihtiyacı olduğu halde yoksul çocukların ve dul kadınların meslek edinmeleri için kurulan "Daru'l-Mesai'ye" bağışladı.⁶⁴ Mehmed Âkif bu bağışıyla Müslüman şahsiyetine yakışır bir davranış sergiledi. Kendi şahsiyetine ve şiirin dini muhtevasına hücum etmek isteyenlere karşı da bu vesileyle basiretli, onurlu bir duruş gösterdi.

⁶⁰A.g.e., 116.; A.g.e., 265.; Ertuğrul Düzdağ, *Üstadım Mehmed Âkif -Muallim Mahir İz*, (İstanbul: Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı, 2011), 95.

⁶¹"İstiklal Şairi Mehmed Âkif Ersoy", <https://www.vavtv.com.tr/programlar/tarihe-yolculuk/38-bolum> [20.11.2022].; Düzdağ, *Üstadım Mehmed Âkif -Muallim Mahir İz*, 95.

⁶²Düzdağ, *Mehmed Âkif Hakkında Araştırmalar 1*, 116.; Andı ve Akay, *İstiklal Marşı İstikbal Marşı 41 Dize 41 Yorum*, 49.

⁶³"İstiklal Şairi Mehmed Âkif Ersoy", <https://www.vavtv.com.tr/programlar/tarihe-yolculuk/38-bolum> [20.11.2022].

⁶⁴ Andı ve Akay, *İstiklal Marşı İstikbal Marşı 41 Dize 41 Yorum*, 50.

İstiklal Marşı 17 Şubat 1921 yılında “*Sebilü’r- Reşat ve Hakimiyeti Milliye’de*” yayımlandı. Açıksöz Gazetesi, İstiklal Marşı’nı tezyin edilmiş bir çerçeve ile ilk sayfadan yayımladı.⁶⁵

Mehmed Âkif, aradan yıllar geçtikten sonra, Mısır’a gitti. Mısır’dan döndüğü ve Beyoğlu’nda Mısır Apartmanı’nda hasta olduğu son günlerinde, dostları kendisini ziyaret ederdi. Âkif, dostları ile sohbet ederken İstiklal Marşı denilince gözleri dolar, hasta yatağından doğrularak dostlarına duygusunu beyan ederdi.⁶⁶

Mehmed Âkif, İstiklal Marşı’nı “Kahraman Ordumuza” ithafıyla yazdı. Safahat’ına almadı.⁶⁷

Âkif hasta yatağında yatarken kendisine sorulan “Bir daha böyle bir şiir yazabilir misiniz?” şeklindeki bir soru üzerine “Allah’tan bir daha İstiklal Marşı yazdırmaması dua ve temennisinde bulunduğunu söyledi.

Âkif, İstiklal Marşı’nı yazma serüvenindeki ferasetli duruşuyla, hayatında maddenin değil mananın hâkim olduğunu ortaya koydu.

3.4. Hastalığı, Vefatı ve Mezarı

Mehmed Âkif 1923 yılında aldığı bir davet ile Mısır’a gitti. Kış mevsiminde Mısır’da kaldı. Birkaç yıl Âkif kışın Mısır’da yazın ise İstanbul’da ikamet etti. 1925 yılından itibaren ise sürekli olarak Mısır’da ikamet etmeye başladı.

1935 yılı yaz mevsiminde rahatsızlanan Âkif şifa olması niyetiyle bir müddet Lübnan’a gitti. Bir süre Fransız idaresindeki Antakya’da kaldı.⁶⁸ Fakat oraların havası hastalığına pek iyi gelmedi. Hastalığının artması sebebiyle 1936 yılında yurda döndü.

Mehmed Âkif önce Nişantaşı sağlık yurdunda tedavi gördü. Âkif’e kanser teşhisi kondu. Bir buçuk ay yaşayabileceği söylendi. Hastanede iken 1000’in üzerinde ziyaretçisi gelen Mehmed Âkif ziyaretçilerinin her biri ile ayrı ayrı ilgilenirdi.

⁶⁵ A.g.e., 50.

⁶⁶ Düzdağ, *Mehmed Âkif Ersoy*, 268.

⁶⁷ A.g.e., 268.

⁶⁸ Selim Gündüzalp, *Mehmed Âkif Ersoy Hayatı ve Eserlerinden Seçmeler*, 11 bs. (İstanbul: Zafer Yayınları, 2015), 50.

Hastaneden taburcu edilince Sait Halim Paşaya ait Baltacı çiftliğinde misafir edildi. Âkif'in çiftlikte hayatının en asude günlerini geçirdiğini, hizmetçisine ara ara gülerek söylediği görüyoruz.⁶⁹

Mehmed Âkif, hastalığının ilerlemesi üzerine 27 Aralık 1936 ikamet ettiği Mısır Apartmanı'nda saat 19.45'te vefat etti.⁷⁰

Millî Mücadele yıllarında canından çok sevdiği vatani için hiçbir fedakarlıktan kaçınmadan çalışan Mehmed Âkif'in cenazesine devlet erkanından kimse hazır bulunmadı. Hatta vefat haberi bile duyurulmadı. Ancak Beyazıt Camii'nde kadirşinas gençlerden Fethi Gemuhluoğlu⁷¹ ve iki arkadaşının tevafuken öğrenmesiyle üniversite gençliğinin katılımı ve halkın büyük rağbetiyle cenazesi kaldırıldı. Tabutu eller üzerinde Edirnekapı Şehitliği'ne kadar taşındı.⁷²

Hakkı Süha Gezgin, "Mehmed Âkif İçin" başlıklı yazısında Mehmed Âkif'in son yolculuğuna uğurlanışını yer gök tüm sokakların Akif için yürüdüğünü, vatanın kendi evladını unutmayacağını anlattı.⁷³

Namazdan sonra Milli Marşı yazan vatan şairinin kefenini bayrak ile sarıldı. Milletine armağan ettiği "Milli Marş" okunduktan sonra kabre konuldu.⁷⁴

Mehmed Âkif'in kabrinin başından ayrılmadan şiirleri okundu. Üniversite öğrencileri tarafından hatimler indirildi. Kabri başında hayatı ve ideali yad edildi. Üniversite gençliğinin Çanakkale Şehitlerine ithafen söylediği Akif'in artık kendilerinin misafiri olduğu ve ona iyi bakmaları gerektiği şeklindeki sözleri orada bulunan cemaate çok duygulu anlar yaşattı.⁷⁵

⁶⁹ Ertuğrul Düzdağ, *Mehmed Âkif Mısır Hayatı ve Kur'ân Meali*, 6 bs. (İstanbul: Gonca Yayınevi, 2020), 130.

⁷⁰ Düzdağ, *Mehmed Âkif Ersoy Tefsir Yazıları ve Vaazlar*, 19.

⁷¹ Ali Özdemir, *Rol Model İnsan Mehmed Âkif Ersoy*, (İstanbul: Erdem Yayınevi, 2021), 181.

⁷² Okay, *Mehmed Âkif Kalabalıklarda Bir Yalnız Adam*, 21-22.

⁷³"30 Aralık 1936 Tarihli Kurun Gazetesi Sayfa 8"
<https://www.gastearsivi.com/gazete/kurun/1936-12-30/8> [27.04.2022].

⁷⁴ Ersoy, *Safahat*, 38.

⁷⁵ Selim Gündüzalp, *Mehmed Âkif Ersoy Hayatı ve Eserlerinden Seçmeler*, 11bs. (İstanbul: Zafer Yayınları, 2015), 55.

Miras olarak pek bir şey bırakmamıştı. Terekesi giymiş olduğu birkaç libas, bir mavzer tüfeği, birkaç lira, Meclis üyesi iken almış olduğu İstiklal Madalyası ve verdiği sözleri yerine getirirken baktığı, yanından ayırmadığı Yeni Cami ayarı bir saat, ayrıca odasında divit, seccade, kanepe ve nalından ibaretti.⁷⁶ Mehmed Âkif'in milletine bıraktığı en güzel ve değerli miras Hakk'a layık ve hakikate değer numune-i imtisal yaşantısı idi. Bir de *Safahat*'ına almadığı milletine armağan ettiği İstiklal Marşı.

⁷⁶ Andı ve Akay, *İstiklal Marşı İstikbal Marşı 41 Dize 41 Yorum*, 24.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

MEHMET AKİF ERSOY'UN TEBLİĞCİ KİMLİĞİ

4.1. Tebliğ ve İrşat Adamı Olarak Mehmed Âkif

Mehmed Âkif, Millî Mücadele döneminde vatanın kurtuluşu, istiklâl ve istikbâlin kazanılması, dinin korunması için tebliğ ve davetçi olarak insanları harekete geçirmek üzere tefsir ve nesir yazılarıyla dergilerde, manzum eserleriyle dergi ve meydanlarda, vaazlarıyla mihrap ve kürsülerde aktif rol aldı. Asrın mütefekkeri, vaizi, hatibi, şairi, üstadı, muallimi olarak aksiyoner bir hayat yaşadı, tebliğ ve irşadıyla topyekûn millet olarak var olma mücadelesi verilmesinde, manevi önder oldu.

Mehmed Âkif, memleketin kurtuluşu ve felahı için şiirleriyle, tefsir yazılarıyla ve vaazlarıyla halka tebliğ ve irşatta bulundu. Âkif, şiirinde memleketin kurtuluşu için, Kur'ân'ın çağrısına kulak vermenin ve bil fiil çalışmanın önemine işaret etti.

Âkif, sosyolojik, ekonomik ve siyasal olarak önemli olayların cereyan ettiği dünya devletleri için kritik denilebilecek bir zaman diliminde yaşadı. O, “Süleymaniye Kürsüsünde”, “Fatih Kürsüsünde” ve “Hakkın Sesleri” adlı manzum eserlerinde, yaşadığı dönemin çalkantılı, sosyolojik, politik durumunun da etkisiyle sıkça İslâm Birliği İdeali 'ne vurgu yaptı. Mehmed Âkif, nihâyetinde “İslam Birliği İdeali” için ayrılıkçı düşüncelerin hiçbir faydası olmayacağını, tarihte yaşanmış örneklerden yola çıkarak biliyordu. Âkif her zaman İslam medeniyetinin, Batı medeniyetinden üstün olduğunu savundu. Batı mukallitliği ve hayranlığının karşısında yer aldı. Çünkü İslam medeniyeti, özünü son kitap Kur'ân'dan aldı. Kur'ân-ı Mübin, tüm insanlığa üsve-i hasene olarak Kur'an ahlâkını, sevgiyi, birliği, merhameti, yardımlaşmayı, çalışmayı, bilgiyi aramayı ve ilme yönelmeyi emretmekteydi.⁷⁷

⁷⁷Necdet Durak, “Mehmed Âkif Ersoy'un Düşünce Dünyasında Ahlâk, Erdemler ve Medeniyet İlişkisi” *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.2, S.37 (2016): 153.

4.1.1. Kur'ân Mealindeki Dil ve Mana Hassasiyeti

Kur'ân-ı Kerim tüm insanlığa indirilmiş ilahi kurtuluş reçetesidir. Tüm beşeriyete vaat olunan cennet davetiyesidir. Okumak, okutmak, anlamak, anlaşılmasını sağlamak, bu uğurda gayret etmek inananların görevidir. Bunun bilincinde olan Mehmed Âkif işe kendisinden başlamış ve dini ilimler tedrisatını bırakmadı, Kur'ân-ı Kerim hıfzını sağlamlaştırmak için gayret gösterdi.

Mehmed Âkif, yirmi yaşlarında Edirne'de memur olarak bulunduğu yıllarda “Kuran’a Hitap” şiiri ile şairliğe başladı. Âkif’in ilk şiiri Mektep Mecmuasında yayımlandı.⁷⁸

Mehmed Âkif’in Arapça ’ya vukufiyeti herkes tarafından bilinen ve takdir edilen bir hakikatti. Öyle ki, müfessirlerden Elmalılı Hamdi Efendi, Kur'ân-ı Kerim meal görevini kabul etmesi için Âkif’i evine davet edip, onu ikna etmeye çalıştı. Yine Konya’nın tanınmış alimlerinden “Hülasatü’l -Beyan” tefsir külliyyatının sahibi Vehbi Efendi tefsirini bastırmadan önce Hasan Basri Çantay’ı çağırdı. Tefsirini Akif’in gözden geçirmesini talep etti. Akif uygun gördüğü takdirde bastırabileceğini çünkü Akif’in ilminin derin, Arapçaya vukufiyetinin ise yüksek olduğunu söyledi. Mehmed Âkif, tefsiri inceledikten sonra tefsir usulüne dair düşüncelerini beyan etti ve tavsiyede bulundu.⁷⁹

Kur'ân’ın nuruyla aydınlanma, Kur'ân’ın açtığı ufuk çizgisinden ayrılmama ve o ufka emin adımlarla ilerleme gibi prensipler Mehmed Âkif’in hayat felsefesi arasındadır. Kur'ân-ı Kerim’in sosyal hayata bakan yönünü daha çok şiirlerinde ve vaazlarında açıklardı. Mehmed Âkif, Kur'ân-ı okuduğunda ya da dinlediğinde kendisinin Kur'ân’ın muhatabı olduğu bilinciyle okur, dinler, anlar, yaşamaya gayret eder ve Kur'ân hakikatlerinin hayat modeli olması için insanlara tebliğ ve irşatta bulunurdu. Kur'ân çizgisinden ayrılmadan, sünneti de rehber edinerek, yaşadığı dönemin hassasiyetini göz önünde bulundurarak bir tebliğ usulü geliştirdi. Mehmed Âkif, Âl-i İmrân sûresi 173 .âyetini manzum olarak açıklarken bu hakikati dile getirdi.⁸⁰

⁷⁸ Recep Duymaz, “Mehmed Âkif’in Hayatı ve Eserleri, Edirne Yılları”, *Mehmed Âkif Ersoy*, Editör. M. İsmet Uzun, (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2011), 89-105.

⁷⁹ Düzdağ, *Mehmed Âkif Mısır Hayatı ve Kuran Meali*, 153-154.

⁸⁰ Turgay, “Mehmed Âkif Ersoy’un Şiirlerinde Kur'ân Etkisi ve Din Yoluyla İrşad”, 52

Mehmed Âkif, tebliğ ve irşat gayesine matuf meal çalışmasında bulundu. Âkif, düz meal yapmaktan ziyade tefsiri meal yapmaya ehemmiyet verdi. Sadece yalın meal yapmanın maksada ulaştırmayacağıın idrakindedir. Mehmed Âkif, Kur'ân-ı Kerim'e meal verirken birtakım ilkelere göre hareket etti. O ilkeler ise şunlardır:

- 1- Tarihi ve sosyal hayata müteallik âyetler ile bilim ve teknik içerikli âyetlerin dirâyet ve rivâyet açısından incelemek, farklı dillerde yazılmış tefsirlerin tercümelerini incelemek veya tercüme etmek zamana ve zemine göre ihtiyaca cevap verecek şekilde rıza-i ilahiden ayrılmadan Yaratanın muradını ortaya koymak
- 2- Tefsir usulü, tarihi, bu ilmin incelikleri hakkında araştırma yapmak
- 3- Tefsir ilmini ihya ve tefsir ilmini her alanda ön plana çıkarmaya çalışmak.⁸¹

Mehmed Âkif, en mesut zaman dilimlerinin Kur'ân'ın mealini yaptığı zamanlar olduğunu, Mısır'da Kur'ân-ı Kerim mealini yazarken yaşadığı manevi duyguların, gönül dünyasına etkilerinin ve aldığı ilmin ve feyzin üst düzeyde olduğunu ifade etti.⁸²

Mehmed Âkif, Kur'ân-ı Kerim'e meal verirken birtakım teknik bilgi ve usullere dikkat ederdi. Mehmed Âkif'in, önceki mealinde diğer eserlerine nazaran daha sade bir dil kullandığı, gerekli olmadıkça (-dır) ekini kullanmamaya gayret ettiği, takva-muttaki kelimeleri yerine saygı- saygılı kelimelerini tercih ettiği görülmektedir. Donuk ve kelime kelime meal yerine, hayatın içinden, kolay anlaşılır, sade bir cümle bütünlüğü kurarak meal verdiği, Türkçede günlük hayatta kullanılan "ayol- herif" gibi ifadelere yer verdiği, mana itibarıyla birbirine bağlı âyetleri bir bütünlük içinde tercüme ettiği tespit edilmiştir.⁸³

Mehmed Âkif, Kur'ân-ı Kerim'i meal görevini uhdesine almadan önce çeşitli vesilelerle beş yüz kadar âyet-i kerimenin mealini yapmıştı. Bu mealler D. Cündioğlu

⁸¹ Sebilü'r-Reşâd, I/183, 24 Şubat 1327, s. 5; Turgay, "Mehmed Âkif Ersoy'un Şiirlerinde Kur'ân Etkisi ve Din Yoluyla İrşad", 28-56.

⁸² Fergan, *Mehmed Âkif, Hayatı ve Eserleri ve Yetmiş Muharririn Yazıları*, 109.

⁸³ Recep Şentürk ve Asım Cüneyt Köksal, *Mehmed Âkif Kur'ân Meali*, (İstanbul: Mahya Yayınları,2012),10-11.;Recep Şentürk, "Mehmed Âkif Kur'ân Meali", <http://www.MehmedAkifvakfi.org.tr/mehmedAkif/mehmed-%C3%A2kif-Kur'ân-me%C3%A2li> [23.09.2022].

tarafından “Bir Kuran Şairi” isimli kitapta toplandı. “Mehmed Âkif’in Kur’ân Tercümelere” ismi ile ayrıca yayımlandı.⁸⁴

Mehmed Âkif, 14 Mart 1895 yılında yirmi beş yaşında iken yazdığı bir şiirinde Kur’ân’ın hayatındaki anlamına ilişkin duygularını “Kur’ân’a Hitap” şiirinin son kıtasında dile getirdi.

Ey en ziyade saygı duyduğum ve dünyadaki bütün arzum söylediklerini gerçekleştirmekten ibaret olan İlahi Kelam!

Sen benim hafızamın en değerli ve tek varlığısun. Senin en yüce kitap olduğundan hiç şüphem yok. Sen benim dünyada dost ve fikirdaşım, ahirette yardımcı ve yoldaşımın.⁸⁵

4.1.2. Hz. Peygamber’e Olan Sevgisi ve Bağlılığı

İnsanlık ailesini birbirine bağlayan birtakım kopmaz ortak bağlar vardır. Bunların başında ümmet olma bilinci gelir. Hz. Muhammed (s.a.) sevgisi ve O’na olan ihtiram hangi dilde, hangi ırkta olursa olsun İslam aleminde insanları birbirine bağlayan en önemli birleştirici güç olmuştur. Farklı dillerde Hz. Muhammed’in (s.a.) hayatını anlatan siyer-i nebi türü eserler yazılmıştır. İnsanlar kâh mevlit gecelerini ihya etmek için, kâh ona olan muhabbetlerini dile getirmek için “Na’t-ı Şerifler” yazmışlar, özlem ve hasret kokan şiirler kaleme almışlardır.

Mehmed Âkif, *Safahat* isimli eserinde Hz. Muhammed (s.a.) ile ilgili hem müstakil şiirler yazmış hem de farklı muhtevadaki şiirlerinde, Hz. Muhammed’in (s.a.) güzel ahlakına yer vermiştir.

Mehmed Âkif’in, mevlidi anlatan manzum eseri vardır. Ancak Âkif’i mevlit yazarı olarak vasıflandırmak mümkün değildir.⁸⁶ Kendisine mevlidci denilmesini kabul etmemiş, bu unvanın çok asil olduğunu, ancak ona ulaşamadığını, ama ulaşmak istediğini bir iç çekişle şiirine taşımıştır. Bu hususu Köse İmam ile arasında geçen bir

⁸⁴A.g.e.,10-11.;Recep Şentürk, “Mehmed Âkif Kur’ân Meali”, <http://www.MehmedAkifvakfi.org.tr/mehmedAkif/mehmed-%C3%A2kif-Kur’ân-me%C3%A2li> [23.09.2022].

⁸⁵ Ersoy, *Safahat*, 481.

⁸⁶ Çakan, *Aktifçe Tespitler-Değerlendirmeler*, 100.

diyalogda dile getirir. Bir iç çekişle mevlid yazarı olabilmenin kendisi için mümkün olmadığını dile getirmiştir.⁸⁷

Merhum İsmail Ezherli (ö.1976)⁸⁸ hatıratında Mehmed Âkif'in, Mevlid-i Nebi'ye olan hayranlığını şu sözlerle anlatır: "Mevlid-i Nebevi, Süleyman Çelebi'nin yazdığı Mevlid 'de kemalini bulmuştur. Türkçe bundan daha güzel yazılamaz".⁸⁹

Mehmed Âkif, Hz. Muhammed'in (s.a.) ümmeti olmakla onur duymuş, ümmet olma bilinci onun eylemlerinde ve söylemlerinde tebarüz etmiştir. Hayatı boyunca Hz. Peygamberin örnek ahlakı ve üsve-i hasene olması Âkif için ufuk açıcı olmuş, onun ahlakı ile ahlaklanmayı bir onur sebebi addetmiştir. O nur ile nurlanmayı ayrıcalık olarak görmüştür.

Mehmed Âkif, *Safahat*'ın dördüncü kitabı Fatih Kürsüsünde bölümünün "Vaiz Kürsüde" şiirinde, Peygamber adına uydurulan sözlere şiddetle karşı çıkmış, hatta uydurulan sözleri "herze" kelimesiyle nitelendirmiştir. Âkif, toplumda Hz. Muhammed'in (s.a.) adına uydurulan sözlerle vaaz edilince sevap kazanılacağı gibi bir yanlış algının da olduğundan bahseder. Mehmed Âkif, toplum içinde hadis uyduranların, yaptıklarının acı sonuçlarını mahşerde göreceğini ve bu acı sonucu itap eden bir tasvirle levmeder.⁹⁰

İsmail Ezherli, İngiltere Kralının, Irak Kralı Faysal'a bir ziyafet verdiğini ve bu ziyafetin gazetelerde haber olarak çıktığından bahsetmiştir. İki Kral karşılıklı olarak şöyle konuşur. İngiltere Kralı şöyle der ki:

- "Aramızda Müslümanların peygamberi Hz. Muhammed'in torunlarından Irak Kralı Faysal bulunmaktadır. Bizlere verdiği şereften dolayı kendisine teşekkür ederim".

Irak Kralı Faysal ise cevaben der ki:

- "Ben yalnız Muhammed'in torunlarından olduğum için değil de bilhassa hepinizin, Nuh peygamberin evlatları olarak kardeş olmamızla iftihar ederim."

⁸⁷ Ersoy, *Safahat*, 324.

⁸⁸ İhsan Efendinin oda arkadaşı, alim, Diyanet Riyaseti Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı yapmış bir zat

⁸⁹ Düzdağ, *Mehmed Âkif Mısır Hayatı ve Kuran Meali*, 80.

⁹⁰ Ersoy, *Safahat*, 236.

İsmail Ezherli, Mehmed Âkif'in Hz. Peygamber (s.a.) muhabbetini, O'na olan ihtiramını bilir. Mehmet Akif'in bundan dolayı İngiltere Kralı ile aralarında geçen diyalogda Irak Kralı Faysal'ın sözünü; Nuh Peygamberin evladından olmayı, Hz. Peygamberin ailesinden olmaya tercih etmesini eleştirdiğini ne hazin bir durum ne acınacak bir hal olduğunu söylediğini nakleder.⁹¹

Mehmed Âkif "Vaiz Kürsüde" şirinde, vaizi konuşmadan önce Peygamber'i anması ve vaazdan önce Ahzâb sûresi 56. âyetini okuması Peygamber'e olan muhabbetini ve ihtiramını gösterir.

Usta kalemler ile bu sevdayı gönüllerinin en müstesna yerlerinde hissedilen peygamber aşıkları, sayısız eserde Allah Resulüne olan özlem ve hasreti, onun doğum gecesine ithafen yazdıkları nesir ve manzum eserlerinde dile getirirler.

Mehmed Âkif, Hz. Peygamber'e (s.a.) olan hayranlığını, muhabbetini, ihtiramını *Safahat*'ında dile getirir. *Safahat*'ta beş ayrı yerde Hz. Peygamberin mevlid kandili dolayısıyla peygamber sevgisini izhar eden şiirlerini okuyucusuyla buluşturarak, peygamber sevdalılarına hediye etmiştir. İlk olarak 1910 yılında Hz. Muhammed (s.a.)'in doğduğu geceyi anlatan muhteşem bir şiir kaleme almıştır.⁹²

Burada Mehmed Âkif, karanlıklarda, kalan Doğu dünyası senin nurunun dünyayı aydınlatması ile felaha kavuştu. O öyle bir nur ki, bin sabaha müsavidir diyerek bin aydan hayırlı kabul edilen Kadir Gecesine işaret eder. Mehmed Âkif geçmişin karanlığından kurtulmak, gelecekte de aydınlığın devamını sağlamak için gecenin devam etmesini diler. Güzel gönülden güzel sözler süzülür. Mehmed Âkif sonunda temiz bir yürek ile âmin denilecek bir niyazda bulunur.⁹³

1911 yılında yazdığı yukarıdaki mısralarda Mehmed Âkif, Hz. Muhammed (s.a.) doğduğu gece gökyüzünün bu nurun doğumuna şahit olduğundan hareketle geceye seslenir ve der ki: "Kucağını açiver sende hatırası gizli olan o nurun hatırasını bir görelim". Sonra şiirini şu duayla hitama erdirir. "Ya Rab Senin korumanda bulunan

⁹¹Düzdağ, *Mehmed Âkif Mısır Hayatı ve Kuran Meali*, 87.

⁹² Çakan, *Aktifçe Tespitler-Değerlendirmeler*, 101.

⁹³ Ersoy, *Safahat*, 236.

rahmet deryasında yüzen eşsiz inci Hz. Muhammed'in (s.a.) getirmiş olduğu din mahşere dek bices kalmasın".⁹⁴

Yazarın karakteristik özelliklerini bilmeden, yaşadığı tarihi süreçleri öğrenmeden yazar hakkında ve eseri üzerinde yorumda bulunmak pek isabetli bir sonuca götürmez. Mehmed Âkif, 1913 yılında sırasıyla Beyazıt, Fatih, Süleymaniye Camii'nde, vaaz vermiş, Millî Mücadele'de aktif rol almış, birlik ve beraberlik çağrısında bulunmuştur. Mehmed Âkif, 1913 yılında Balkan Savaşları ve Balkan yenilgisinin yaşandığı günlerde vatanın içinde bulunduğu vahim durumu ve yaşadığı hüznü manzum olarak "Pek Hazin Bir Mevlid Gecesi" şiirinde dile getirir.⁹⁵

Şiirde Mehmed Âkif, 10 Muharrem ile Balkan mağlubiyeti arasında bağ kurarak her iki hüznün gönülde aynı şiddetle hissedildiğini dile getirir. Hz. Muhammed 'e (s.a.) artık akşamın aydınlık bile olsa gecenin matem gecesi olduğunu, Müslümanların mazlum bir halde, elem verici acılar içinde kaldığını arz eder. Namusa ve iffete yabancıların göz diktiğini, ezanı Muhammediyi susturmak için çan seslerinin çalındığını anlatır. Böyle yürek sızlatan bir durumda, gönülden Hz. Muhammed'e (s.a.) "İslam'ı böyle öksüz böyle mazlum bırakma" talebinde bulunarak, insanlığa örneklik teşkil edecek bir davranış modeli sergiler.

Mehmed Âkif, 28 Ağustos 1928'de Mısır'da bulunduğu günlerde "Bir Gece" şiirini yazar. Şiirinde o, Hz. Muhammed 'in (s.a.) veladetini ümmetin zihninde adeta bir film şeridi gibi canlandırır. İslam'ın gelişiyile insanlığın inkişafını gözler önüne serer. İnsanlığın "O masuma" muhtaç olduğu hakikatini zihinlere işler. Âkif itiyadı üzere şiirini dua ile bitirir. Öyle kapsamlı bir dua ki ahiret boyutuna da vurgu yapar, adeta okuyucuların da bu duaya iştirak etmesini, bu ikrar üzere olmasını Rabbinden ister.⁹⁶

Medyundur o masuma bütün bir beşeriyet

*Ya Rab! Bizi mahşerde bu ikrar ile haşret*⁹⁷

Mehmed Âkif, Mevlidi Nebiye dair yazdığı son şiirinde daha sakin bir gönül dünyasına sahiptir. Bu şiirini lahuti duygularla kaleme alarak okuyucularıyla paylaşır.

⁹⁴ Çakan, *Aktifçe Tespitler-Değerlendirmeler*, 102.

⁹⁵ Ersoy, *Safahat*, 197.

⁹⁶ Çakan, *Aktifçe Tespitler-Değerlendirmeler*, 102.

⁹⁷ Ersoy, *Safahat*, 455.

Âkif “Mevlid-i Nebi” ismini taşıyan manzum eserinde, Hz. Muhammed’in (s.a.) dünyaya teşrif ettiği geceye seslenerek duygularını izhar eder. Öyle ilahi bir gecesin ki var olma noktasında senden daha aydınlığı yok. Hem gören gözümüz hem de gönül gözümüz o gecenin nuruyla nurlanıyor mesajını verir. Senin dünyaya teşrif etmenle ya Resulallah tüm kâinat ve tüm insanlığın vicdanı aydınlandı. Eğer o nur sönerse tüm beşeriyet sonsuz karanlıklarda kalır diye nida eder. Âkif, Mevlid-i Nebiye dair sözlerinden dolayı, O’nun şanına layık söz söyleyemediğini kastederek, sanki O Kutlu Nebi karşısında imiş onunla konuşuyormuş gibi düşünmüş ve perişan sözlerinden dolayı O’ndan özür diler.

Perişan sözlerimden bıkmı, hoş gör, yâ Resûlâllah,

Kulun şeydâdır amma, açtığın vâdide şeydâdır!⁹⁸

Mehmed Âkif, ilerleyen hastalığına bir deva niyetiyle hava değişimi için 1935 Ağustos ayında Hatay’a gelir. Hatay’ın Fransızlar tarafından işgal edildiğini görünce hüznü ve kederi artar ve bu hissiyatla “Kıta” şiirini yazar. Bu şiirinde Mehmed Âkif, Cennet vatani bu halde görmek bana öyle acı veriyor ki bunları göreceğime beni Hz. Muhammed’in (s.a.) yaşadığı gül devrinde yaratsaydın da onun bülbülü olsaydım, diyerek özlemine dile getirir.

Gül devrini bilseydim onun, bülbül olurdum;

Yâ Rab, beni evvel getireydin ne olurdu? ...⁹⁹

Mehmed Âkif’in, “Necid Çöllerinden Medine’ye” manzum eseri, Osmanlıyı temsil eden Sudanlının, Peygamber’e yakarışını anlatır. Sudanlı sözlerine “Ya Nebi” nidasıyla başlar. Kendi arzuhâlini, Peygamber’e olan muhabbetini, hasretini ve ihtiramını arz eder. Sudanlı genç, üç ay boyunca zorlu bir çöl yolculuğundan sonra Tihame’ye -Mekke- ye ulaşmıştır. Çölde uykusuz gecelerine nucumu (yıldızları) şahit tutmuş, zorlu şartlarda Hz. Peygamber’e (s.a.) olan muhabbetinden ve ihtiramından güç almıştır. Burada Mehmed Âkif, Hz. Muhammed’in (s.a.) hicret esnasındaki çöl yolculuğuna işaret vardır. Ancak “demir nikabın” onu karşılaşması Sudanlı genci büyük bir sukutu hayale uğratmıştır. Ancak Sudanlının kalbi huzur-i pâkinde, yaşadığı

⁹⁸ A.g.e., 452.

⁹⁹ Ersoy, *Safahat*, 499.

heyecana dayanamamış, Peygamber'in nuruyla ve kısa bir ah ile ruhunu Rahman'a teslim etmiştir.

Mehmed Âkif, çölde geçen zorlu süreçleri ve çetin yolculuğu anlatırken, tasvirlerini hep ümit vaat eden, neşe veren, bulut, hakikat mavi, bahar, ziya, dereler, şafak gibi kelimeler ile dile getirir.¹⁰⁰

Âkif, okuyucularına nesir yazılarında ve manzum eserlerinde bütün olumsuz şartlara rağmen ye'se düşmeyen, umut aşıl原因an, onurlu bir karakter modeli sunar. Mehmed Âkif; "İradem olduğu gündür senin iradene râm,/ Bir an olsun yollarda durmak bana oldu haram" sözleri ile okuyucularına Peygamber ile ayniyet kazanmanın, özdeşlik kurmanın insanı güçlendireceği mesajını verir.¹⁰¹

Peygamber aşığı Mehmed Âkif, Hz. Muhammed'in hayatının dönüm noktasını oluşturan hicret olayına işaretle Milli Marşımız İstiklal Marşı'nı yazmaya başlar. Hicret esnasında Hz. Muhammed'in (sav), Hz. Ebu Bekir'i teselli etme niyetiyle söylediği "Korkma, Allah bizimle beraberdir" ayeti Mehmed Âkif'in ilham kaynağı olur. Gerek "İstiklal Marşı'nda" gerek "Çanakkale Şehitlerine" şiirinde ye'se düşürmeyen, ümit vaat eden ve inşirah veren ifadeleri kullanır. İslam'ın özündeki esenlik ve selametın esintilerini kâh nesirlerinde, kâh vaazlarında, kâh manzum eserlerinde en güzel ve veciz şekilde gösterir. Mehmed Âkif, iletişim ve tebliğın en etkili yöntemlerini mahirce eserlerine yansıtır.

4.1.3. Davasındaki İhlas ve Samimiyeti

İhlas ve samimiyet, İslam tebliğcisinde bulunması gereken önemli bir vasıftır. Fiili ve kavli olarak davada samimi olmak, tebliğ ve irşatta muvaffakiyet vesilesidir. İhlas ve samimiyeti azık edinenin yol alması, yolda olması ve istikametinin bozulmaması daha olasıdır. İhlas ve samimiyet tebliğ ve irşadın muhatap üzerindeki etkisini artırır. İhlas ve samimiyeti kuşanan bir mübelliğ maksada vasıl olur. Tebliğ ve irşadı muhatabının gönül dünyasında makes bulur. Mehmed Âkif, İslam Birliği İdealini oluşturmada samimi hizmetleriyle, tebliğ ve irşat çalışmalarıyla ön plana çıkmaktadır.

¹⁰⁰Ruhi İnan ,” Savaşın Gölgesindeki Metinler; Zeytındağı ve Necid Çölleri'nden Medine'ye”

International Journal of Language Academy C.2, S.4 (Winter 2014) : 403-411

¹⁰¹ Ersoy, *Safahat*, 312.

Mehmed Âkif'in dostlarından biri olan Habib Edib, Âkif'in vefatının yirminci yılı anma toplantısında Mehmed Âkif ile ilgili bir hatırasından bahseder. Habib Edib, Âkif'in görev dolayısı ile Almanya'da bulunduğu sıralarda kendisinin orada öğrenci olduğu ve Âkif'i ziyarete gittiğinden bahseder. Âkif'in kendisine ayrılan lüks yeri tercih etmeyip, mütevazı bir odada kalmayı tercih ettiğini anlatır. Hatta Âkif'i yemeğe davet ettiğini, davetli olmasına rağmen yemek ücretinin de Mehmed Âkif tarafından ödendiğini söyler.¹⁰²

Mehmed Âkif'i prensiplerine uygun davranışlar sergileyen ender şahsiyetler arasında sayabiliriz.¹⁰³ Mehmed Âkif, yaşadığı dönemdeki baskılara, dayatmalara boyun eğmeyen, özgürlükleri kısıtlayıcı her türlü yaptırımın karşısında yer alan, cesurca karşı çıkan bir kahramandır. İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne üye olanlar, cemiyetin tüm buyruklarına uyacağına dair yemin ederler. Ancak, Mehmed Âkif, kayıtsız uymaya karşı çıkar ve bir şartla İttihat ve Terakki'ye üye olur. Âkif, cemiyetin sadece iyi olan vazifelerini yapacağını dile getirir.¹⁰⁴

A. Cerrahoğlu, yazdığı "Bir İslâm Reformatörü Mehmed Âkif" kitabında Âkif'in diğer şairlerle kıyaslamasını yapmıştır. Âkif'in bariz farkının davasında samimi oluşu, davasından hiçbir şekilde ödün vermeyişi ve onu aradığımız zaman bulacağımız yerin camiler olacağı şeklinde beyanda bulunmuştur.¹⁰⁵

Mehmed Âkif 1915 yılında Arabistan'a görev dolayısı ile giderken zihninde ve gönlünde Çanakkale Muharebesi ile ilgili düşünceler akıp gitmektedir. Âkif, Çanakkale düşerse memleket ve millet adına çok büyük kayıp olacağını idrakindedir. Çanakkale Savaşı'nın kazanıldığını haberini Mehmed Âkif, Arabistan yolunda iken alır. Kuşçubaşı Eşref, Âkif'in Çanakkale Zaferi'nin kazanıldığını duyduğu andaki

¹⁰²Abide Doğan, "Mehmed Âkif'in Seyahatleri ve Mısır Yılları", *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Güz, S. 35/Özel Sayı, (2021): 103-113

¹⁰³Ahmet Kabaklı, *Mehmed Âkif*, (İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, 2006), 57.

¹⁰⁴Çantay, *Âkifnâme*, 313.

¹⁰⁵Abdurrahman. Cerrahoğlu, *Bir İslâm Reformatörü Mehmed Âkif*, (İstanbul: 1964), 1; Vehbi Vakkasoğlu, *İslam Şairi Mehmed Âkif*, (İstanbul: Cihan Yayınları, 1983), 286.; Çakan, *Aktifçe Tespitler-Değerlendirmeler*, 22-23.

sevincini, duasının hıçkırıklarla kesildiğini, Onu sakinleştirmenin etmek mümkün olmadığını anlatır.¹⁰⁶

16 Mart 1920 sabahı işgal edilince, Mehmed Âkif, Eşref Edip'e hitaben samimi duygular ve kararlı bir duruş ile hiçbir şekilde durmadan yola revan olunması gerektiğini, halkın bilgiye ihtiyaç duyduğunu, Ankara'ya gideceğini söyler.¹⁰⁷

Mehmed Âkif, halkı Anadolu'daki Millî Mücadele hareketine bilfiil katılmaya, Kur'ân-ı Kerim âyetleri ve hadisi şeriflerden yola çıkarak sahih dini bilgiyle buluşturmaya ve vatanın kurtuluşu için bilinçlendirmeye karar verir.¹⁰⁸

Hasan Basri Çantay'ın "Âkifnâme" isimli eserinde yazdığına göre, umumi seferberlik günlerinde Âkif ile arkadaşı kuru fasulye yerlerken Nezaret/Bakanlık erkanından bir görevli gelir ve Âkif'i yazılarından dolayı ikaz etmek ister. Âkif bu ikaza davasında samimi bir Müslüman duruşu sergileyerek kararlı bir ifade ile şu karşılığı verir: "Bakan'ına haber et, kendilerini değiştirsinler Bu durum devam ettiği müddetçe kimse bize bir şey yapamaz. Biz fasulye ile kanaat ettikten gayri kimseden yılmayız!"¹⁰⁹

Teşkilatı Mahsusa reisi Kuşçubaşı Eşref, Mehmed Âkif ve görevli birkaç kişi ile vazifeli olarak Arabistan'a seyahat eder. Âkif'i yakından tanıma fırsatı yakalayan Kuşçubaşı Eşref bu yolculukta, Mehmed Âkif'e dair izlenimlerini beyan eder. Akif'in ahlaki seciyesinin ne kadar da yüce olduğunu görür. Gariplere şefkatini, dostlarına fedakarlığını, haksızlığa baş kaldırışını ve ne ulvi meziyetleri kendisinde mündemiç olduğunu Arabistan'a yaptıkları yolculuk esnasında müşahede ettiğini itiraf eder.¹¹⁰

4.1.4. Dini ve Fenni İlimlere Vukufiyeti

Mehmed Âkif dini ilimlerde ilk tahsilini babası İpekli Tahir Efendi'den aldığı bilinmektedir. Mülkiye ve Baytar Mektebi'nde okuduğu dersler onun fen ilimlerinde

¹⁰⁶Mithat Cemal Kuntay, *Mehmed Âkif Hayatı-Sanatı-Seciyesi Seçme Şiirleri*, (İstanbul: Yeni Mecmua Yayını, 1948), 113-114

¹⁰⁷Uçman, "Millî Mücadele Sürecinde Mehmed Âkif ve İstiklâl Marşı", 9-26.

¹⁰⁸Eşref Edib, *Mehmed Âkif*, (Hayatı ve Eserleri) I, (İstanbul: 1962), 139.

¹⁰⁹ Çantay, *Âkifnâme*, 81.

¹¹⁰İnan, "Savaşın Gölgesindeki Metinler; Zeytindağı ve Necid Çöllerinden Medine'ye", 403/411.

tebarüz etmesini sağladı. Mithat Cemal, “Mehmed Âkif” kitabında ziraat muallimi hocası ile diğer on üç muallimin onu sevdiğinden, Âkif’in mektebin namazını büyük bir iştiyakla kıldırmasından ve fen derslerinde birincilik elde etmesinden, bahseder.¹¹¹

Mithat Cemal, kitabında Mehmed Âkif’in fenni ve dini ilimlerle iç içe geçen eğitim hayatını tavsiz eder. Onun maneviyatla iççice olduğunu, kimya laboratuvarından bitki laboratuvarına gittiğini, yerin altını üstünü incelediğini hatta rasathanede bile araştırmada bulunduğunu anlatır.¹¹²

Mehmed Âkif, ileri seviyede dini ilimlere vâkıf olduğu için mütefekkirlerin din anlayışlarının İslam’ın ana ilkeleri ile örtüşmediğini, İslam’ın terakkiye engel olmadığını, aksine çalışmayı ve ilerlemeyi teşvik ettiğini *Safahat*’ın ikinci kitabı Süleymaniye Kürsüsünde şiirinde şöyle dile getirdi.

Mütefekkirleriniz dini de hiç anlamamış;

Rûh-i İslâm’ı telakkileri gâyet yanlış.¹¹³

Mehmed Âkif, İslam dinini araştırmak gerekiyorsa ilk vahyin indiği asra dönülüp İslam’ın intişar ettiği yakın devir üzerinden İslam’ın öğrenilmesi gerektiğini ileri sürdü, insanlığın vahiy ve sünnet birleşiminde hızlı bir yükseliş gösterdiğini şiiriyle anlattı.

O ne dehşetli terakkî, o ne müdhiş sür’at!

Öyle bir hârika gösterdi mi insâniyyet?¹¹⁴

Mehmed Âkif’in olduğu bir dost meclisinde Mısırlılar ile Türklerin Kur’ân tilaveti tartışılıyordu. Mısırlı hafızlarının Kur’ân tilaveti tenkit edilince Âkif, Mısır okuyuşunun doğru olduğunu ifade etti. Bunun üzerine İhsan Efendi dedi ki:

“Resulullah döneminde fonograf olsa da o dönemdeki okuyuşlar tarz-ı telaffuzlar, korunsaydı şimdi anlaşmazlık olmazdı”.

Bunun üzerine Mehmed Âkif şunları söyledi:

¹¹¹ Mithat Cemal Kuntay, *Mehmed Âkif*, (İstanbul: L.M Yayınları, 2007), 203.

¹¹² A.g.e., 203.

¹¹³ Ersoy, *Safahat*, 169.

¹¹⁴ A.g.e.

“Mademki ses gaip olmuyor, fonograf ve radyo bunu ortaya koydu; Birgün fen terakki edecek, geçmiş zamanlardaki sözler alınabilecek” dedikten sonra Casiye Sûresi 29.âyeti okuyup delil getirdi.¹¹⁵

Akif'in dini ve fenni ilimlere vukufiyeti hayatındaki farklı yaşam kesitlerinde ortaya çıkmaktadır.

4.1.5. Ahlakı ve Yaşantısı ile Örnek Oluşu

Ahlak, değerler sisteminin ana merkezidir. Ahlaki değerlerin temelini ise toplumdaki dini inanç, teamül haline gelmiş an'ane, örf ve âdet gibi dinin özüne aykırı olmayan birtakım kültürel unsurlar oluşturmaktadır. İnsan, hangi zaman diliminde neler yapacağını, hangi mekân türlerini tercih edeceğini, nerede ve nasıl davranacağını bu ahlaki değerler perspektifinde karar verir. Hayatın felsefe ve prensiplerini, inandığı dinin genel kaideleri muvacehesinde oluşturur.¹¹⁶ Dolayısı ile dinin genel kuralları ve ahlaki değerler, insanın tercihlerine yön verir. Ahlak, insanoğlunun bir istikamet belirlemede ve hayat felsefesi oluşturmasında önemli bir etkidir.

Ahlak, faziletleri ve rezaletleri içinde bulunduran, insanı iyi ya da kötü olarak tanıyabileceğimiz davranışlar silsilesidir. Ahlak, insanı tanıma ve onu dost edinme ya da ondan uzak durma noktasında insana ipuçları verir.

Âkif'in hayatının tamamına yön veren, toplum içinde onuruyla yaşamasında ve Müslümanca duruş sergilemesinde mihver olan yegâne etki, Kur'ân ve Sünnet merkezli bir ahlaki seviyeye sahip oluşudur.

Mehmed Âkif göre ahlak, insanları, toplumları ve medeniyetleri yücelten, adeta iki tuğlanın arasındaki harç gibi birleştiren en önemli bir unsurdur. Milli ahlak; millet için, milletin bekası ve selameti için, adeta milletin ruhu mesabesinde. Her zaman gerek şiirlerinde, gerek vaazlarında, tebliğ ve irşat yaparken Batı medeniyetinin sömürgeci tavrı karşısında dimdik durdu. Âkif aslında salt Batı medeniyetine karşı çıkmadı. Batı medeniyetinin manevi değerleri yok saymasına, sömürgeci zihniyetine, adaletten yoksun bir hayat öngörmesine, insan hak ve hukukunu hiçe saymasına ve kuru bir

¹¹⁵ Düzdağ, *Mehmed Âkif Mısır Hayatı ve Kuran Meali*, 64-65.

¹¹⁶Erol Güngör, *Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak* (İstanbul: Ötüken Yayınları, 1995), 19-20.; Hâbil Şentürk, *İslami Hayatın Psikolojik Temelleri*, (İstanbul: İz Yay., 2010), 88.

taassupla Batı medeniyeti taklitçiliğine karşı çıktı. İrşatta bulunurken sömürgeci Batı medeniyetine karşı, ideal İslam medeniyetine sınımsız sarılmayı öngördü. Gerçek anlamda kurtuluş ve terakkinin ancak bu şekilde olacağına işaret etti. Âkif, Batı medeniyetinin sömürgeci özelliğinden kaynaklanan maddi hükümlerini yerine, gönülleri fethetmenin gerekliliği üzerinde durdu.

Âkif, Allah inancı ve imanını güçlü olan insanın, ahlakının da güzel olacağı, zamanla ahlaki erdemlerin bir hayat modeli olarak yaşantısına yerleşeceğini; Allah inancı ve imanını zayıf olanların ise, zamanla ahlaki zafiyete uğrayacağını, hatta değerlerinin ve erdemlerinin zayıflayacağını gerek mensur ve manzum eserlerinde dile getirdi.¹¹⁷

Mehmed Âkif, dini tebliğ ve temsil boyutuyla numune-i imtisal bir hayat sürdü. Onurundan, vakarından hiçbir şekilde ödün vermedi. Yeri geldi para ödüllü yarışma olduğu için İstiklal Marşı yarışmasına girmeyi reddetti, yeri geldi Kur'ân-ı Mübin'in meali için yapmış olduğu sözleşmeyi parasını almış olmasına rağmen İslami hayatın ibadet erkanına zarar vereceği endişesi ile inandığı İslam prensiplerine uymadığı gerekçesiyle feshetme asaletini gösterdi.

Mehmed Âkif, yazdığı Kur'ân-ı Kerim mealinin, namazlarda Arapça metnin yerine okunacağı endişesi ile Türkiye'ye getirmemesi ve bu tavrı ile yönetime karşı kararlı, İslam'ın ruhuna uygun ve yerinde bir duruş sergilemesi, onun ahlaki ve yaşantısı ile numune-i imtisal olduğunu gösterir. Ayrıca bu asil tavrı İmam Malik'in tavrına da benzer.¹¹⁸ Nitekim İmam Malik, "Muvatta" isimli kitabının tüm İslam beldelerinde yegâne kaynak olmasını isteyen zamanın halifesine, "Bizim muttali olmadıklarımıza başkaları muttali olabilir" diyerek itiraz etmişti.

Şukufe Nihal, Âkif'in hiçbir şekilde, para ve mevki için dalkavukluk yapmadığını, vicdanının sesini dinlediğini, onurunu asla çiğnemediğini, insan kaldığını, Hak bildiği yolda yalnız gittiğini ifade etmiştir.¹¹⁹

¹¹⁷Nejdet Durak, "Mehmed Âkif Ersoy'un Düşünce Dünyasında Ahlak, Erdemler ve Medeniyet İlişkisi" *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.37 (Aralık 2016): 151-169.

¹¹⁸ Çakan, *Aktifçe Tespitler-Değerlendirmeler*, 22.

¹¹⁹ Vakkasoğlu, *İslamcı Şair*, 287.

Âkif'in okul dönemlerinde sıklıkla ve samimi olarak görüştüğü okul arkadaşı Sabri Sözen Bey, Mehmed Âkif'in içki içmediğini, onun rikkatinin, terbiyesinin ve mizacının yaşlıları arasında örnek olduğunu, karıncayı dahi incitmediğini, gayet nezih hayırsever, erdemli bir genç olduğunu beyan etmiştir.¹²⁰

Âkif, ibadet hayatında son derece titiz bir yapıya sahipti. Namazlarını evde de cemaatle kılmaya ayrıca gayret gösterirdi. Bu konuda istekli olmasına rağmen, ev ehlini ibadetten bıktırıcı, nefret ettirici bir tavır almaktan özellikle kaçınırdı. Âkif ibadet ile ilgili bir hatırasında demir gibi hafız olduğundan ve teravih namazlarını hatim ile kıldırıldığından bahseder.¹²¹

Mehmed Âkif'in dostlarına yazdığı mektuplardaki hitap üslubu, onun ahlakının yüceliğine, nezaketine ve halet-i ruhaniyetine dair bize ipuçları vermektedir. 21 Aralık 1925'te dostu Mahir İz için kaleme aldığı mektuba "İki gözüm Mâhir Bey" hitabı ile başlar ve tüm dostlarına muhabbetlerini selamlarını ihtiram ile arz eder, yine dostlarını Mevla'ya emanet eder.¹²²

Hayatıyla numune-i imtisal olmak ne büyük meziyettir. Allahtan kuluna ikram edilen ne güzel nasiptir. İşte Mehmed Âkif böyle güzel meziyeti hayatında müşahhas olarak göstermiş arkadaşlarına, dostlarına hatta kendisinden yıllar sonra gelecek millete ve ümmete örnek olmuştur. Süleyman Nazif dostu Âkif için, Âkif'in kendisini Müslüman ettiğini, bu hocaların ise yine gavur edeceğini latifeyle söylemiştir.¹²³

Mehmed Âkif ahlakının güzelliği ile yaşadığı toplumda temayüz eden, insanların gönüllerine taht kuran milli bir şair ve mütefekkindir. Vatan aşkını her dem dile getiren, gittiği yerlerde yaptığı vaaz ve irşadıyla insanlara vatan, bayrak, istiklâl ve istikbâl bilincini aşıl原因an, büyük bir hâtiptir. Mehmed Âkif, ilk ahlaki eğitimini Fatih Medresesi hocalarından olan babası merhum Tahir Efendi'den aldı. Rol modeli babasıydı ve o nezih ve hoşgörülü bir ahlakı seciyeye sahipti.¹²⁴

¹²⁰Düzdağ, *Mehmed Âkif Hakkında Araştırmalar 1*, 212.

¹²¹ Rıdvan Canım ve Ethem Çalık, *Mehmed Âkif Ersoy ve İstiklal Marşı*, 2 bs. (İstanbul: Nüve Kültür Merkezi Yayınları, 2007), 75.

¹²²Yusuf Turan Günaydın, *Mehmed Âkif Ersoy-Mektuplar*, (Ankara: Atlas Yayınları, 2016), 40.

¹²³ Düzdağ, *Mehmed Âkif Mısır Hayatı ve Kuran Meali*, 67.

¹²⁴ Çantay, *Âkifnâme*, 41.

Mehmed Âkif'in Ankara'ya giderken yanına aldığı oğlu Emin Âkif, Millet dergisinde babasıyla ilgili hatıralarını paylaştı ve babasının hiçbir kimsenin bilemeyeceği alışkanlıkları olmadığı, insanların sevmediği kötü ahlakının bulunmadığı şeklinde açıklamalarda bulundu.¹²⁵

Âkif, vefatından sonra da sevenleri tarafından hatırlandı, güzel ahlakı ve mücadele dolu hayatı anlatıla geldi. Âkif güzel ahlaka, erdemli davranışlara ve irfan sahibi olmaya çok değer verirdi. Bu düşüncesini *Safahat*'ın Hatıralar bölümündeki "Müslümanlık huyun güzelliğinden ibarettir."¹²⁶ manzumesinde veciz bir şekilde dile getirdi.¹²⁷

Ahlaken yükselmenin, toplumsal olarak yükselmeye vesile olacağını; ahlaken çöküşün, toplum olarak çöküşe neden olacağını dile getirdi, bu konuya eserlerinde yer verdi. Âkif, *Safahat*'ta el-Al-i İmran: 3/102¹²⁸ âyetini açıklarken duygularını şu dizelerle dile getirdi.

Oyuncak sanmayın! Ahlâk-i millî, ruh-i millîdir;

*Onun iflâsı en korkunç ölümdür: Mevt-i küllîdir.*¹²⁹

Akif, hayatında karıncayı bile incitmekten imtina eden naif bir şahsiyet olarak anlatıldı. Onun en bariz vasfı vefası idi. Dostları ve sevenlerini ömrü boyunca hatırlarını hoş tutup, hayırla yad etti. Akif, şahsı adına öfkelenmedi Onu en çok kızdıran din, devlet, bayrak, istiklâl ve istikbâle yapılan saldırılar idi. Bu mevzularda kimseye karşı müsamahası yoktu.

Akif, toplumun dertleriyle dertlenirdi. Sosyal hayatın bir ferdi olarak bunun acısını gönlünde hissedirdi. Kanayan bir yara gördüğünde aldırmandan geçemeyeceğini, yüreğinin ta derinden yandığını şiirinde ifade ederdi.¹³⁰

¹²⁵ "Safahat Şairini Oğlundan Dinleyiniz", *Millet*, 11 Mart 1948, 16.

¹²⁶ Tirmizî, "Zühd", 52.

¹²⁷ Ersoy, *Safahat*, 273.

¹²⁸ el-Al-i İmran: 3/102.

¹²⁹"Dijital Safahat", <https://Safahat.diyaret.gov.tr/PoemDetail.aspx?bID=10&pID=69> [18.08.2021].

¹³⁰ Ersoy, *Safahat*, 273.

Âkif toplumun derdini kendi derdinin önüne geçirdi ve o sorunun giderilmesi için gayret gösterdi. Böyle bir durumda kendi derdini gündem yapmayı kendisi için bir ar sebebi addederdi. Bu durumu *Safahat* kitabında dile getirdi.¹³¹

Âkif, hayat tarzı ve düşünce sistemi itibariyle bağınazlıktan uzak bir modeli tercih ederek düşünce sistemi ve hayat idealinin merkezine samimiyeti yerleştirdi.¹³²

Mithat Cemal, Âkif'in dürüstlüğüne ve dostluğuna dair "Mehmed Âkif" isimli eserinde dostluğunu çok pahalı bir mal teşbihiyle anlattı. Dostluğunu kaybetmemek için de azami itina gösterilmesi gerektiğini de ilave etti.¹³³

Mehmed Âkif'in hayatına ve eserlerine genel itibariyle baktığımızda bütünlük arz edecek bir insicamın hâkim olduğunu görürüz. Bu durum pek az sanatkara ve ilim adamına nasip olmuştur. Yazdığı eserlerinde ve irad ettiği vaazlarında güzel ahlaki meziyetleri, İslami bir duruş olarak şahsi hayatında yaşadı. Dolayısı ile Âkif'in ahlaki seciyesi ve karakteri itibari ile Kur'ân ve Sünnet çizgisinde onurlu ve olgun bir duruş sergilediğini misyonunun ve vizyonunun bu minvalde olduğunu görmekteyiz.

4.1.6. Vatan ve Millet Sevgisi

Mehmed Âkif'te vatan, sınırları belli olan, bir milletin yaşadığı bir toprak parçasından öte bir anlam ifade eder. Âkif biliyordu ki mekanla insan arasında karşılıklı yadsınamaz bir ilişki var. Vatan üzerinde bir milletin, dini gelenekten ve milli örf ve adetlerden gelen, köklü bir geçmişi ve yaşanmışlıkları var. Şu bir gerçek ki mekanlar her daim öznesinden izler taşır. Vatan üzerinde yaşanan tatlı hatıralar, gelecek nesillere kültür mirası olarak anlatılır.

Mekanlar bir milletin ortak yaşam alanlarıdır. Dolayısı ile insanoğlu aidiyet hissini ancak bir vatan üzerinde yaşayarak en üst seviyede hisseder. Ortak din, dil, kültür,

¹³¹ A.g.e., 398.

¹³²"Dijital Safahat, Bana sor Sevgili Kari"<https://Safahat.diyaret.gov.tr/PoemDetail.aspx?bID=1&pID=18> [18.08.2021].; Okay, *Mehmed Âkif Bir Karakter Heykelinin Anatomisi*, 21.

¹³³ Mithat Cemal Kuntay, *Mehmed Âkif*, 5 bs. (İstanbul: L&M Yayınları, 2007), 62.

gelenek, ritüel ve yaşantı, ortak bir hissiyatın neşv-ü nema bulmasına zemin hazırlar. Paylaşma ahlakı ve kolektif bir hayat, vatanın en bariz özelliklerindedir.

Mehmed Âkif, din, vatan ve millet sevgisinin sözden öte eylem ve yaşam modeli olması gerektiğini ve bunun da hayatın içerisinde vatan için, din için, millet için ne gerekiyorsa, hiçbir fedakarlıktan kaçınılmadan, özveri ile yerine getirilmesiyle mümkün olacağını hem fiili hem kavli olarak tebliğ ve irşatta bulundu.¹³⁴

Mehmed Âkif, vatani için can feda bir şekilde çalışmış hiçbir surette fedakârlık yapmaktan kaçınmadı. Maslow'un ihtiyaçlar piramidine göre kendini gerçekleştiren insan özelliklerini Âkif, değerleri uğruna mücadele ederken gösterdi.¹³⁵

Mehmed Âkif, İstiklal Marşı'nda vatan sevgisinin her şeyden daha değerli olduğunu vurgulamakta ve vatandan ayrı yaşamaktansa tüm varlığını vatan için feda etmeye razı olduğunu ifade etmektedir.¹³⁶ Mehmed Âkif, vatan sevgisi ile halkın bilinçlendirilmesi, bu uğurda her türlü fedakarlığın gösterilmesi ve bu bilincinin oluşturulması için şu dizeleri kaleme aldı.

Feryâdı bırak, kendine gel, çünkü zaman dar...

*Uğraş ki: Telâfi edecek bunca zarar var.*¹³⁷

Âkif'te vatan duygusu son derece güçlü idi. Bir defasında sevmediği insanlardan vatani için bir gayreti ve azmi olmayan, hiçbir fedakarlıkta bulunmayan, vatanın nimetlerinden istifade eden zavallılar serseriler olarak bahsederdi.¹³⁸

Âkif, Süleymaniye Kürsüsünde şiirinde vatan ve milletinden bahsederken halet-i ruhaniyetini ve Rabbine yakarışını veciz ve hisli bir şekilde terennüm etti. Vatanın gülemeyen çocuklarını güldürmesini istirham etti.¹³⁹

¹³⁴ Hasan Arslan, "Mehmed Âkif Ersoy'un Şahsiyeti ve Millî Mücadeledeki Rolü", *İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.5, S.1 (Bahar 2014): 117-150.

¹³⁵ A.g.e., 117-150.

¹³⁶ Andı ve Akay, *İstiklal Marşı İstikbal Marşı 41 Dize 41 Yorum*, 393.

¹³⁷ Ersoy, *Safahat*, 186.

¹³⁸ Kaplan, *20 Yüzyıl Türk Şiirinde Beş Şair*, 106.

¹³⁹ Ersoy, *Safahat*, 157.

Mehmed Âkif, Fatih Kürsüsünde şiirinde insanda vatan bilincinin nasıl olması gerektiğini anlattı; vatan konusunda duyarsız olanlara ve vatan için ter döküp gözyaşı akıtmayanlara karşı gönlündeki duyguları dizelerle dile getirdi.¹⁴⁰

4.1.7. Aile Bilinci ve Aile Hassasiyeti

Toplumunu oluşturan en küçük yapı taşı ailedir. Aile, “Evlenme yoluyla ve kan hısımlığına bağlı zevç, zevce, evlatlar ve kardeşlerin oluşturduğu toplumdaki en küçük birim” olarak tanımlanır.¹⁴¹ Bu hakikat insanlığın varoluşundan beri kabul görmüştür. Aile, toplumun maddi ve manevi anlamda terakki etmesinde en büyük paya sahiptir. Dolayısıyla Mehmed Âkif bunun farkındadır ve bu hakikate eserinde yer vermiştir.

Akif, aile hayatının en müreffeh hayat olduğunu, izzet ile eve gelindiğini, evlatların ve eşin haleler halinde etrafını sardığını, anne-babanın dualarla karşıladığını şiirlerinde dile getirdi.¹⁴²

Mehmed Âkif’in, *Safahat*’ında “Köse İmam”, “Meyhane”, “Mahalle Kahvesi” gibi manzum hikâyelerde aileyi ele aldı. Aileyi temelinden sarsan unsurları ve toplum hayatının sosyolojik olarak durumunu okuyucularıyla paylaştı. Aslında Âkif’in temas ettiği konular her toplumda görülen-görülebilecek türden zaaflardır. Bu durumun eğitimle ıslah edilmesi gerekliliği üzerinde durdu. Eğitimin ailede başladığını yoksa toplumsal olarak dejenere olmanın kaçınılmaz olduğunu vurguladı.¹⁴³

Mehmed Âkif, eserlerinde, vaazlarında ulvi bir kurum olan aile ve meyhane, kahvehane gibi onu yıkan mekanlardan bahsetti. Mekânın insanın halet-i ruhaniyetine olan olumsuz etkisini göstermek içine yıkık dökük duvarları, ortamın karanlık ve kasvetini, insanın ruhuna verdiği ızdırapları hissedencesine tasvir etti.¹⁴⁴

Mehmed Âkif, Meyhane şiirinin devamında Arif Baba’yı meyhaneyi mesken tutan, ailesini ihmal eden, içki ve kumar müptelası bir karakter olarak anlattı. Evlendiklerinde durumlarının iyi olduğundan fakat bu meyhanenin aileyi maddi ve

¹⁴⁰ A.g.e., 245.

¹⁴¹ Türk Dil Kurumu, *Türkçe Sözlük*, (Ankara: TDK Yayınları, 2005), 45.

¹⁴² Ersoy, *Safahat*, 102-103.

¹⁴³ A.g.e., 115.

¹⁴⁴ A.g.e., 33.

manevi anlamda yıprattığından, hatta babalarının yüzünden kızının dünürçüsünün olmadığından, oğlunun da babasının yüzünden işten kovulduğundan bahsetti. Bu duruma dayanamayan annenin kumarhaneye gelerek yaptığı konuşmasını da hikâye etti.¹⁴⁵

Mehmed Âkif, aileyi yıkan unsurların başında babanın görevlerini ihmal etmesi, meyhane, kumarhane veya kahvehane gibi yerlerde, atıl bir şekilde ömrünü heba etmesi olarak gördü. Bu mekanların kapanması gerektiği, memleketin yüz karası, Şark'ın yarası olduğunu beyan etti. Kahvehaneyi, batakhaneye benzeterek insanoğlunun daha ölmeden orada ölü misali hayat yaşadığını anlattı. Âkif, kırlangıçları konuşdurarak, onların lisanıyla kahvehanede oturanları ayıpladı ve şiirini tamamladı.¹⁴⁶

Mehmed Âkif, *Safahat*'ında aile içindeki mahzun, masum, mağdur tiyolojilerden örnekler verdi. Veremli çocuk, hamal çocuk, sarhoşun hanımı, sarhoşun kızı, mezarlıkta anne- oğul, aç olan çocuklar, savaş ve kadın gibi konulara yer verdi.¹⁴⁷

Mehmed Âkif için aileyi ayakta tutmak çok önemlidir. Çünkü aile bozulursa toplumun fevç fevc bozulması kaçınılmazdır. Batı tarzında aile modelini ön plana çıkaran ve özendirilen her türlü zihniyetin karşısında oldu. Şiirlerinde de bu mevzuyu açıkça ele aldı.

Mehmed Âkif'e göre aile sevgisi, din ve vatan sevgisi kadar mukaddes bir sevgidir. Zira vatan olmazsa aile de tarumar olacaktır.¹⁴⁸

Mehmed Âkif, "Asım" şiirinde altmış beş yaşında bir adamın mahalle imamına gelerek evdeki hizmetçisi ile nikâh kıymak istediğini tahkiye usulüyle anlattı. Mehmed Âkif şiirinde toplum olarak bu isteğin kabul görmeyeceğini muaheze ve nasihat yolu ile dile getirdi.¹⁴⁹

¹⁴⁵ A.g.e., 35.

¹⁴⁶ A.g.e., 35.

¹⁴⁷ Düzdağ, *Mehmed Âkif Hakkında Araştırmalar 1*, 68-74.

¹⁴⁸ A.g.e., 73.

¹⁴⁹ Ersoy, *Safahat*, 329.

Genel itibari ile aile olmak, aile kalmak, hayat yolculuğunda aile bütünlüğünü korumak Âkif'in hayat felsefesinin dinamiklerindedir. Aile kurumunun toplumda var olması güçlü bir devlet ve güçlü bir gelecek için elzemdir.

4.1.8. Hoşgörü ve Tevazu

Hoşgörü ve tevazu, Âkif'in hayat prensipleri arasında yer aldı. Mehmed Âkif hayatını hoşgörü ve tevazu ile taçlandırdı. Üniversitede ders verdiği yıllarda bile hiçbir zaman şatafata ve gösterişe kaçmadı ve mütevazi bir hayat tercih etti.

Mehmed Âkif'in kızı Suad'a yazdığı bir mektupta kendisinin yaşadığı mütevazi hayata dair bilgiler verdi. Yemeğini kendisinin pişirdiğinden, evi süpürdüğünden, ev ile ilgili her ne iş varsa yaptığından ve bundan da hiç rahatsız olmadığından bahsetti. Ayrıca mektubunda hiç hastalanmadığı için de hamd etti.¹⁵⁰

Hasan Basri Çantay, bir hatırasında Mehmed Âkif'in mütevaziliğinden şu şekilde bahsetti: “Birgün Hafız Sami ile buluşacaktık Hafız Sami gelmiş bizi arıyordu. O'na seslendiğimde geldi ve Âkif'i görünce hemen Âkif'in yanına giderek ihtiramla Âkif'in iki elinden öpmek istedi. Bu durum karşısında ise Âkif tevazu ile şu şekilde latife yaptı: “Estağfurullah Ben paspas değilim.”¹⁵¹

Mehmed Âkif, hayatında birilerinin yersiz yere kendisini övmesinden hoşlanmaz kendisi de başkalarını hak etmedikçe övmezdi. Ancak Ferit Bey onun için bir istisna idi. Ferit Bey'in *Safahat*'ı beğenmediğini bildiği halde Âkif, Ferit Bey'e karşı sevgisinde bir eksiklik olmamıştı. Hatta Mithat Cemal, “Mehmed Âkif” kitabında bu konuda dalkavukluktan hoşlanmayan adam görmediğini, bunun da bir istisnası olduğunu, onun da Âkif olduğunu ifade etti.¹⁵²

Âkif çok mütevazi idi. Öyle ki Fransızca'yı ana dili gibi bildiği halde günlük konuşmasına Fransızca bir kelime dahi katmazdı. Kıyafetinde lükse kaçmayan sadelik

¹⁵⁰Ö. Hakan Özalp, *Mehmed Âkif Ersoy'un Aile Mektupları*, Ed: Nihat Karaer, (Burdur: Semih Ofset S.E.K. Yayıncılık, 2010), 167.

¹⁵¹ Çantay, *Âkifnâme*, 380

¹⁵² Kuntay, *Mehmed Âkif*, 121.

ve temizlik hakimdi. Âkif ile ilk defa tanışanlar, onu ilk defa görenler hayret ederler, “Böyle bir libasın içinde o deha-yı şî’r ü edep nasıl olur?” diye tereddüde düşerlerdi.¹⁵³

Mehmed Âkif, kendisi ile darülfünun kapısında karşılaşır da kendisinin burada öğrenci değil de müderris olmasına hayret edenleri anlatır ve şöyle derdi: “Herif bana müderrisliği bir türlü yakıştıramadı.”¹⁵⁴

4.1.9. Sözünün Eri Oluşu

Dürüstlük ve güvenilirlik sosyal hayatın nizam ve intizam içinde sürdürülebilmesi için gerekli olan ahlaki erdemlerdendir. Beşeriyetin huzur ve güven içinde bekası için elzemdir. Güven ortamının tesis edilmesi, insanların birbirleri ile kurdukları iletişimde ve vaatlerini yerine getirmelerinde ortaya çıkar. İnsanlar böylece oluşturulan güven ortamı içinde hayatlarını daha sağlıklı bir şekilde idame ettirir ve iletişimlerini daha sağlam bir bağ ile kurmuş olurlar.¹⁵⁵

Dürüstlük, Âkif’in hayatının temel şiarlarından birisidir. Her daim Âkif’e ışık tutan, adeta bir nüve gibi gün geçtikçe daha da aydınlık geleceklere yol açan en meziyetli ahlaki vasıflarındandır. Âkif hakkında yazılan sayısız eserlerde, çokça vurgulanan, aynı zamanda sonraki nesillere de numune-i imtisal olan güzel, samimi, yürek ısıtan, birçok örnek yaşantı Âkif’in hayatında mevcuttur.

Meşrutiyetin ilanından sonra bir Cuma günü Âkif, Mithat Cemal’in evine gitmek için Mithat Cemal ile sözleşir. O gün yoğun bir kar yağışı olur. Arabalar, tramvaylar hareket edemez; sütçüler, ekmekçiler dağıtım için çıkamazlar. Ama Mehmed Âkif kar ve tipiye inat, verdiği sözde durur. Beşiktaş’tan Çapa’ya kadar yürüyerek gelir. Mithat Cemal, Mehmed Âkif’in gelişine hayret ederken Mehmed Âkif ise Mithat Cemal’in hayret edişine hayret eder.¹⁵⁶

¹⁵³ Düzdağ, *Mehmed Âkif Hakkında Araştırmalar 1*, 220.

¹⁵⁴ A.g.e., 220-222.

¹⁵⁵ Doğan Cüceloğlu, *İçimizdeki Biz*, (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2002), 166.

¹⁵⁶ Kuntay, *Mehmed Âkif*,.; Kemal Timur, “Mithat Cemal Kuntay’ın Gözüyle Mehmed Âkif“, *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (DÜSBED)* S.11 (Nisan 2014): 53-79.

Baytar Mektebi'nde talebe iken sınıf arkadaşı Hasan Efendi ile birbirlerine söz vermişlerdi. Evlendiklerinde kim önce ölürse geride kalan onun çocuklarına hamî olacaktı. Yıllar geçer ve Hasan Efendi vefat eder. Âkif öğrencilik yıllarında vermiş olduğu sözün arkasında durur ve Hasan Efendi'nin yetim kalan üç çocuğunu kendi çocuklarından ayırmayarak kendi evine alır ve onları himaye eder.¹⁵⁷

Rasathaneni kurucusu Fatin Hoca, Mehmed Âkif'in yakın dostudur. Ertesi gün Âkif'i öğle yemeğine davet etmişti. Ancak o gün şiddetli bir yağmur bastırmış. Fatin hoca Âkif'i beklemiş ancak gelen vapurdan Âkif çıkmamış bunun üzerine Fatin Hoca, Âkif gelemecek zannı ile yakındaki bir dostunu ziyarete gitmiş. Fatin Hoca ayrıldıktan az sonra Âkif yağmura rağmen gelmiş evde Fatin Hocayı bulamayınca yağmurda geri dönmüştür Ertesi gün Fatin Hoca Âkif'ten özür dilemiş ancak nafile.... Mehmed Âkif, verilen bir sözün ya bir ölüm ya da ona yakın bir musibet ile yerine getirilemez ise işte o vakit affedilebileceğini söyler.¹⁵⁸ Mehmed Âkif, hayatını böyle yüce bir düstura göre yaşamıştır.

Mehmed Âkif'in hayatını incelediğimizde, onun söz verme ve sözünde durma noktasında çok hassas olduğunu, dolayısıyla, Âkif'in yüksek ahlaki bir seviyeye sahip olduğunu görmekteyiz.

4.1.10. Tefrikadan Uzak Duruşu ve Birleştirici Özelliği

Tefrika bölünme, ayrılığa düşme, parçalanma, dağılma gibi anlamlara gelir. İstilahta ise belli bir fikri, dini, siyasi birliğe sahip insan topluluğunun dağılıp ayrılması anlamına gelir. Tefrika ihtilaf ile yakın anlamlı, birlik ve beraberlik ile ise karşıt anlamıdır.¹⁵⁹

Mehmed Âkif, tefrikadan uzak kalarak, birlik ve beraberlik içinde yaşamaya önem verdi. Âkif, şiirlerinde ve vaazlarında tefrikadan, nifaktan uzak kalmanın gerekliliğini sürekli vurguladı. Birlik ve beraberlik içinde yaşamayı bir milletin sahip olduğu

¹⁵⁷Canım ve Çalık, *Mehmed Âkif Ersoy ve İstiklal Marşı*, 31-32.; Kuntay, *Mehmed Âkif*, 305-306.

¹⁵⁸Düzdağ, *Mehmed Âkif Hakkında Araştırmalar 1*, 80-81.

¹⁵⁹ Tuncay Başoğlu , “Tefrika”, <https://islamansiklopedisi.org.tr/tefrika> [16.09.2022].

birleştirici kuvvet olarak gördü. Ayrılığın utanılacak vahim bir durum olarak gördü tarihe gömülmek istemeyenlerin nifaki mezara gömmelerini şiiriyle tebliğ etti. ¹⁶⁰

Mehmed Âkif, Safahat'ın yedinci kitabı Gölgelede bulunan "Vahdet" şiirinde Yermük harbinde yaşanan, savaşın sonunda yaralılara su verme hadisesini Huzeyfetü'l Adevi'nin lisanıyla manzum bir şekilde okuyucularına arz ettikten sonra toplumdaki tefrika zehrine dikkatleri çekti. Âkif, Vahdet şiirini, tefrikayı toplumu ayırıştıran, ümmet bilincini unutturan bir zehir benzetmesiyle bitirdi. ¹⁶¹

Mehmed Âkif'e göre vahdet, birlik ve beraberlik için elzendir. Aynı zamanda bizim kanayan yaramızın da devasıdır. Aynı dine, aynı kitaba, aynı vatana sahip olanlar ayrılık değil, birliği tercih etmelidir. Asabiyet ve firkacılık İslam dininin de hoş görmediği bir taassuptur. Birliği bozan her ne varsa terkedilmelidir. Kavmiyetçilik ve firkacılıktan uzak durulmalıdır. ¹⁶²

Mehmed Âkif, Millî Mücadele döneminde Kastamonu Nasrullah Camii'nde Müslümanlara vahdet şuurunu aşlamak için, birlik ve beraberliğe davet etmek gayesiyle aşk ve heyecan ile vaaz yaptı. Vaazında ülkelerin silahlarla yıkılamayacağını aralarındaki birliğin, muhabbetin bozulduğunda, insanların menfaat peşine düştüğünde yıkılacağını açıkladı. ¹⁶³

Âkif'e göre Millî Mücadele'de birlik ve beraberlik içinde olmanın verdiği huzur ve her türlü tefrikadan uzak kalarak aynı amaç için mücadele etmek, şanlı bir zaferin muştusudur. ¹⁶⁴

Mehmed Âkif, tefrikayı toplumları ayırışmanın ve bölünmenin eşiğine getiren unsurlardan biri olarak şiirlerinde yazılarında ve vaazlarında ele aldı. Tefrikanın önüne geçmek için ise vahdeti işaret etti. Tarihte yaşanmış birtakım olaylardan ders

¹⁶⁰“Vâiz Kürsüde”, <https://MehmedAkifarastirmalari.com/2016/03/05/vaiz-kursude/> [16.09.2022].

¹⁶¹ Ersoy, *Safahat*, 440.

¹⁶² A.g.e.,

¹⁶³Sebilü'r-Reşad, 25 Teşrinisani 1337, 249-259.; Abdulhakim Koçin, “Mehmed Âkif Ersoy'un Hayatı ve İstiklâl Düşüncesi”, <https://www.tyb.org.tr/prof-dr-abdulhakim-kocin-mehmed-Âkif-ersoyun-hayati-ve-istiklâl-dusuncesi-53766h.htm> [16.09.2022].

¹⁶⁴ Ersoy, *Safahat*, 306.

çıkarılması gerektiğini, birlik beraberlik içerisinde hareket edilirse daha güçlü olunacağı mesajını eserlerinde okuyucularına verdi.¹⁶⁵

Mehmed Âkif, Süleymaniye Kürsüsünde manzum eserinde tefrikanın alt kollarından biri olan ırkçılığı ele aldı. Farklı renklerde, farklı dillerde, farklı ırklardaki tüm beşeriyeti sağlam bir çatı altında bir araya getiren İslamiyet ile ırkçılığın örtüşmediğini şiirsel bir anlatım kaleme aldı. Akif dolaylı yoldan okuyucularına tebliğ ve irşatta bulundu.¹⁶⁶

Mehmed Âkif 20 Haziran 1912 yılında Sebilü'r-Reşad dergisinde yayımlanan “Din Bağı Kardeşliği Olmazsa Dağılırız!” başlıklı yazısında Hucurat süresi 12. âyetini açıklarken ırkçılığın dinde yeri olmadığını açıkladı. Müslümanların diğer milletlerden farklı olduğunu, din bağının bizi birbirimize kenetlediğini, eğer bu bağı koruyamaz isek daha dünyada iken bunun cezasını çekeceğimizi beyan etti.¹⁶⁷

4.1.11. Yanlış Tevekkül Anlayışı ile Kaderciliğe Karşı Duruşu

Mehmed Âkif yaşadığı dönem itibariyle yeni bir oluşumun sancılarının çekildiği, varlık mücadelesinin verildiği, Balkan Savaşları, 1.Dünya Savaşı, İstiklâl Mücadelesinin verildiği kritik zamanlardır. Böyle bir süreçte yanlış tevekkül anlayışı ve kader inancı toplum olarak insanları tembelliğe ve ümitsizliğe düşürmüştü. Mehmed Âkif, camideki vaazlarında, gazete ve dergilerdeki şiirlerinde ve nesirlerinde bu duruma dikkatleri çekti, atalet libasından bir an evvel kurtulmak için say' etmenin gerekliliği üzerinde durdu. Âkif tevekkülü “Hayır İçin Çalışan Yardım Görür” başlıklı yazısında insanın çalışma ve gayretlerinin sonucunda mutlaka yardım göreceğini ümit etmesi ve Allah'a güven duyması şeklinde izah etti.

Âkif, toplum olarak geri kalmışlığın temel saiklerinden biri olarak tembelliği hayatın içinden tasvirlerle topluma veciz bir şekilde anlattı. Harabe evleri, ekilmemiş

¹⁶⁵ A.g.e., 162.

¹⁶⁶Hadis Tercümesi, <https://mehmetakifarastirmalari.com/2016/02/28/hadis-tercumesi/>
[23.04.2022]

¹⁶⁷Düzdağ, *Mehmed Âkif Ersoy Tefsir Yazıları ve Vaazlar*, 73.

toprakları, salgın hastalıkları, toplumda hurafelerin yaygınlaşmasını ataletin ön ayakları olduğunu manzum eserlerinde dile getirdi.¹⁶⁸

Mehmed Âkif, tembelliğin saiklerinden birinin de sorumluluk bilincinin tam olarak hissedilmemesi ve tembellik olarak ifade etti. Keşke bizim için vazife bilincini hissettirecek bir aşı yapılsa diyerek latife yaptı. Vazife bilincinin oluşmasıyla Şark'ın kurtuluşa ereceğini ifade etti.¹⁶⁹

Mehmed Âkif “Deden ne türlü yaşamış... Adamsan öyle yaşa”¹⁷⁰ diyerek topluma bir misyon yükledi, adres olarak ecdadı işaret etti.

Yine Mehmed Âkif, ecdadın tarihte kazandığı şanlı zaferlerde refiki ilahi ile azim ve gayreti iki yoldaş ettiklerini, doğru kader inancı ve tevekkül anlayışının bunda etkili olduğunu vurguladı.¹⁷¹

Mehmed Âkif, Berlin'e Teşkilatı Mahsusa'nın görevlisi olarak gittiği zamanlarda vatanın içinde bulunduğu vahim duruma üzülen, yer ve gök uyanık artık uyanma vakti gelmedi mi? Diyerek uyumanın maskaralık olduğunu tebliğ etti.

Çalışmanın yükselmenin asra ayak uydurmanın gereklerinden bahsetti. Çalışma ve gayreti, tembellik ve isteksizlik hastalığının istila ettiğini “Vaiz Kürsüde” şiirinde vurguladı.¹⁷²

Mehmed Âkif, tevekkülü çalışmadan miskin miskin Allah'a iltica etme, Allah'tan yardım bekleme gibi yanlış bir anlayışa sahip olanları cahillikle nitelendirdi ve yanlış düşünce sistemini eleştirdi.¹⁷³

Özellikle vatan, millet, beka, din-i mübin-i İslam söz konusu olduğunda, hayatın idamesi için çalışmak vazgeçilmezdir. Tembellik ise her zaman geri kalmışlığın, hor görülmenin, ezilmenin, yok olmanın sebebidir ve istenmeyendir. Mehmed Âkif dizelerinde bu duruma işaret ederek, tebliğ ve irşatta bulundu.¹⁷⁴

¹⁶⁸ Ersoy, *Safahat*, 226.

¹⁶⁹ Düzdağ, *Mehmed Âkif Hakkında Araştırmalar 1*, 169.

¹⁷⁰ Ersoy, *Safahat*, 228.

¹⁷¹ A.g.e., 234

¹⁷² A.g.e., 238.

¹⁷³ A.g.e., 232.

¹⁷⁴ A.g.e., 162.

Çalışmaya yanlış tevekkül anlayışını perde yapanları eleştirdi, hurafelerden ve bidatlerden uzak kalmanın gereğine işaret etti. Aksi takdirde Hakk'a iftira atmaya kadar bu anlayışın gideceğini ihtar etti.¹⁷⁵

Mehmed Âkif, yanlış tevekkülün acizlik getireceğini, yanlış tasarruftan kaynaklanan aciziyeti de İslam dininin onaylamadığını dizelerinde dile getirdi.¹⁷⁶

Mehmed Âkif'in, kadere iman noktasında inancı tamdır. Âkif şiirinde kaderin Allah'ın katında bir sır olduğunu insanoğlunun sadece inanmakla mükellef olduğunu, mahiyetini bilmekle sorumlu olmadığını, itaatle sorumlu olduğunu hatırlattı.¹⁷⁷

Toplumda görülen yanlış kader inancını eleştirdi, işin hakikatinin Kur'ân-ı Kerim âyetlerinden yola çıkarak anlaşılması gerektiğini, çalışmadan kazanmanın mümkün olmayacağını, aksi halde İslam'a iftira içinde olunacağını ifade etti.¹⁷⁸

Mehmed Âkif, zorluklara boyun eğmeyen, her daim canla başla çalışan, kadim köklerden beslenerek Kur'ân-ı Kerim'in nuruyla atiyi aydınlık gören bir insan tipolojisini idealize etti. Manzum eserlerinde, vaazlarında ve tefsir yazılarında bunu beyan ederek tebliğ ve irşatta bulundu.

Mehmed Âkif tefsirlerinde, toplum hayatında yanlış anlaşılan mevzulardan birisinin de kader ve tevekkül anlayışı olduğunu vurguladı. Âkif'in içinde bulunduğu İslam toplumu, başına gelen tüm felaketlerin kaderin bir cilvesi olarak algıladı. Mehmed Âkif ise Allah bize yardım eder diyerek çalışmadan tevekkül etmek gibi yanlış anlayışın üzerine hiddetle gitti ve bu anlayışı kat'i bir lisan tenkit etti. İslam'ın gerçek kader anlayışı ve tevekkül şeklini en güzel şekilde şiirlerinde açıklayarak, okurlarına tebliğ ve irşatta bulundu.¹⁷⁹

Mehmed Âkif, Sadi Şirazi'nin Bostan ile Gülistan isimli eserinde ele aldığı tevekkül ile ilgili bir hikâyeyi manzum olarak yazdı. Mehmed Âkif şiirinde kötürüm bir tilkinin ayağına Allah'ın aslan ile rızkını göndermesinden mülhem bir kalenderin olaya şahit

¹⁷⁵ A.g.e., 229.

¹⁷⁶ Düzdağ, *Mehmed Âkif Ersoy Tefsir Yazıları ve Vaazlar*, 165.

¹⁷⁷ Ersoy, *Safahat*, 231.

¹⁷⁸ A.g.e., 231.

¹⁷⁹ Hidâyet Aydar, "Bir Kur'ân Müfessiri Olarak Mehmed Âkif" *Diyanet İlmi Dergi*, S. 4 (1996): 25-50.

olup kendince yanlış kader yorumu ve sonrasında gelişen olayları hikâye ile eleştirdi. Âkif yanlış tevekkül anlayışını ve acı sonuçlarını hikmet ile en güzel şekilde açıkladı.¹⁸⁰

Mehmed Âkif, Fatih Kürsüsünde manzum eserinde taun hadisini¹⁸¹ misal göstererek yanlış kader¹⁸² anlayışını eleştirdi. Yanlış kader ve tevekkül anlayışının Allaha atılan bir bühtan olduğunu şiirinde dile getirdi. Şiirinde ashabı kiramın hayatında yaşanmış bir olayı anlatarak okuyucularına Kur'an ve sünnet çizgisindeki kader ve tevekkül anlayışının nasıl olması gerektiğini izah ederek tebliğ ve irşatta bulundu.¹⁸³

Akif yanlış tevekkül anlayışı ve kaderciliğin her zaman karşındaydı. Şiirlerinde vaazlarında ve tefsir yazılarında ayet, hadis ve yaşanmış örneklerden yola çıkarak toplumdaki yanlış algıyı değiştirmeye çalıştı. Toplumun yanlış tevekkül anlayışı ve kadercilik yerine kuran ve sünnet perspektifinde bir bilgi ve bilinç oluşturması, gelecek nesillerin doğru bir vizyon sahibi olmaları için tebliğ ve irşatta bulundu.

4.1.12. Her Zaman Ümitvar Oluşu

Ümit, hayatın akışı içinde insanı hayata bağlayan, psikolojisini canlı tutan iç dinamiklerdendir. Mümin olmanın bariz alameti farikasındandır. Ümit her zaman, fikri ve fiili dinamizmi sağlar. Mehmed Âkif, hayatında ümitsizliğe kapı aralamadı. Mehmed Âkif ümidin, müminin hayatın zorluklarına karşı kuşandığı bir kılıç, giyindiği bir zırh olarak gördü. Bu yaşam felsefesinden hareketle, manzum eserlerinde ve nesirlerinde her daim bu düşünceyi besleyen yazılar kaleme aldı, vaazlarını bu duygu ve düşüncelerle yaptı.¹⁸⁴

Mehmed Âkif'in hayatında, Süleyman Nazif'in özel bir yeri vardır. Aralarındaki dostluk her ne kadar hayat tarzları ve itiyatları bir olmasa da devam etti. Mehmed Âkif, aşırılıklarına rağmen S. Nazif'i sevdi ve onu hoş karşıladı. S. Nazif'in, Mehmed Âkif'i

¹⁸⁰ Ersoy, *Safahat*, 236.

¹⁸¹ Buhâri, "Tıbb" 30.; "Enbiya" 50.; Müslim, "Selam" 92.

¹⁸² Buhâri, "Tıbb" 31.; "Enbiya" 50.; "Kader" 15.

¹⁸³ Ersoy, *Safahat*, 231-232.

¹⁸⁴ A.g.e., 422.

anlata kitabı “Mehmed Âkif Şairin Zatı ve Asarı Hakkında Bazı Malumat ve Tetkikat” ismi ile 1924 tarihinde basıldı.¹⁸⁵

Nazif İstanbul işgali edilince “Kara Bir Gün” isimli bir makale yayınlar. Nazif’in yayınladığı bu makale onun Malta’ya sürgün edilme sebepleri arasındadır. Mehmed Âkif, İstiklal Marşı’nı yazdıktan yaklaşık olarak iki ay sonra, sevdiği dostu Süleyman Nazif’i teselli etmek ve ümit aşılama için Ankara’da bulunduğu günlerde ümit veren şu güzide şiirini kaleme aldı. Mehmed Âkif’in Süleyman Nazif için yazdığı şiir, ümit ve müjde telkini ile gönüllere inşirah verdi. Şiirinde Allah’ın vaadinin hak olduğu ve yakın zamanda gerçekleşeceği muştusunu verdi.¹⁸⁶

Âkif, şiirini İstiklal Marşı’nın kabulünden yaklaşık olarak iki ay kadar kısa bir zaman sonra yazmasına rağmen, şiiri ümit telkin eden ve Millî Mücadele’nin kazanılacağına dair inancını müjdeleyen etkileyici beyit ile nihâyete erdirdi.¹⁸⁷

Mehmed Âkif, İstiklâl Savaşı içinde 1920 yılı aralık ayında, Kastamonu havalisinde halka hitap etti. Aynı zamanda Mehmed Âkif’in bu vaazı, Sebülü’r Reşad dergisinde “Ye’se Düşenler Müslüman Değildir” başlığıyla yayımlandı. Mehmed Âkif, âyetler ışığında ümitsizliğe düşmenin Müslüman şahsiyetiyle bağdaşmadığını, İslam dininin yasakları arasında olduğunu ve nedenlerini etraflıca açıkladı. Ye’se düşmek aynı zamanda Allah’ın vaadini inkâr etmek anlamına geleceği için ye’se düşmenin Müslüman kimliği ile bağdaşmadığını izah etti. Bu dünyada insanın dayanıp güven duyacağı yegâne şeyin Allah’ın merhameti ve nusreti olduğunu beyan ederek tebliğ ve irşatta bulundu.¹⁸⁸

Mehmed Âkif’in göğsündeki Allah inancı, davasındaki samimiyet, dinine olan bağlılığı ve azmi elden bırakmaması hep ümidinin var olmasına, halka ümit aşılmasına ve manzum eserlerinde de bu temayı işlemesine salık verdi. Âkif

¹⁸⁵ Mehmed Doğan, *İslam Şairi İstiklal Şairi Mehmed Âkif*, (Ankara: Yazar Yayınları, 2016), 113

¹⁸⁶ A.g.e., 120

¹⁸⁷ A.g.e., 428.

¹⁸⁸ Abdulhakim Koçin, “Mehmed Âkif Ersoy’un Hayatı ve İstiklâl Düşüncesi”, <https://www.tyb.org.tr/prof-dr-abdulhakim-kocin-mehmed-Âkif-ersoyun-hayati-ve-istiklâl-dusuncesi-53766h.htm> [16.09.2022].; Düzdağ, *Mehmed Âkif Ersoy Tefsir Yazıları ve Vaazlar*, 298.

şiiirlerinde vatan için “batmak” kelimesini özellikle kullandı ümidi canlı tutmak için olumlu cümleleri tercih etti.

Mehmed Âkif, Hicr sûresi¹⁸⁹ elli altıncı âyetini “Yeis Yok” başlığı altında manzum olarak tefsirini yaptı. Âkif, tefsirinde hayat yolculuğunda ümidi elden bırakmayanların, ümidi kuşananların, azim ile çalışanların kazanacağı düşüncesini idealize etti.. Mazi ile aramızdaki bağlar ne kadar güçlü olursa, gelecekte o denli aydınlık olur mesajını verdi.¹⁹⁰

Mehmed Âkif’in Kastamonu havalisinde 1920 yılında yaptığı vaazı “Zaferden Ümit Kesenler Müslüman Değildir” başlığı ile yayımlandı. Âkif, vaazını Allahtan ümit var olma, vaadine, kudretine olan inancımızı yenileme, merhametine sığınma çağrıyla bitirdi.¹⁹¹

Geçmişin karanlıklarından geleceğin nuruna ulaşmayı, faziletli ve sağlam bir emel vizyonu ile yola revan olmayı işaret etti. Allah’a dayanmayı, çalışıp gayret etmeyi ve her işi hikmetle yapmayı kurtuluş reçetesi olarak tavsiye etti.¹⁹²

Mehmed Âkif, Yusuf sûresi seksen yedinci âyetin manzum olarak tefsirini yaptı. Şiirinde okuyucularına ümit aşıladı. Veciz ve özlü ifadelerle Allah’tan her daim ümit var olmamızı istedi. Akif şiirinde ye’si bataklık metaforu ile uzak durulması gereken kötü ahlaki özellik olarak vasıflandırdı. Hayatta kalmak için ümidin ehemmiyetine dikkatleri çekti.¹⁹³

“İş bitti ... Sebâtın sonu yoktur!” deme; yılma.

*Ey millet-i merhûme, sakın ye’se kapılma.*¹⁹⁴

Mehmed Âkif, 28 Ağustos 1923 yılında yayımlanan Sebilü’r-Reşad dergisinde, Fetih sûresi 28. âyetini “İslam Galip Gelecektir” başlığı ile yazdığı Tefsir-i Şerif yazısında,

¹⁸⁹ el- Hicr: 15/56

¹⁹⁰ Ersoy, *Safahat*, 421.

¹⁹¹ Düzdağ, *Mehmed Âkif Ersoy Tefsir Yazıları ve Vaazlar*, 305.

¹⁹² Ersoy, *Safahat*, 422.; DijitalSafahat, “Gölgeler”, <https://Safahat.diyaret.gov.tr/PoemDetail.aspx?bID=12&pID=84> [2.01.2022].

¹⁹³ Ersoy, *Safahat*, 185.

¹⁹⁴ A.g.e., 186.

insanlığa seslenmekte, ümitsizliğe düşmeden çalışılması gerektiğini hikmetleri ile anlattı.¹⁹⁵

4.1.13. Merhameti ve Şefkati

Âkif, hayatında merhameti ve şefkati kuşanmıştır. Hayatını mahrumiyet içinde geçirmesi, birçok şeyin mücadelesini vererek yaşaması, ihtiyaç halinde olması, onu adeta merhamet ve şefkat kahramanı haline getirmiştir. Genel itibariyle hayatına baktığımızda birçok isar örneklerini görürüz. Kendi ihtiyaç halinde olmasına rağmen evindeki tek sergi olan kilimi ihtiyaç sahibine verdiği için dolayı akşam ziyarete gelecek misafirleri kabul edememesi bunlardan sadece biridir.¹⁹⁶

Mehmed Âkif, “Tevhit yahut Feryat” şiirinde kalbindeki merhametin dışa yansıyan boyutunu dizelerine dökmüştür. Rabbinden müminlere merhamet isterken, inkarcılar için de daha çok merhametli olmasını istemektedir.¹⁹⁷

Mehmed Âkif, birinci kitap *Safahat*'ta yazdığı “Köse İmam” şiirinde, merhametin, şefkatin toplumda özellikle üç sınıf insan için gösterilmesi gerektiğini söyler. Yaşlıların, çocukların ve hanımefendilerin biyolojik ve fiziksel anlamda korunmaya muhtaç olduklarına, toplumun dikkatini çeker.¹⁹⁸

Şefik Kolaylı, hatırasında Meşrutiyetin yeni ilan edildiği zamanlarda, intikam hırsı ile dolduğunu ve intikam alma fırsatını yakaladığı anda Mehmed Âkif'in kolundan tutarak kendisini uyardığını anlatır. Akif kendisine vaktinde sustuysan acizlik zamlarında intikam almanın mertlik olmayacağını söyler.¹⁹⁹

¹⁹⁵ İsmail Kara, “Âkif'in Fikir Dünyasından Yansımalar”, *Mehmed Âkif Ersoy*, Ed. Mustafa İsmet Uzun (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2011), 218-233.; “Vefatının 75.Yılında Uluslararası Mehmed Âkif Ersoy Sempozyum Bildirileri”, http://isamveri.org/pdf/drg/D198844/2011/2011_KARAI.pdf [27.10.2022].;Düzdağ, *Mehmed Âkif Ersoy Tefsir Yazıları ve Vaazlar*, 132.

¹⁹⁶ Canım ve Çalık, *Mehmed Âkif Ersoy ve İstiklal Marşı*, 71.

¹⁹⁷ Ersoy, *Safahat*, 19.

¹⁹⁸ Ersoy, *Safahat*, 114.

¹⁹⁹ Düzdağ, *Mehmed Âkif Hakkında Araştırmalar-1*, 223.

Âkif merhamet timsali bir şairdir. Şiirlerinde özellikle *Safahat*'ın üçüncü şiiri “Hasta” şiirinde merhametinin ve şefkatinin izlerini görmekteyiz. Öksüz ve yetim olan ve yatılı okulda kalan bir öğrencinin içler acısı dramını, kimsesizliğini, çaresizliğini ve hayatın soğuk yüzünü hastanın yaşadığı dram üzerinden okuyucularına aktarır. Hasta şiirinde Âkif, merhametin ve şefkatin verdiği duygu dili ile okuyucularının vicdanlarına seslenir. Doktorun hastanın birkaç haftalık ömrünün kaldığını bilmesine rağmen, tebdili hava gerekçesiyle, hastayı yurttan diğer öğrencilere de hastalık bulaşmaması için göndermesini ve hastanın tepkisini, Mehmed Âkif, içindeki merhamet ve şefkatin etkisiyle sanki olayı yaşıyormuş gibi okuyucularına aktarır.²⁰⁰

4.1.14. İdealistliği

Âkif'in ideali, İslam Dini'ni, toplumda yaşanan bir din olarak görmek idi. Mehmed Âkif'e göre, Müslümanlar, son din olan İslam'ı öğrenip, en güzel şekilde yaşadıkları takdirde İslam ümmeti olma şuuruna erecek, asrı saadetteki gibi mutlu ve huzurlu insanların seviyelerine erişecek ve insanlık ailesindeki hak ettiği en güzel yere gelecekti.²⁰¹

Mehmed Âkif gerek Birinci Dünya Savaşı sırasında gerekse Millî Mücadele yıllarında vatan için hiçbir vazifeden imtina etmedi. “İslam Birliği İdeali'ni” gönül dünyasında ve zihninde hep canlı tuttu. Bu uğurda hiçbir fedakarlıktan kaçınmadı ve canhıraş bir şekilde irşat ve tebliğ hizmetinde bulundu. Mehmed Âkif'e göre, vatanın düşman işgalinden kurtarılması, diğer İslam beldelerinin kurtuluşu için bir ümit olacak ve vadide yeni adımlar atılabilecekti.²⁰² Bu nedenle Mehmed Âkif, Millî Mücadele yıllarında yazdığı nesir ve nazım türündeki yazılarında, yaptığı vaazlarında vatan sevgisiyle beraber İslam birliği ülküsünü de işledi.

Ancak gelinen noktada Doğu dünyası artık Mehmed Âkif için bir Mecnun, Âkif'in ideali olan ve uğrunda gayret gösterdiği İslam Birliği ise bir Leyladır. Mehmed

²⁰⁰ Ersoy, *Safahat*, 13.

²⁰¹ İsmail Hakkı Şengüler, *Açıklamalı ve Lügatçeli Mehmed Âkif Külliyyatı*, 31.

²⁰² “İslam Davasının Neferi ‘Mehmed Âkif Ersoy’”, <https://www.lider.org.tr/islam-davasinin-neferi-mehmed-âkif-ersoy/> [8.05.2022].

Âkif'in, 1922 yılı Nisan'ında yazdığı Leyla şiirinde bu duygularının yoğun olduğunu görmekteyiz.²⁰³

Nurettin Topçu, Âkif'in idealizminin, din ve mistiklik, milliyet ve inkılap davalarıyla iççice çok yönlü bir karaktere sahip olduğunu ifade etti.²⁰⁴ Âkif, İslam idealisti olduğunu "Hüsran" şiirinde dile getirdi.²⁰⁵

Nurettin Topçu'ya göre Âkif'in ideali, manevi hayatımızın ana unsuru ve faziletimizin temeli olan İslam ile yükselmek, İslam'ı hayatın merkezine koymaktır.²⁰⁶

Mehmed Âkif, gelecekte var olacak ideal gençliği "Asım'ın Nesli" olarak idealize etti.

4.1.14.1. Asım'ın Nesli

Müslüman toplumlar sömürü altında iken Müslümanları bir ideal birliği içinde buluşturup ideal toplum statüsüne getirecek olan ideal nesil, Âkif'e göre Asım'ın Nesli'dir. O *Safahat*'ta müstakil bir bölümü Asım'ın nesline ayırdı.

Mehmed Âkif, "-Asım'ın nesline münkad (boyun eğen) olacak istikbâl" mısraında geleceğe yön verecek nesil olarak "Asım'ın Nesli'ni" işaret eder. Mehmed Âkif'in Asım karakteri sahabe den "Asım b. Sabit" olabilir.²⁰⁷ Asım b. Sabit, Akabe bey'atından önce Müslüman olan kalemi, kalamı ve kılıcı kuvvetli, ezberi de hayli güçlü biridir.

Asım, hayat yolculuğunda Kur'an ve sünnet çizgisinden, istikametten sapmadan, iki kanatlı kuş gibi dini ve fenni ilimleri kendi hayatında birleştirmiş, örnek bir şahsiyettir. Asım din, irfan ve kültür bilgisiyle her çağda öncü, hayatın her anına hâkim bir nesildir.

Mehmed Âkif, Millî Mücadele döneminde milletin bekası için gösterdiği mücadele ruhu gibi kendi şahsında Asım karakterini ortaya koymuş abide bir şahsiyettir.²⁰⁸

²⁰³ A.g.e., [8.05.2022].

²⁰⁴ Nurettin Topçu, *Mehmed Âkif*, (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2019), 49.

²⁰⁵ Ersoy, *Safahat*, 409.

²⁰⁶ Topçu, *Mehmed Âkif*, 57.

²⁰⁷ Tahir Fatih Andı, *Bugünün Asımı*, (İstanbul: Hat Yayınevi, 2016), 25.

²⁰⁸ A.g.e., 29.

Mehmed Âkif, şiiri ile azmi, gayreti ve çalışmayı Asım'ın Nesli için vazgeçilmez vasıflar olarak bizlere sunmakta, Asım karakterinde olması gereken vasıfları ortaya koymaktadır. Akif, kendisini milletin hizmetinde olduğu zamandan itibaren sanattan daha çok toplumu düşündüğünü ifade etti. Âkif, hayatı boyunca sosyal hayat ve toplumsal sorunlar üzerine eğildi. Şiir ve nesir eserlerinde hayatın realitesinden yola çıkarak bazen mizahi bir lisan ile, bazen de trajik ifadelerle, insanların hallerinden bahsetti. Kahvehanede, bayram yerlerinde, mezarlıklarda, okulda ve camide; esnafla ve okuma imkânı elde edememiş çocuklar ile toplumsal sorunları dile getirdi.²⁰⁹

Burhan Bozgeyik, Mehmed Âkif'in kızı ve damadıyla röportaj yaptı. Damadı, Âkif'in gençlere nasihatini nakletti: Akif, nasihatinde sağlam bir vücut ile gelişmiş bir kafaya vurgu yaptı. Tüm gençleri ilme yönlendirdi. İlim isteyene yardımcı olacağını beyan etti. Gençlere vakitlerini ilim ile tezyin etmelerini yönünde teşvikte bulundu.²¹⁰

4.1.15. Fikirleri

Mehmed Âkif'in fikir hayatı, edebi şahsiyeti ile bütünlük oluşturur. Kâh yazılarında, kâh şiirlerinde, kâh vaazlarında onun bir fikrin takipçisi olduğunu görürüz. İslam ülkelerinde yaygın olarak görülen İslamcılık fikri Mehmed Âkif'in şahsında, gönül dünyasında, hayat felsefesinde ve sanatında belirgin bir şekilde tebarüz eder.

C. Afgani, M. Abduh ve A. İbrahim "İslamcılık" akımının öncü isimlerindedir. Mehmed Âkif, Paris'te Afgani ve Abduh ile el-*Urvetü'l-vüska* isimli dergiyi çıkardı. Bu dergi İslamcılık fikri etrafında şekillenmiş bir dergiydi. Antiemperyalist içerikli olan bu dergi İslam aleminde ses getiren bir dergi oldu.²¹¹

Âkif, Kur'ân-ı Kerim'i anlayan, hurafe ve bidatlerden uzak, münevver Müslümanlar yetiştirmek ve İslam beldelerindeki zulmü ortadan kaldırmak idealindeydi.²¹² Bunun için halkı uyarmak üzere irşat ve tebliğ yapmak gerektiğini her fırsatta dile getirdi.

²⁰⁹ Okay, *Mehmed Âkif Kalabalıklarda Bir Yalnız Adam*, 35.

²¹⁰ https://archive.org/stream/BabamMehmedAkifErsoy/Babam%20Mehmed%20Akif%20Ersoy_djvu.txt [26.11.2022].

²¹¹ Mehmed Doğan, "Mehmed Âkif Ersoy Hayatı, Mücadelesi Eserleri ve Tesirleri", *Mehmed Âkif Ersoy*, Der. Komisyon (İstanbul: DİB Yayınları, 2021), 14-15.

²¹² Kaplan, *20 Yüzyıl Türk Şiirinde Beş Şair*, 107.

Mehmed Âkif'in düşünce dünyası, çok yönlüdür. Birçok konuda fikir ortaya koydu. Yaşadığı dönem, yetiştiği aile ortamı ve hocaları fikri hayatının şekillenmesinde etkin rol oynadı. Karakoç, Âkif'in fikir yapısına etki eden unsurları beş kategoride açıklar.

1. Var olma mücadelesi veren bir devlet ve bir millet,
2. İslam İdeali,
3. Batı Realizmi,
4. Gerçekliğe, deneye ve objektifliğe dayanan pozitif ilimler,
5. Sadi örneğinde Doğu manzum hikâyeciliği".²¹³

İranlı şair Sa'di, Âkif'in etkilendiği hatta Âkif'in şiire başlamasına sebep bir edebiyatçıdır. Âkif, Sa'di 'ye olan muhabbetiyle bazı yazılarında Sadi mahlasını kullandı. Âkif, Sa'di 'ye olan hayranlığını onun eserlerinin manevi hayatı üzerindeki tesiriyle açıkladı.²¹⁴

Âkif'in etkisinde kaldığı, fikirlerinin oluşmasında etkili olan ve *Safahat*'ın ikinci kitabı olan "Süleymaniye Kürsüsünde" isimli şiirinde vaazlarını konu edindiği, Japonya'da İslam dininin intişarında ve Tokyo Camii'nin yapımında etkin rol alan, ömrünü İslamiyet'in tebliğine adayan, Avrupa'dan Uzak Doğu'ya tebliğ ve irşat için birçok seyahat yapan, 1912 yılında Osmanlı vatandaşlığı verilen bir diğer fikir adamı ise Abdürreşid İbrahim Efendidir.²¹⁵

Âkif'in etkisinde kaldığı bir diğer düşünür ise Pakistan'ın manevi lideri Muhammed İkbâl'dir. Kendisine benzeyecek kadar İkbâl ile duygu ve düşüncelerini içselleştirdi. Hatta bu muhabbeti Muhammed İkbâl'in kitaplarını tercüme etmesine de vesile oldu. Âkif, İkbâl'i kendisine benzetti ve onu çok sevdiğini söyleyerek eserlerinden bazılarını tercüme etti.²¹⁶

Vatan sevgisi, istiklâl ve istikbâl duygusu iki farklı coğrafyada da olsa iki büyük şairi aynı ruh ikliminde buluşturdu, birbirlerine gönüllerini yaklaştırdı.

²¹³ Karakoç, *Mehmed Âkif*, 46.

²¹⁴ Fergan, *Mehmed Âkif Hayatı ve Eserleri ve Yetmiş Muharririn Yazıları*, 499.

²¹⁵ Merve Ay, "Mehmed Âkif'e İlham Veren Abdürreşid İbrahim", <http://trdergisi.com/Mehmed-Âkife-ilham-veren-abdurresid-ibrahim/>, [22.07.2021].

²¹⁶ Fevziye Abdullah Tansel, *Mehmed Âkif Ersoy*, (İstanbul: İrfan Yayınevi, 1973), 58-123.

Türk Millî Mücadele'sinin 100. Yılı Münasebetiyle düzenlenen “Doğunun İki Büyük Şairi: Muhammed İkbâl ve Mehmed Âkif” isimli uluslararası konferans, 29-30 Nisan 2019 tarihlerinde İstanbul Üniversitesi'nde gerçekleştirildi. Yerli ve yabancı uzmanların katılımları ile gerçekleşen konferansa Azad Keşmir Cumhurbaşkanı Sardar Masood Khan da katıldı.

Bu konferans ile iki ülke arasındaki bağların daha da güçlendiğini dile getiren Azad Keşmir Cumhurbaşkanı Sardar Masood Khan konuşmasında Akif'in şiirleri ve düşüncelerinin evrensel olduğunu, İslam'ın evrensel mesajını tüm insanlara ulaştırmaya çalıştığını, savaşın değil barışın mesajını ulaştırdığını ifade etti.²¹⁷

Said Halim Paşa, fikirlerinin oluşmasında, gönül dünyasının zenginleşmesinde Âkif'in etkilendiği isimlerden biridir. Mehmed Âkif, Said Halim Paşa'nın özellikle “İslamlaşmak” isimli kitabından etkilendi ve bu kitabı Fransızcadan Türkçeye tercüme etti. Övgüyle bahsettiği kitabın tercümesinde Mehmed Âkif, insanın sadece Müslüman olduğunu söylemekle İslam dairesine girmiş olmayacağını, İslam'ın özünü şahsi hayatının tüm anlarına ve karelerine yansıtması gerektiğini yazdı. Akif, İslam'ın insanın ahlaki, siyasi ve sosyal hayatına etki etmedikçe Müslüman olduğunu söylemesinin hiçbir manasının olmadığını beyan etti.²¹⁸

Mehmed Âkif'e göre, İslamcılık aslında klasik bir görüştü. Fakat bu eserde farklı bir şekilde sunulmuştu. Halka İslam hakikatini anlatmak gerekiyordu. Âkif şiirleriyle, ilmi yazılarıyla, vaazlarıyla, İslam mütefekkirlerinden çeviri eserleriyle, güncel yazılarıyla, halkı aydınlatmak, İslami bir şuur oluşturmak ve İslami bir duruş kazandırabilmek için gayret etti.

Mehmed Âkif'e göre, din cemiyet hayatımız için çok önemlidir. Din olgusunu sadece ahiret hayatı ile sınırlayanlara Âkif dizelerinde yanıt verdi. Yaratanın maksadının sadece ahiret olmadığını, bu dünyayı var etmenin bir hikmeti olduğunu yoksa yoktan var etmenin bir anlamının olmayacağını dizelerinde dile getirdi.

²¹⁷ Eda Fidan, “Doğunun İki Büyük Şairi: Muhammed İkbâl ve Mehmed Âkif” Konferansı Gerçekleştirildi” <https://www.istanbul.edu.tr/tr/haber/dogunun-iki-buyuk-sairi-muhammed-ikbal-ve-Mehmed-Âkif-konferansi-gerceklestirild-710071007400740043007500560033006C00690073003100> [22.07.2021].

²¹⁸ Mehmed Âkif Ersoy, “İslamlaşmak”, *Sebilü'r-Reşad Dergisi*, C. 16, S. 404, (10 Nisan 1919): 132-133.

Âkif'e göre dinin en büyük düşmanı cehalet; dine en çok zarar veren ise bidat ve hurafelerdir.²¹⁹ Akif, dini tahrif eden olgular olarak cehaleti ve hurafeleri işaret etti.²²⁰

Mehmed Âkif, Müslümanların gerçek anlamda İslam'ın hakikatlerine göre yaşamadıklarını, İslam'ın aslında yüce hakikatler barındırdığını, ancak Müslümanım diyenlerin bu hakikatlerden uzak olduklarını vurguladı.²²¹

Âkif, eserlerinde hayatın içinden karakterler, mekanlar ve olaylar seçerek hikâyesini anlattıktan sonra çözüm olarak Kur'ân-ı Mübin'in aydınlığında Sırât-ı Müstakimi işaret etti. İslam'ın ruhuna uygun düşmeyecek her fikir ve eyleme mukabil, İslam'ın yüce prensiplerini hatırlattı.

Topluma emanet olan yetim çocuklara, merhamet duygusunu uyandırmak için "Bayram" şiirini yazdı. Toplumda kadın hakları konusunda farkındalık oluşturmak için yazılar yazdı. Âkif, Asım şiirinde, Köse İmam karakteri ile mahallede meskûn, emekli bir paşanın, hanımı üzerine ikinci evlilik yapma arzusunu, İslam dininin bu konudaki ahlaki prensiplerini ortaya koyarak karşı çıktı. Mehmed Âkif, Köse İmam karakteri ile eşinden dayak yiyen bir hanım üzerinden İslam'ın kadın haklarına verdiği önemi dile getirdi. "Meyhane" şiirinde ise kocasının kumar oynaması yüzünden, parasını ve aile saadetini kaybeden kadını ve içler acısı halini anlattı.²²²

4.1.16. Vizyonu ve İleri Ufku

Her insan yaşadığı çağı etkileyen, iz bırakan, yaşadığı çağdan etkilenen bir dinamikte yaratılmıştır. Etkileme ve etkilenme süreci, önemli, stratejik konumda olan ve vizyon sahibi şahsiyetlerde ismini tarihe altın harflerle yazılacak mahiyette olurken bazı şahsiyetlerde ise sadece yaşadığı dönemle sınırlı kalmakta ve silinip gitmektedir. İşte tam da bu noktada Mehmed Âkif, asırlar sonrasına da ismiyle, irşat ve tebliğiyle, vizyonuyla, ileri görüşlü olmasıyla, vatanperverliğiyle, gönüllere taht kurmuş ismi anıldıkça her daim rahmet ile yad edilen abide bir şahsiyet olmuştur.

²¹⁹ Ahmet Sevgi, *Ötelerden Otuz Üç Kişi*, (Konya: Palet Yayınları, 2015), 27.

²²⁰ Ersoy, *Safahat*,

²²¹ A.g.e., 269.

²²² Okay, *Mehmed Âkif Kalabalıklarda Bir Yalnız Adam*, 36.

Âkif, “Asım’ın Nesli’ni” yetiştirme misyonu ile yaşadı, her daim bu vizyonu gerçekleştirmenin gayretinde oldu. Âkif’e göre Asım’ın nesli, Kur’ân-ı Mübin’in hikmet pınarlarından beslenen, üsve-i hasene olarak Hz. Muhammed Mustafa’yı (s.a.) rol model alan, örnek bir nesildir. Ahlaki seciyesi ile medar-ı iftihar vesilesi olan, dürüst, hamiyetperver, ilmi ve bilimi kuşanan, köklerinden ilhamı alarak göklere çıkan bir nesildir. İşte bu özellikleri ittihaz eden nesil, “Asım’ın Nesli” onun hayali idi.

Mehmed Âkif’in hayatını incelediğimizde iki ayrı dönemde değerlendirebiliriz.

1 –1873-1923 yılları arası aksiyon, mücadele ve vatan için canhıraş çalışma ile elinden gelen bütün imkanlar vatanın kurtuluşu için seferber edilen ümit dolu yıllar.

2- 1923-1936 yılları arası ise daha münzevi içe dönük, ruhani, vatan tahassürü ile vatandan cüda geçen yıllar.

Mehmed Âkif’in, ileri görüşlü, ufku açık, vizyon sahibi olması birçok güzel eserin de ortaya konulmasına vesile oldu. Ancak aile hayatının pek müsterih olmaması, Millî Mücadele yıllarında aktif olarak vatan için gayretle ve büyük fedakarlıklarla çalışması, ilerleyen yıllarda ise hastalıkla uğraşması nedeniyle yazmak isteyip de yazamadığı sadece düşüncede kalan birtakım şiirleri ve yazıları oldu.

Âkif’in vizyonunu şu şekilde sıralayabiliriz:

- 1- Şanlı tarihimizi genç dimağlara anlatacak bir piyes
- 2- Veda haccını ve hutbesini şiirsel bir anlatımla okuyucuya sunmak.
- 3- “Asım” kitabının devamı niteliğinde “İkinci Asım’ı” yazmak.²²³

Mehmed Âkif’in hayatında seyahatlerin önemli bir yeri vardır. Seyahatlerine daha çocukken ailesi ile yazlığa gitmek şeklinde başladı.²²⁴ Resmi görevi olan baytarlık mesleğini icra ederken memleketin değişik vilâyetlerine seyahat imkânı buldu. Millî Mücadele yıllarında Teşkilatı Mahsusa’nın özel bir görevlendirmesi ile yurt dışına çıkma ve bu ülke insanlarını görme, yeni kültürlerle tanışma, yeni medeniyetleri yakinen tanıma imkânı buldu. Mehmed Âkif’in vizyonunda, gitmediği ama gitmeyi çok istediği bir yer de vardır ki o da Endülüs’tür. Mehmed Âkif’in Endülüs’e olan ilgisini “Süleymaniye Kürsüsünde” şiirinde Abdürreşid İbrahim’in lisanından yazdığı

²²³Mahmut Öztürk, “Millî Şairimiz Mehmed Âkif Ersoy’un Gerçekleşmeyen Projeleri”, *Kırıkkale İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, (KİİFAD), S. 2 (2016): 61-82.

²²⁴ Çantay, *Âkifnâme*.

nazımda görüyoruz. Akif, şiirde Endülüs'ün tacının elinden alındığı, tüm varlığının ecnebler tarafından talan edildiği bilgilerine yer verdi. ²²⁵

Mehmed Âkif ile grup halinde, Endülüs'e gitmek için bütün planlar yapılmış hazırlıklar tamamlanmıştır. Hangi saatte nereden kalkılacağı dahi belirlenmiştir. Bir engel dolayısı ile seyahat iptal olmuştur. Ancak Âkif bu duruma üzülmemiştir. Zira dostu Ahmet Naim'in naklettiği güzel nasihat tesellisi olmuştur. "Olgunlaşmaya bak".²²⁶

Nurettin Topçu (ö.1975) Endülüs seyahatinin gerçekleşmemesi Âkif'in son zamanları olduğundan dolayı Âkif'i çok da hüzünlendirmediğini aktarır.²²⁷ Çünkü hastalıktan dolayı çok da dermanı kalmamıştır.

Mehmed Âkif, Veda Haccı, İkinci Asım -Millî Mücadele'nin fikriyat kısmı da diyebiliriz- çocuk şiirlerinin yanı sıra Selahaddin Eyyubi gibi kahraman şahsiyetleri içine alan İslam tarihini anlatan, yüreklere sevdiren, dimağlara nakşeden şiirler yazmayı düşünmüştür.²²⁸

Sezai Karakoç, Âkif'in İslam'ın şairine samimiyetle bağlı, yeni bir ruh ile ilimi ve bilimi kuşanarak İslam'ın çağrısının çağını kuracak bir vizyon sahibi olduğunu ifade etti. Aynı zamanda Sezai Karakoç, Mehmed Âkif'in toplumun fikri siyasi içtimai iktisadi tablosunu çizdikten sonra, umut kırmak için değil, umut yeşertmek için tespitlerde bulunduğunu, teşhis edip çözüm yollarını işaret ettiğini beyan etti.²²⁹

Sakarya Meydan Muharebesi TBMM'de tartışma konusu olmuş, yapılan tartışmalar neticesinde ordunun Sakarya Müdafaasında bulunması fikri galip gelmiştir. Mehmed Âkif hemen böyle kritik bir durumda vizyonu ve ileri görüşü ile Eşref Edip'e klişeyi alıp Kayseri'ye gitmesini, dergiyi çıkarmasını, ümitsizliğe düşülmemesini ve Sakarya'nın düşmana mezar olacağını söylemiştir.²³⁰

²²⁵ Ersoy, *Safahat*.

²²⁶ Fergan, *Mehmed Âkif- Hayatı Eserleri ve Yetmiş Muharririn Yazıları*, 384.

²²⁷ A.g.e., 384.

²²⁸ Mehmed Doğan, "Mehmed Âkif Ersoy Hayatı, Mücadelesi, Eseri ve Tesirleri", *Mehmed Âkif Ersoy*, (İstanbul : DİB Yayınları,2021), 22.

²²⁹ Karakoç, *Mehmed Âkif*, (İstanbul: Diriliş Yayınları, 2007), 54.

²³⁰ Edib, *Mehmed Âkif Hayatı Eserleri ve Yetmiş Muharririn Yazıları*, 183.

Mehmed Âkif dil öğrenme konusunda da son derece ileri görüşlü idi. Çağın ihtiyacına cevap verebilecek genç nesillerin yetiştirilmesinde dil öğrenmenin önemini kavramış bir münevverdi. Oğlu Emin'in dil öğrenmesine özel ihtimam gösterirdi. Mısır'dan dostlarına yazdığı mektuplarda da lisan öğrenmeleri hususunda özel bir teşvikte bulunarak memleketi çağın ötesine taşıyacak öncü nesillerin yetişmesi hususunda bir nevi tebliğde bulunurdu. Akif, Mahir İz'e 25 Ocak 1926 tarihinde mektup yazar. Oğlunun dil eğitimine gereken önemi vermediğinden dolayı hüznünü dile getirir. Yabancı dil ile arasının iyi olmadığını bilakis oyunlarla arasının iyi olduğundan dem vurur.²³¹

Mehmed Âkif, Müslümanın dini ve fenni ilimler cihetinden her yönüyle yetişmiş olması gerektiğini söyler ve şöyle devam ederdi: “Arapçadan başka birkaç yabancı dil, hiç olmazsa İngilizce bilmesi lazımdır.”²³²

Âkif, tembellik ve çalışkanlık arasında arafta kalan insanı nelerin beklediğini şiirinde belîğ bir şekilde açıklamıştır.²³³

Mehmed Âkif, Millî Mücadele yıllarında mühim vazifelerde görev aldı. “Teşkilatı Mahsusa'nın” görevlendirmesiyle yurt dışına çıktı. Mehmed Âkif'in farklı ülkeleri görmesi fen ve teknoloji bağlamında kendi ülkesi ile bir kıyaslamada bulunmasına salık verdi. Gördükleri ve gezdikleri yerler onun dünya görüşü ve vizyonunun asrın ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde gelişmesinde etkili oldu. Süleymaniye Kürsüsünde şiirinde bunu görmekteyiz.²³⁴

Mehmed Âkif, Arapça, Farsça ve Fransızca 'ya vukufiyeti olan bir entelektüeldir. Âkif ile bir Fransız arasında geçen şu muhavere Âkif'in İslam'a bakış açısını ve vizyonunu görebiliyoruz. Mehmed Âkif, içinde bulunulan siyasi durumun müsebbibi olarak “İdare-i müstebidi” işaret eder. Bunun üzerine Fransız soru sorar. Âkif, sorulan

²³¹ Yusuf Turan Günaydın, *Mehmed Âkif Ersoy-Mektuplar*, (Ankara: Atlas Yayınları, 2016), 41.

²³² Düzdağ, *Mehmed Âkif Mısır Hayatı ve Kuran Meali*, 84.

²³³ Ersoy, *Safahat*, 225-227.

²³⁴ Ersoy, *Safahat*,170.

soruya İslam'ın şartlarını öğrenmeli, sonra peygamberin rahle-i tedrisinde bulunan sahabe'nin yaşam modelini araştırmalısınız şeklinde beyanatta bulunur.²³⁵

Öldükten sonra rahmetle anılmak, şu fani dünyada baki olacak ameller yapabilmek Âkif'in gönlündeki en güzel emellerdendir. Ancak sessiz yaşamanın buna engel olmadığını gönüllerde her daim hatırasının canlı olduğunu, uğrunda çalıştığı şu al bayrak altında yaşayan milleti göstermiştir. Mehmed Âkif'in duygu yüklü mısralarında rahmetle anılmanın da büyük bir bahtiyarlık olduğunu vurgulamaktadır.²³⁶

Mehmed Âkif, Batı hayranlığının ve taklidinin toplum olarak terakkiye vesile olmadığını, onun yerine İslam'ın hakikatlerinden bahsedilmesi gerektiğini, İslam ahlakının sosyal hayatta hâkim olmasını ve bunun için de tebliğ ve irşatta bulunulması gerektiği hakikatini dile getirmiş, "İslam Birliği İdealini" vizyon olarak benimsemiştir.²³⁷

Mehmed Âkif kendisiyle yapılan bir mülakatta misyonuna ve vizyonuna dair ipuçları mahiyetinde iki şeyin kutsal olduğunu ifade etmiştir. Din ve dil... Akif, insandaki tüm mukaddes duygu ve düşüncelerim mihverisi olan, merkezi bir konuma haiz, önemli değerlerimizden olduğunu izah etmiştir. Ayrıca dilin tebliğ vasıtası olması hasebiyle mühim bir görevinin olduğunu da altını çizmiştir.²³⁸

Mehmed Âkif, 14 Ağustos 1913 yılında Sebilü'r-Reşad dergisinde Hicr suresinin dokuzuncu âyetini açıklayan tefsir yazısında vizyonuna ve ileri ufkuna dair ipuçları vardır. Akif'in hep beraber çalışmayı, gece ve gündüz gayret ederek İslam dinini yaşatmayı ideal edindiğini görüyoruz. Mantık ilkelerini göz önünde bulundurarak yazdığı cümlelerinde okurlarının gönlüne ve idrakine hitap etmiştir.²³⁹

²³⁵ İsmail Kara, "Âkif'in 'Aktif' Din ve Ahlak Anlayışı", *Mehmed Âkif Ersoy*, Ed. M. İsmet Uzun (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2011), 218-227.

²³⁶ Ersoy, *Safahat*, 450.

²³⁷ Düzdağ, *Mehmed Âkif Hakkında Araştırmalar-1*, 170.

²³⁸ A.g.e., 34.

²³⁹ Düzdağ, *Mehmed Âkif Ersoy Tefsir Yazıları ve Vaazlar*.

4.1.17. Beşerî Yönü

Mehmed Âkif'in hayatında beşerî yönü ile ilmi yönü arasında bir muvazene vardır. Âkif'in ilmini, hayatının her anında, davranışlarında, düşüncelerinde, tercihlerinde görmek mümkündür. İslam şairi Mehmed Âkif, İslam hayat prensiplerine göre yaşayan, bu inancı uğrunda mücadele eden bir rol modelidir. Biz Âkif'in beşerî hayatında İslam'ın tesirlerini açıkça müşahede etmekteyiz. Âkif'in oğlu Emin Âkif, babasının beşerî yönü ile ilgili hatıralarını anlattı. Hatıralarında temizliğe azami dikkat ettiğinden, nezafete ve nezakete riayet ettiğinden, tırnak ve diş temizliğine önem verdiğinden bahsetti Ayrıca sabahleyin erken uyandığını, serin su ile duş aldığını, yatağa girmeden önce ayak yıkadığını da ilave etti.²⁴⁰

Emin Âkif, babasının özel hayatına dair çok şık kıyafetler giymediği, süse ehemmiyet vermediği bilgilerini de aktardı. Akif'in düşünce dünyasında kadın ve erkeğin cinsiyetlerine uygun giyinmelerinin gerektiğini fikri vardı. Taklitçiliğe ve özentiyeye karşıydı.²⁴¹

4.1.18. İlmi Yönü

Mehmed Âkif, Baytar Mektebi'nden mezun olduktan sonra hayatı boyunca öğrenmeye ve öğretmeye ara vermedi. Âkif için her daim ilim tahsil etmek hayatının varoluş sebepleri arasında yer aldı. Âkif, Doğu ve Batı medeniyetlerindeki edebi, fenni ve sosyal ilimleri incelemeye ve araştırmaya devam etti. Mehmed Âkif'i bu yönüyle muasır şairler arasında en alimi olarak görebiliriz. Ayrıca Âkif dil öğrenmenin gerekliliğini idrak ettiğinden dolayı Arapça ve Fransızca 'ya ileri düzeyde hakimdi. Türkçeye tercüme yapardı.²⁴² Hüsnü Açıksoz'un anlattığına göre, Mehmed Âkif, Fransızcaya, Fransızca gazetenin Türkçe tercümesini Fransızcasını hiç söylemeden direkt tercüme edecek kadar hakimdi.²⁴³

²⁴⁰Osman Akandere, "Oğlu Emin Âkif Ersoy'un Anlatımlarıyla Mehmed Âkif Ersoy'un Millî Mücadeleye Katılması ve Bazı Hususiyetleri", <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1724043> [14.11.2022].

²⁴¹ "Safahat Şairini Oğlundan Dinleyiniz", *Millet*, 11 Mart 1948, 16.

²⁴² Çantay, *Âkifnâme*, 52.

²⁴³ Düzdağ, *Mehmed Âkif Hakkında Araştırmalar 1*, 227.

Mahir İz, Mehmed Âkif'in Ankara'da bulunduğu yıllarda her sabah ders okutmak için kendilerine uğradığını, ders esnasında malayani ve afaki hiçbir söz söylemediğini, farklı ders halkalarında “Bostan”, “Muaalakat” ve “Şemsi Mağribi Divanını” okuttuğunu, ayrıca Fransızcaya da hâkim olduğunu beyan etmektedir.²⁴⁴

Mehmed Âkif, Mısır'a son gidişinde kendisine teklif edilen Kur'ân-ı Mübin'in tercümesi görevini ilkin kabul etmedi. Ancak yapılan ısrar üzerine bu ulvi vazifeyi kabul etti. Diyanet İşleri Başkanlığı koordinesinde yapılan bu ilmi çalışma için on iki bin lira bütçe ayrıldı, bin lira avans olarak ödendi. Âkif, Mısır'a gidince heyecan ve ciddiyetle Kur'ân-ı Mübin'i tercüme etmeye başladı. Lakin camilerde hafızlar tarafından Cemil Said tarafından Fransızcadan yapılan Kur'ân-ı Mübin'in tercümesinin teganni ile okunduğu haberini alınca, Âkif yaptığı tercümeyi teslim etmedi. Yaptığı akiti feshederek, avans olarak aldığı bin lirayı da iade etti.

Mehmed Âkif işin vahametini öğrenince üzüntüsünü ve yaşadığı hazin duyguları Kur'an'ın kendisinden şikâyetçi olacağını, kendisinin nasıl oldu da böyle bir oyuna geldiğini, Yaratan'ına karşı büyük bir günah işlediğini, müminlerin lanetinin üzerine olacağını ifade etti.²⁴⁵

Mehmet Akif, Hakk bildiği yolda hiçbir menfaatin kendisini aldığı karardan vazgeçiremediğini yaşantısı ile göstererek temsili tebliğ de bulundu.

4.1.19. Nüktedanlığı

Mehmed Âkif, mizahı seven ve nüktedan bir yapıya sahipti. Çok çalkantılı bir dönemde hayatını idame ettirdi. Vatan sevgisi, istiklâl ve istikbâl duygusu onu sürekli mücadeleye sevk etti. Buna rağmen o hayatın bu zorlu dönemlerinde bile mizahtan geri durmadı, kıvrak zekâsı ve esprileriyle dolu bir hayat yaşadı.

Âkif *Safahat*'ın son cildi olan *Gölgeler*'i bastırmak için Matbaatü's Şebab ile anlaştı. Lakin eseri basıp yayınlama işi vaat edilenden daha uzun sürdü. Âkif, ev, iş ve matbaa

²⁴⁴ Düzdağ, *Üstadım Mehmed Âkif -Muallim Mahir İz*, 18.

²⁴⁵ Kaplan, *20. Yüzyıl Türk Şiirinde Beş Şair*, 118.

arasında mekik dokudu. Durumunu izah için dostlarına şöyle derdi: “Şeyyebetni Matbaatü’ş- Şebab. (Gençlik Matbaası beni ihtiyarlattı.)”²⁴⁶

Hayatında daima ciddi ve vakur bir duruş sergiledi. Yapmacık ve tuhaf davranışlardan hiçbir zaman hoşlanmadı. Bir gün Tacettin Dergahı’nda iken şairin biri Âkif’in “Bülbül” şiirini coşkulu bir şekilde el kol hareketleri ile okuyunca bu durum Âkif’in hoşuna gitmedi ve şöyle bir nükte ile hüznünü dile getirdi.

“Bu bülbül bizim bülbüle benziyordu. Velakin ne kanadını bıraktı ne de kuyruğunu...”²⁴⁷

Âkif, Avukat Şakir Bey’i pek sevmişti. Gıyabında avukat için: “O, çok mert adamdır”. derdi, Onu görünce de, “Aldanma ki avukat sözü elbette yalandır !” diyerek latife yapardı.²⁴⁸

Âkif, Türkçe dilinin günlük hayatta kullanımının devam etmesini isterdi, Frenkçe ’den tercüme edilen bazı kullanımlara karşı son derece rahatsızlık duyardı. Akif, meslek hayatına atıldığı günlerden bir gün Sirkeci’den Halkalı Ziraat Mektebi’ne gitmek için trene bindi. Gençler: “Sen kaç trenini aldın? Sekiz trenini alsaydın daha iyi olurdu, Azizim ben dokuz trenini aldım ...” tarzında konuşunca Âkif Frenkçe ’den dilimize geçen “tren almak” ifadesinden rahatsız oldu ve cevaben dedi ki:

“Gençler, o treni henüz devletiniz dahi almadı siz nasıl alabildiniz? ...”²⁴⁹

12 Nisan 1926’da dostu Mahir İz’e yazdığı bir mektubunda oğlu Emin’in lisan eğitiminde istediği başarıyı gösterememesi üzerine mizahi bir üslûpla oğlundan şikâyetçi oldu. Oğlunun sureyi ezberlemeye Ramazan ayında başlayıp Kadir

²⁴⁶ İsmail Özcan, *Tarihten Günümüze Espri ve Fıkralarıyla Ünlüler*, 1 bs. (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2015), 49.; M Ertuğrul Düzdağ, *Mehmed Âkif Mısır Hayatı ve Kuran Meali*, 6. bs. (İstanbul: Gonca Yayınevi, 2020), 68-69.

²⁴⁷ Kaplan, *20. Yüzyıl Türk Şiirinde Beş Şair*, 375.

²⁴⁸ Cemal Kutay, *Necid Çöllerinde Mehmed Âkif*, (İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1992), 224.

²⁴⁹ Kaplan, *20. Yüzyıl Türk Şiirinde Beş Şair*, 374.; Rıdvan Canım, Ethem Çalık, *Mehmed Âkif Ersoy ve İstiklal Marşı*, 2 bs. (İstanbul: Nüve Kültür Merkezi Yayınları, 2007), 70.

Gecesi'nde dört yanlış ile ezberlemesinden bahsederek hafız olma isteğine değil bir beşerin ömrü tüm beşeriyetin ömrünün iktifa etmeyeceği esprisi ile karşılık verdi.²⁵⁰

Âkif, bazen nükteli benzetmeler yaparak muhatabının dini eğilimini harekete geçirip, iletmek istediği mesajı esprili bir dil ile yapardı. Yazdığı bir mektubunda şöyle demektedir: “Suat, Tahire yazmış olduğun mektup eski hanımların çarşafı gibi; bana yazmış olduğun ise günümüzdeki kadınların hanımların başörtüleri gibi. İnsaf!”²⁵¹

Âkif, Mısır'da kaldığı günlerde özellikle Nil'in coşkun aktığı Ağustos, Eylül aylarında arkadaşlarını Nil kenarında oturmaya davet etti. Kur'an-ı Kerim okundu, Âkif ilahi söyledi. Akşam geç vakte kadar hasbihal ettikten sonra kurbağaların sesini duyunca Mehmed Âkif şöyle güzel bir espri yaptı: “Hazretler akordu bulmuşlar, ne kadar ahenkli ötüyorlar.”²⁵²

²⁵⁰ Yusuf Turan Günaydın, *Mehmed Âkif Ersoy-Mektupları*, (Ankara: Atlas Yayınları, 2016), 6.

²⁵¹ Turan Karataş, “Mehmed Âkif'in Mektupları”, *Mehmed Âkif Ersoy*, ed. Mustafa Uzun (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2011), 359-369.

²⁵² Düzdağ, *Mehmed Âkif Mısır Hayatı ve Kuran Meali*, 63.

BEŞİNCİ BÖLÜM

MEHMET AKİF ERSOY'UN TEBLİĞ İRŞAT YÖNTEMİ VE VASITALARI

5.1. Tebliğ ve İrşat Usulü Bağlamında Mehmed Âkif

İslami tebliğde yöntem tebliğin bir parçasıdır. Yöntem yanlış ve itici olursa maksada erişilemez. Tebliğci maksada ulaşmak için doğru usul ve yöntemlere göre tebliğ ve irşatta bulunmalıdır. Kur'ân ve sünnet çizgisinden uzak olan her usul akamete uğrar. Hamasi duygularla, alelade ve hızlı olarak yapılan tebliğ ıslah etmekten çok, ifsat eden bir boyuta gidebilir. Öyleyse tebliğ, Kur'ân-ı Mübin'in işaret ettiği gibi hikmet ile tebliğ, güzel nasihat ile tebliğ, en güzel yöntem ile tartışma ile tebliğ yöntemlerine göre yapılmalıdır. Güzel olan, güzellikle yapılmalı, hikmet ve güzel nasihat ile anlatılmalı; mübelliğ, muhsin ve muhlislerden olmalıdır.

5.1.1. Hikmetle Tavsiye

Vatan şairi Mehmed Âkif'in hayatına hikmetle tavsiye bağlamında baktığımızda özellikle de Millî Mücadele yıllarında hikmet ile tavsiye usulünün sayısız örneklerini görmekteyiz. Mehmed Âkif, 30 Ekim 1919 tarihinde kaleme aldığı *Safahat*'ın Gölgele bölümündeki ²⁵³ âyetini hikmetle tavsiye usulü ile açıkladı.

Allah'a dayan, sa'ye sarıl, hikmete râm ol...

*Yol varsa budur, bilmiyorum başka çıkar yol.*²⁵⁴

Hayatının farklı safhalarında, gerek İstanbul'da Darülfünunda Osmanlı Edebiyatı hocası iken²⁵⁵ ve Kahire Üniversitesi'nde Türk dili alanında ders verirken, gerekse de Millî Mücadele yıllarında vatanın kurtuluşu için canhıraş bir şekilde tebliğ ve irşatta bulunurken birçok hikmete mebni yaşantıları vakidir.

²⁵³ el-Hicr:15 /56

²⁵⁴ <https://Safahat.diyaret.gov.tr/PoemDetail.aspx?bID=12&pID=84> [7.01.2022].

²⁵⁵ Osman Ergin, *Türk Maarif Tarihi*, C. I (İstanbul: Eser Matbaası, 1977), 276.

Mehmed Âkif'in genel anlamda tüm tebliğ ve irşat faaliyetlerinde, özel anlamda ise yazdığı manzum eserlerinde ve dergilerde, neşredilen tefsir yazılarında hep hikmetli, veciz ve beliğ ifadeler kullandı; eserleri, muhatabın aklını ikna etme, gönlünü itminana erdirme cihetinde oldu.

Mehmed Âkif, hikmet pınarlarından kana kana içilen ve ruhu besleyen sözlerin, şiirsel anlatımların, gönüllerde hissedilip makes bulacağı ve zihinlerde daha güzel idrak edileceği kanaatindeydi. Manzum eserlerinde, tefsir yazılarında ve vaazlarında, yazdığı ve anlattığı konunun hikmetini açıklamayı, muhatabına bu şekilde ulaşmayı tercih etti.²⁵⁶

Mehmed Âkif, Süleymaniye Kürsüsünde şiirinde naif ifadelerle, zarif sözleriyle ve gönül alıcı tatlı hitabetiyle, muhatabını hikmetli söze, ruhen hazırladıktan sonra müthiş bir tavsiyede bulundu. Çokluk aleminden uzaklaşarak sadece vecde gark olmayı, Yaratan'ı zikretmeyi, yaratılanı bırakmayı ve yarattıklarından uzak kalmayı önerdi.

Vecde gel: vahdete dal alemi kesretten uzak...

*Yalnız Sani'i gör; san'ati ,masnu'u bırak!*²⁵⁷

Mehmed Âkif, matem tutmanın feryadı figan eylemenin hiçbir şekilde insana fayda vermeyeceğini, göz yaşı dökme yerine, çalışıp ter dökmenin gerekliliğini, mazinin karanlıklarından istikbâlin aydınlığına koşma zamanının geldiğini, ye'se düşme vakti değil azmetme vakti olduğunu okuyucusuna hikmet ile tavsiye etti.

Bırakın matemî, yâhû! Bırakın feryâdî;

*Ağlamak fâide verseydi, babam da kalkardı!*²⁵⁸

Âkif için yerli yerinde çalışmak aslolandır. Zaman çok kıymetlidir ve kıymetli olanın değeri bilinmelidir. Gelecek bilinmez bir vadidir. İlim, hikmet ve irfan pınarlarından fışkıran ilahi ilmi kana kana içmek lazımdır. Bu gayeye adanan ömrün kifâyetsiz

²⁵⁶ Ersoy, *Safahat*, 162.

²⁵⁷ A.g.e., 143.

²⁵⁸ A.g.e., 165.

geleceği iddiası ise, pek hikmetli kelimelerdir. Âkif'in dizelerinde, bu hakikati hikmet usulüne göre gelecek nesillere aktardığını görmekteyiz.²⁵⁹

Mehmed Âkif, mümin hayatının prensiplerinden biri olan istişare etme düsturunu, yaşam biçimi haline getirmek için “Fatih Kürsüsünde” manzum eserinde Hz. Muhammed'in (s.a.v) hayatından örnekler verdi. Mehmed Âkif, “Allah, Peygamberine çalışmayı emrederse sana çalışmayı emretmez mi?” diyerek muhatabını içselleştirme yoluyla öz eleştiride bulunmasına salık verdi. Âkif, muhatabının “Benim daha çok çalışmam gerekmez mi?” sorusunu kendisine sormasını istemektedir.²⁶⁰

5.1.2. Güzel Nasihat ile Davet ve İrşat

Mehmed Âkif, akrabalarına ve ahbablarına her daim samimi bir üslup ve lisanı leyyin ile güzel nasihat ve tavsiyelerde bulundu. Tebliğ vazifesinde inkıtaa düşmemek için azim ile, selim bir kalp ile ve mutmain olarak yola revan olunması gerektiğini dile getirdi. Resulullah'ın vazifesine talip olduğunun unutulmaması gerektiğine dikkatleri çekti. Ayrıca muhatabın üzerinde tesirli olamayışımızın bizim tebliğ heyecanımızı ve aşkımızı söndürmemesi gerektiğini de vurguladı.²⁶¹

Mehmed Âkif, geleceğe hazırlık noktasında dil öğrenmenin önemine binaen onlara güzel ve özel nasihat etti. 17 Aralık 1924 yılında Hafız Şakir Gören'e bir mektup yazmıştır. Mektupta Fransızca'yı bırakmamasını ihtiyacı kadar öğrenmesini konusunda teşvikte bulundu.²⁶²

Mehmed Âkif, *Safahat*'in “Hakkın Sesleri” bölümünde Kur'ân âyetlerinden ve Allah Resülü'nün hadislerinden yola çıkarak “İslam Birliği” tezini ortaya koydu.

²⁵⁹“Mehmed Âkif'in ‘Bir Hasbihâl’ veya ‘Ömür bir gündür’ Düşüncesi”, <https://MehmedAkifarastirmalari.com/2016/03/05/Mehmed-Âkifin-bir-hasbihal-veya-omur-bir-gundur-dusuncesi/> [19.09.2022].

²⁶⁰ Ersoy, *Safahat*, 234.

²⁶¹ Düzdağ, *Mehmed Âkif Ersoy Tefsir Yazıları ve Vaazlar*, 55.

²⁶² Günaydın, *Mehmed Âkif Ersoy-Mektuplar*, 130.

Mehmed Âkif şiirlerini genellikle ahvali tasvir ederek nasihatte bulunma, adeta halka hakikati tebliğ ve irşat etme şiarıyla yazdı. Şiirlerinde kullandığı betimlemeler, vermek istediği mesaja hazırlık niteliğindedir.²⁶³

Mehmed Âkif, Süleymaniye Kürsüsünde şiirinin son kısımlarında, hayatının zorlu dönemeçlerinde, Millî Mücadele dönemindeki fedakârane ve hasbi tebliğ çalışmalarında yaşadığı tecrübeye binaen, hayattan çıkardığı dersler sonucunda içtenlikli güzel nasihat ile tavsiye ve tebliğde bulundu. Başka milletlere beyhude heveslenilmemesi gerektiğini, İslam'ın özünde bütün mükevvenatı kuşatacak harikuladeliğelerin bulunduğunu izah etti. Batı'nın ilminin alınmasını gerektiği kültüründen ve yaşam modelinden uzak kalınmasını tebliğ ve irşat etti.

Alınız ilmini Garb'ın, alınız san'atini;

*Veriniz hem de mesâinize son sür'atini.*²⁶⁴

Mehmed Âkif, toplum olarak sosyal anlamda bir dar boğazda olduğunun farkındadır. Ancak bunun ağlamakla, matem bağlamakla çözüme ulaşılmayacağını da bilgisine sahiptir. Âkif, dizelerinde bu mevzuyu naif bir şekilde okuyucularının idrakine sundu.²⁶⁵

Muallimlik mesleğinin insanlığın terakkisi ve sosyal hayatının gelişmesi adına ehemmiyeti büyüktür. Bunun idrakinde olan Mehmed Âkif, muallimin inançlı, insafı, liyakat sahibi, edep timsali olması gerektiğini dizelerinde nasihatte bulunarak tüm beşeriyete tebliğ ve irşat örneği sundu.²⁶⁶

Âkif, subay olan damadına göndermiş olduğu mektupta; vatanın her bir köşesine hizmet götürmesi gerektiğini, bütün vatan toprağının aynı şekilde kıymetli olduğunu, gücümüzün üstünde çalışmamızın elzem olduğunu, çünkü başka bir sığınacak yurdumuz olmadığını yazarak güzel nasihat ile tebliğde bulundu.²⁶⁷

²⁶³ D. Mehmed Doğan, *Câmideki Şair Mehmed Âkif*, (İstanbul: İz Yayınları, 1998), 11.

²⁶⁴ Ersoy, *Safahat*, 170.

²⁶⁵ A.g.e., 165.

²⁶⁶ A.g.e., 244.

²⁶⁷ Turan Karataş, "Mehmed Âkif'in Mektupları" , *Mehmed Âkif Ersoy*, Ed. Mustafa Uzun (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2011), 359-369.

Mehmed Âkif, Müslümanlığın insanlık ailesi için en güzel inanç olduğunu dizelerinde dile getirdi. Korkaklığın, tembelliğin hiçbir şekilde İslam'ın ruhu ile örtüşmediğini dolayısıyla Müslümanın Allah'ın kitabında yazan ahlakı ve yaşam modelini hayat şiarı edilmesi gerektiğini güzel nasihat ile tebliğ etti. İslam'dan uzaklaşmanın ise zillet gibi akıbet ile sonuçlanacağına işaret etti. Müslümanlığın en yüce kahramanlık olduğunu şiirlerinde dile getirdi.²⁶⁸

Âkif, Mısır'da bulunduğu yıllarda Nil kenarında bir dost meclisinde hasbihal edildikten sonra Hafız Eşref'ten bir şeyler okumasını istemiş, utancından naat, gazel okuyamamış sadece aşrı şerif okuyunca Mehmed Âkif şu tavsiyede bulundu:

“Bir şeyler okumasını öğrenseydiniz iyi olurdu, hatta çalgılardan ney üflemeği öğrenseniz iyi edersiniz. Ben bile vaktiyle bir hayli çalıştım fakat yapamadım.”²⁶⁹

Mehmed Âkif, bencilliğin ne toplumsal ayrı anlamda ayrışmanın gelecek için bir şey vaat etmediğini, ancak birlik ve beraberlik ile milletlerin yükseleceğini veciz bir ifadeyle dile getirdi, güzel nasihatle tavsiyede bulunup okurlarına tebliğ etti.

Âkif'e göre ilim ve bilim insanlığın istifadesine sunulduğu oranda maksada ulaşmış olur. Aksi durumda ise sadra şifa olmayan ilmi okumanın bir anlamı ve insanlığa da bir yararı olmayacağı hakikatini manzum eserinde güzel nasihat ile tavsiye yöntemi ile açıkladı.

Mehmed Âkif'in sanata özel ilgisi vardı. Şerif Muhittin Bey, Âkif'in sevdiği bir ud sanatçısı aynı zamanda Mekke Emiri Ali Haydar Paşa'nın evladı ve Viyolonsel virtüözü²⁷⁰ idi. Âkif şiirinde Şerif Muhittin Bey 'in Peygamber torunu olmasını da vurgulayarak yurda dönmesini temenni ederdi.²⁷¹ Âkif, 18 Eylül 1930 yılında yazdığı “Şarkın Yegâne Dahi San 'atine” başlıklı şiirinde, geçmiş peygamberlerin hayatından esinlenerek örnekler vermekte, gençleri, büyük musikişinas Şerif Muhittin Targan

²⁶⁸ Ersoy, *Safahat*, 275.

²⁶⁹ Düzdağ, *Mehmed Âkif Mısır Hayatı ve Kuran Meali*, 82.

²⁷⁰ Viyolonsel, dört teli olan, tenor sesli, yaylı ailesinden bir çalgıdır.

²⁷¹ Taha Toros, “Mehmed Âkif'te Sanat ve Sanatkâr Övgüsü”, <https://openaccess.marmara.edu.tr/server/api/core/bitstreams/3a5e2fed-7de5-4ea5-b6cd-409ee3e898f3/content> , [21.10.2022].

(1892- 1967)için yazdığı şiir özelinde tebliğ ve irşat vazifesini yapmaya davet ederdi.²⁷²

5.1.3. En Güzel Surette Mücadele ve Unsurları

Mehmed Âkif, en güzel yöntem ile tartışma modelini hayatında, tebliğ ve irşat usulünü ise eserlerinde gösterdi. Ataleti ve ümitsizliği reel hayattan çıkarmak için okuyucuyu heyecanlandıracak dizeler kaleme aldı. Âkif, manzum eserleriyle okuyucuyu heyecanlandırdı, okuyucunun gönlünde geleceğe dair yeni umutlar yeşertmeye çalıştı.²⁷³

Mehmed Âkif, Süleymaniye Kürsüsünde şiirinde İstanbul'un sokaklarını tasvir etti, insanların halet-i ruhiyesinden bahsetti, doğru ile yanlış, güzel ile çirkini, iyi ile kötüyü okuyucuların muhayyilesinde canlandırdı. Mehmed Âkif en güzel yöntem ile tartışma tebliğ ve irşat usulünü uygulayarak okuyucularına gerçeği göstermeye, hakikati idraklerine sunmaya çalıştı.²⁷⁴

Mehmed Âkif, “Fatih Kürsüsünde” şiirinde miskinliğin insan hayatını körelttiğini, terakkiye engel olduğunu, tembelliğin nedeninin kader olmayacağını, kaderle ilgili yanlış algıyı, zihin yapısını ve düşünce dünyasını veciz dizesiyle eleştirdi, ilahi adaletin buna izin vermeyeceğini en güzel yöntemle tartışma usulü ile anlattı.²⁷⁵

Kadermiş!’ Öyle mi? Hâşâ, bu söz değil doğru:

*Belânu istedin, Allah da verdi... Doğrusu bu!*²⁷⁶

Mehmed Âkif, Fatih Camii vaaz kürsüsünden 7 Şubat 1913'te Cuma vaazında sabır mefhumunu da açıkladı. Yanlış anlaşılan ve hayatımızda doğru anlamlandıramadığımız mefhumlardan biri olarak sabır konusunu ele aldı. Âkif, sabrın

²⁷² Ersoy, *Safahat*, 491.

²⁷³ A.g.e., 185.

²⁷⁴ A.g.e., 159-160.

²⁷⁵ A.g.e., 227.

²⁷⁶ A.g.e., 229.

mezellete tahammül olmadığını kürsüden cemaate anlattı. Gerçek manada sabrın hayatın zorluklarına göğüs germek olduğunu âyet²⁷⁷ ile delillendirdi.

Âkif, tefsiri şerif yazında da sabır konusunu ele almıştır. Âkif, önce sabır nedir? sorusunu yönelterek okuyucuların dikkatini sabır konusu üzerine çektikten sonra sabrı, artıları ve eksileriyle okuyucuların nazarına sundu. Mehmed Âkif, yazısının devamında öz eleştiride bulunarak hayatımızdaki sabır algımız ile Kur'ân'ı Kerim'in bize öğrettiği hakiki sabır arasındaki farka okuyucunun dikkatlerini çekti. Sabrı katlanmak olarak değil, hayatın zorluklarına ve sıkıntılara karşı mücadelede bulunma olarak algılamamız gerektiğini idraklere sundu.²⁷⁸

Mehmed Âkif, en güzel yöntemle tartışma usulünü kullanırken soru sorarak okuyucunun dikkatini mevzu üzerine çekti, cevabını da yine kendisi hayatın içinden ve tarihin gerçeklerinden örnekler sunarak verdi. Âkif, okuyucuyu ikna ederek, hayatın gerçekliğinden haberdar olmasını ve yaşanan sıkıntıyı görmesini sağladı. Âkif, okuyucularıyla beraber çözüm üzerinde hem fikir olduktan sonra okuyucuyu harekete geçirmeyi hedefledi.²⁷⁹

Mehmed Âkif, kendi iç sesi ile de konuşarak tebliğde bulundu. Bir öz eleştiri niteliğinde yazdığı şiirlerde önemli mesajlar verdi. Âkif, okuyucularını da nefis muhasebesi yapmaya ve kâinat hakkında tefekkür etmeye çağırdı ve okuyuculara en güzel yöntem ile tartışma yoluyla tebliğ etti.²⁸⁰

En güzel surette mücadelenin maksada vasıl olması için birtakım unsurlara göre hareket etmek gerekmektedir. Bu unsurlara riayet edilerek yapılan tebliğ ve irşat muhatabın gönlünde makes bulacaktır. Unsurları zaman tayini, mekân tercihi, aktarma stratejisi, tekrarlama stratejisi, açıklama stratejisi şeklinde beş kategoride incelemek mümkündür.

²⁷⁷ el-Ali- İmran 3/200.

²⁷⁸ Mehmed Âkif Ersoy, "Tefsir-i şerif", Sebilü'r-Reşad, IX/223, 9 Muharrem 1331/6 K. evvel 1328, 261-62.

²⁷⁹ Ersoy, *Safahat*, 166.

²⁸⁰ A.g.e., 220.

5.1.3.1. Zaman Tayini

Zaman tayini, irşat ve tebliğın muhatap üzerindeki etkisini artırma noktasında kritik bir öneme haizdir. Zaman tayini iyi tespit edilmeli, tebliğ anı güzel değerlendirilmelidir. Zaman tayininin isabetli olması, amaca ulaşmayı kolaylaştırır. Etkin bir tebliğci zamanı iyi tayin etmeli ve anın hakkını vermelidir.

Nebevi ufukta, her anın bir hakkı vardır. İnsanlığa üsve-i hasene olarak gönderilen Hz. Muhammed (s.a.) hayatında, yaşamın farklı merhalelerinde yapılması gereken dini ve insani teamülleri görmekteyiz.

Mehmed Âkif'in hayatına baktığımızda, davasına bağlılığını ve vatan aşkıyla yanan samimi bir yüreğe sahip olduğunu görüyoruz. Tebliğde bulunurken zamanın hakkını vererek yapılması gereken davet ve tebliğ faaliyetlerini olması gereken zaman ve zeminde yaptığını ve bu zaman mefhumuna azami derecede dikkat ettiğini görüyoruz.

Millî Mücadele yıllarında Âkif'i vatan için sahada aktif olarak bulmaktayız. Akif, halkın bilgilenmeye ihtiyaç duyduğu bir zamanda tebliğ ve irşatta bulunmuştur. Âkif'in zamanında yaptığı ve heyecan dolu, büyük bir şecaat ve hamiyet izleri taşıyan vaazları vesilesi ile halk, bilgiden bilince giden bir ruh halinin aşılmuştur. Millî Mücadele'nin bidâyetinde gür sedası ile yaptığı coşkulu vaazlar, halkta büyük bir heyecanın uyanmasına vesile olmuştur. Yine Akif'in vaazları halkın durum değerlendirmesi yaparak karar vermesinde ve Millî Mücadele'ye etkin olarak katılmasında azami katkısı olmuştur.

Etkili iletişim ve tebliğde ideal zaman tercihi, muhatabın irşada ihtiyaç duyduğu zamandır. Halkın ne yapacağı konusunda kararsız oldukları ve kafalarında birtakım soru işaretlerinin olduğu vakitlerde Mehmed Âkif boş durmamış, bu zaman dilimlerini halkı tebliğ ve irşat ile değerlendirmiştir.

5.1.3.2. Mekân Tercihi

Etkili bir tebliğin ana kaidelerinden birisi de isabetli bir mekân tercihidir. Mekânın insan ruhu üzerinde ve psikolojik olarak iyi hissedişinde pozitif ya da negatif etkilerinin olduğu bilinmektedir.²⁸¹

Camiler; yaratıcıya yapılan ruhsal bir yolculukta tercih edilen en özel mekanlardır. Aynı zamanda inananların aynı duyguyu ruhlarında hissettikleri insanlarla aynı mekânı paylaştıkları, manevi atmosferi içinde barındıran yegâne ideal mekanlardır.

Camilerde yapılan vaazlar ve nasihatler, bilgi paylaşımı, yapılan istişareler, birlikte hareket etme kabiliyetini artırdığı gibi, aynı şuurla şuurlanma ve aynı duyguyu hissetmede de son derece etkin rol oynamaktadır.

Mekân seçimi Kur'ân-ı Mübin'de de bizlere yol gösterecek şekilde tavzih edilmiştir.²⁸²

Mehmed Âkif, Millî Mücadele'de mekân olarak camilerin manevi atmosferini tercih etmiştir. Aynı safta namaz kılan, namaz sonrası musahafa eden inananlar, aynı duygu ve düşünce etrafında, birlikte vatanın kurtuluşu için tek yürek olarak gayret göstermişlerdir. Musahafa yapmanın insanın beden ve zihin gelişimine katkı sağladığı ve mutluluk hissi şeklinde insanın ruhunda olumlu etkilerinin olduğu görülmüştür.²⁸³

5.1.3.3. Aktarma Stratejisi

Aktarma stratejisi, muhatabı duyuşsal ve bilişsel anlamda tanıdıktan sonra onunla aynı frekansı yakalamak, muhatabın gönlünü kazanmaktır. Bu strateji verilecek mesajın muhatap tarafından kabul görmesini kolaylaştırdığı gibi, mesajın etkinliğini de artırır. Yani verilecek mesajı kabul görecektir zaman ve zeminde vermek gerekir. Kur'ân-ı

²⁸¹ Selahattin Yakut, vd., "Mekânın Ruhu: Dinî Mekânların Psikolojik Dili" *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* C. 13, S. 73 (Ekim 2020):1117.

²⁸² el- Nisa:4 /140

²⁸³ Şengül Güngör, "Cerrahi Girişim Yapılacak Vakalarda Preoperatif Dönemde Müzik Terapi ve Dokunma Terapisi İçeren Hemşirelik Uygulamalarının Hasta Üzerindeki Etkilerinin Araştırılması" (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. M. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1999).

Kerim’de²⁸⁴ buna misal olarak Hz. İbrahim’in güneş ve ay metaforu ile verdiği mesajı misal olarak gösterebiliriz.²⁸⁵

Mehmed Âkif’in eserlerinde aktarma stratejisinin örneklerini görmekteyiz. “Seyfi Baba”, “Küfe” gibi şiirlerinde bizzat müşahede ettiği olaylar üzerinden mesajını okuyucularına vermiştir.

Mehmed Âkif, Seyfi Baba şiirinde yaşlı ve hasta olan Seyfi Babayı ziyarete gittiğinden bahseder. Seyfi Babanın ihtiyar haline rağmen çalışmak zorunda olmasından, hastalığından dolayı içler acısı durumundan bahsetmiştir. Mehmed Âkif, Seyfi Baba’ya yardım etmek istemiştir. Ancak elini cebine attığında parası olmadığını görünce, şiirini can alıcı bir mesaj ile bitirmiştir.

O zaman koptu içimden şu tehassür ebedi:

*Ya hamiyyetsiz olaydım ya param olsa idi!*²⁸⁶

Mehmed Âkif, Küfe şiirinde babasını kaybeden ve evin bütün geçim sorumluluğu üzerine kalan yetim bir çocuk üzerinden mesajını vererek, okuyucularına tebliğde bulunmuştur.

Kuzum, ayıp mı çalışmak, günah mı yük taşımak?

*Ayıp: Dilencilik, işlerken el, yürürken ayak.*²⁸⁷

5.1.3.4. Tekrarlama Stratejisi

Etkili bir tebliğde bulunması gereken önemli unsurlardan birisi de muhakkak ki kararında olan tekrarlardır. Hem Kur’ân-ı Mübin’de âyetlerin tekrar edilmesinde, hem de Nebevi metotta tekrarları tebliğ ve irşat stratejisi olarak görmekteyiz. Ana konudan uzaklaşmadan farklı perspektiflerden konuyu ele alarak tekrarda bulunmak muhataba fayda sağlayacaktır. Kur’ân-ı Kerim’de insanın bir hakikatinden bahsedilmektedir ki o da şudur: Başına bir musibet geldiğinde Rabbini hatırlaması; musibet giderilince de

²⁸⁴ el-Enam:6/76-80

²⁸⁵ Çakan, *Hakkı Tavsiye Metotları*, 70-71.

²⁸⁶ Ersoy, *Safahat*, 63.

²⁸⁷ A.g.e., 21.

hemen geri eski haline dönmesi. Bu hakikat Kur’ân-ı Mübin’de dört farklı surede geçmektedir.²⁸⁸

Tebliğde tekrarlar muhatabı bıktırıp usandırmadan yapılmalıdır. Tebliğ yaparken ye’se düşmemeli, tebliğin etkisiz olduğu gibi yanlış bir kanaate varmamalıdır. Çünkü uygun olan her durumda tebliğde bulunmak, tebliğ yapmamaktan daha faydalıdır. Tebliğ, yapılan yanlıştan döndürme de yanlışın şiddetini azaltmada ve çevreye olan tesirini tahfif etmede tebliğde tekrarlama stratejisi etkili olur. Aynı zamanda eğer felaket takdir edilmiş ise tebliğci Hakk katında mesuliyetten kurtulmuş olur.²⁸⁹

Kur’ân-ı Mübin’de sure adı olarak geçen ve sure başlarındaki besmelelerle birlikte 169 defa²⁹⁰ tekrar edilen, aynı zamanda da Esmâ’ül Hüsna’dan biri olan “Rahman” ismi tekrarlara verilebilecek güzel bir örnektir. Yine Rahman suresindeki “O halde Rabbinizin hangi nimetini yalanlıyorsunuz”²⁹¹ âyeti de tekrarlara güzel bir misaldir.

Fatih Kürsüsünde şiir kitabında Âkif, vaiz konuşmasının içinde, “Bekâyı hak tanıyan, sa’yi bir vazîfe bilir / Çalış, çalış ki bekâ sa’y olursa hak edilir” mısralarını şiirin farklı bölümlerinde nakarat gibi altı defa tekrar etmiştir.²⁹²

Akif, mütefekkirler ile ilgi yazdığı dizeleri de uygun yerlerde tekrarlayarak tebliğde etki boyutunu genişletmiştir.

Mütefekkirleriniz dîni de hiç anlamamış;

*Rûh-i İslâm’ı telâkkîleri gâyet yanlış.*²⁹³

Mehmed Âkif de şiirlerinde tekrarlara yer vermiştir. Yerli yerinde, kararınca, usta bir kalem sahibi olarak tekrarlama stratejisini kullanmıştır.

²⁸⁸ el-Yunus: 10/12; el-Hud 11/9-10; el-İsra: 17/83; el-Mearic:70/19-20

²⁸⁹ Çakan, *Hakkı Tavsiye Metotları*, 71-72.

²⁹⁰ Kâmil Yaşaroğlu, “Rahmân Sûresi”, <https://islamansiklopedisi.org.tr/rahman-suresi> [17.09.2022].

²⁹¹ er-Rahman: 27/13

²⁹² M. Orhan Okay, “Safahat“, <https://islamansiklopedisi.org.tr/Safahat> [25.09.2022].

²⁹³ Ersoy, *Safahat*, 165-170.

5.1.3.5. Açıklama Stratejisi

Açıklama stratejisi, muhatabımıza tebliğ edilecek konuyu açıklamak, tanımları ise tarif etmektir. Açıklama stratejisi iki halde olabilir. İlki bilinenin anlatılmasıdır. İkincisi toplum tarafından bilinmeyen yeni bir konunun izahıdır. Marufu anlatmak kolaydır. Toplum tarafından çabuk kabul görür. İkinci halde ise genel bir tarif yapıldıktan sonra tavsiye ve telkinde bulunmak gerekir. Umumi emirler ve nehiyeler genelin seviyesine göre anlatılmalıdır.²⁹⁴

19 Eylül 1918 yılında Robert Kolej’inde genç bir kız bir konferans verir. Âkif için, “beyni sağır, gözü kör” ithamında bulunur. Bunun üzerine Âkif, genç kıza cevaben “Kişi Hissettiği Nispette Yaşar” şiirini yazar. Bu şiiriyle Âkif, en güzel yöntemle tartışma usulünü kullanır.

Ne ibret, yok mu, bir bilsen kızarmak bilmeyen çehren?

Bırak tahsili, evlâdım, sen ilkin bir hayâ öğren!²⁹⁵

Mehmed Âkif’in oğlu Emin, babasıyla olan hatırasını, Millî Mücadele yıllarında babasının halka hitaben yaptığı irticali konuşmasındaki etkileyici üslubu ve açıklama stratejisini anlatmıştır. Akif, vatanın ahvalini, insanlar üzerindeki baskıları, mabetlerin durumunu öyle heyecanlı, bir o kadar da hüznü anlatmıştı ki halk büyük bir sukut içinde dinlemişler, dinleyiciler hıçkırıklar ve iniltilelerle bu sessizliği bozmuşlardır.²⁹⁶

Âkif, toplumu bir vücuda benzeterek toplumdaki ayrışmayı vücuttaki yara gibi görmüştür. Bu yaranın tedavisi için ise tefrika denen illetin, toplumdan izalesini, nifak tohumlarından kurtularak, hazin bir hüsrana düşülmemesi gerektiğini şiirinde izah etmiştir.

Sizde erbâb-ı tefekkürle avâmın arası

Pek açık. İşte budur bence vücûdun yarası.²⁹⁷

²⁹⁴ Çakan, *Hakkı Tavsiye Metotları*, 72.

²⁹⁵ Ersoy, *Safahat*, 489.

²⁹⁶ Emin Âkif Ersoy, “*Safahat Şairini Oğlundan Dinleyiniz*”, (İstanbul: Millet, Neşriyat 107, 1948), 16.

²⁹⁷ Ersoy, *Safahat*, 165.

Mehmed Âkif, Balkan Savaşları'nın devam ettiği zamanlarda yazılan “Fatih Kürsüsünde” kitabı o dönemin halkını ve vasıflarını manzum olarak okurlarına açıklamıştır. Bir grubun ye'se düşenler, diğerinin ise aydın gençlik olduğunu ifade etmiştir.²⁹⁸

Mehmed Âkif, Kasım ayında Kastamonu kazalarında yapmış olduğu vaazında, bir Avrupalının Müslümanların içler acısı durumundan bahsetmesi üzerine yaşanan tartışmada Âkif, Avrupalı 'ya açıklayıcı ve ikna edici cevap vermiştir. İslam'ın şairini bilmeden İslam'ı eleştirmenin ne kadar beyhude bir iş olduğunu ifade etmiştir. İslam'ın medeniyet üzerindeki tesirlerini bilmek için bugüne değil, on iki asır önceki kitap ve sünnete tabi olunan o ihtişamlı günlere bakmayı salık vermiştir.²⁹⁹

5.1.4. Tahkiye Usulü ile Tebliğ

Öyküleyici anlatım, zaman, mekân ve kişilerin bulunduğu bir düzlemde yaşanmış veya yaşanması muhtemel hadiselerin anlatıldığı bir anlatım biçimi ve edebiyat türüdür. Öyküleyici anlatım türüne tahkiyecî anlatım da denir. Tahkiyecî anlatım türü eserlerde, birbiri ile bağlantılı zaman, zemin ve zamir (şahıs) üçleminde hikâye başlar, gelişir ve son bulur. Sürükleyici bir yazı türüdür.³⁰⁰

Her eser kendi yaşadığı zamandan izler taşır. Yazarlar yaşadıkları dönemin gerçeklerini tahkiye yolu ile eserlerine taşırlar. Tahkiye sanatı hikâye etme sanatı olarak da bilinmektedir. Hikâyede bir olay zinciri vardır ve olaylar birbiri ardınca gider. Tahkiye usulünde yazarın amacı, okuyucuyu olayı yaşıyormuş hissini vererek olayın yaşandığı zamana ve mekâna taşımaktır.³⁰¹ Belîğ betimlemeler ile bu hissiyat okur üzerinde daha etkili bir şekilde hissedilir.

Mehmed Âkif eserlerinde tahkiye usulünü en güzel şekilde kullandı. Tahkiye usulünde belli bir zaman akışının olması ve Mehmed Âkif'in bu sanatı mahir bir şekilde

²⁹⁸ A.g.e., 249-250.

²⁹⁹ Düzdağ, *Mehmed Âkif Ersoy Tefsir Yazıları ve Vaazlar*, 274.

³⁰⁰“Öyküleyici Anlatım”, <https://www.edebiyatogretmeni.org/oykuleyici-anlatim/> [13.10.2022].

³⁰¹“Öyküleyici Anlatım ve Özellikleri”, <https://www.turkedebiyati.org/oykuleyici-anlatim.html> [28.12.2021].

eserlerinde kullanması, yazılarının ve şiirlerinin okuyucu üzerindeki tesirini artırmaktadır. Âkif, tahkiye usulünde, kişileri olduğu gibi anlattı, yerinde ve kararında konuştu, gereksiz betimlemelerden ve aşırı belagatten kaçındı.³⁰²

Mehmed Âkif'in manzum hikâye olarak yazdığı şiirleri, Bedri Aydoğan, “Mehmed Âkif'in Manzum Hikâyeleri” isimli makalesinde yirmi manzum hikâye olarak şu başlıklarda ele almıştır: Fatih Camii, Hasta, Said Paşa İmamı, Küfe, Meyhane, Hasır, Hürriyet, Bebek yahut Hakk-ı Karar, Bayram, Mezarlık, Kocakarı ile Ömer, Kör Neyzen, Köse İmam, Âmin Alayı, İstibdat, Dirvas, Mahalle Kahvesi, Ahiret Yolu Seyfi Baba, Selma.³⁰³

Mehmed Âkif, manzum hikâyelerinde bir hikayeci seçer. Âkif'in seçtiği hikayeci ise “Nesnel bir gözleyici değildir. Hadiseleri içselleştirerek sanki yaşıyormuş hissiyatı ile okurlarına anlatır.”³⁰⁴

“Safahat'ta Kısa Öykü Örnekleri” yazısı ile Gülsemin Hazer, “Manzum hikayeleri anlatan şahıs yaşanan olayları şairane bir hissiyatla, trajik bir hikâye gibi anlatır. Sanki şiiri okurken Akif'in sesini duyar gibi olursunuz” açıklamasında bulundu.³⁰⁵

Âkif, şiirlerinde İslam dininin sembollerinden olan ezan, cami, sarık, namaz, temizlik, edep gibi mefhumları, Allah, nur, âmin, gibi ifadeleri çokça kullandı.³⁰⁶

Mehmed Âkif hikâyelerinde hayatın içinden, gerçekliğe dayalı yaşadığı olaylar üzerinden mesajlarını verdi. Hayallere yer vermedi, yüksek ideal olarak İslam'ın

³⁰²Bâki Asiltürk, “Mehmed Âkif Ersoy'un Manzum Hikâyelerinde Anlatım Teknikleri”, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.35/Özel Sayı, (Güz 2021): 135-151.

³⁰³ Bedri Aydoğan, “Mehmed Âkif'in Manzum Hikâyeleri”, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 4, S. 4 (1996): 7-54.

³⁰⁴ Şaban Sağlık, “Mehmed Âkif'in Şiirlerindeki Hikâye Unsurları”, *Hece (Mehmed Âkif Ersoy Özel Sayısı)*, S. 133, (2008): 362-393.

³⁰⁵Gülsemin Hazer, “Safahat 'ta Kısa Öykü Örnekleri”, *Dil ve Edebiyat Araştırmaları (DEA)*, S. Özel Sayı, (2021): 271-293.

³⁰⁶“Fatih Camii”, <https://MehmedAkifAraştırmaları.com/2016/02/23/fatih-camii/> [28.12.2021].; Ersoy, *Safahat*, 9.

ruhundan beslenen şiirler, öyküler ve nesirler ile halka seslendi. Bir şiirinde bu hakikati şöyle dile getirdi.³⁰⁷

Hayır, hayâl ile yoktur benim alışverişim,

İnan ki her ne demişsem görüp de söylemişim

Âkif manzum hikâyelerinde konularını seçerken bir kısmını şahsi hayatından aldı. “Hasta”, “Köse İmam”, “Seyfi Baba “gibi şiirlerinde bunu görmekteyiz. Bir kısmını şehirdeki hayatın çileli, bir o kadarda çekilmez sıkıntılı yönlerinden ve yaşanmış hayat hikâyelerinden aldı. “Said Paşa İmamı”, “Küfe”, “Mahalle Kahvesi”, “İstibdat”, “Meyhane” gibi şiirleri buna örnektir.

Âkif “Hasta” şiirinde yatılı okulda okurken verem hastalığına duçar olan, hastalığının son safhasına gelen bir hasta ile doktorun muhaveresini manzum olarak ele aldı, hasta üzerinden okuyucularına mesaj vererek tebliğde bulundu.³⁰⁸

Âkif, edebiyatımızda çocuk sorununu gündeme taşıyan ilk şairimizdir.³⁰⁹ Çocuk üzerinden toplumsal sorumluluklara eğilerek mesajını verdi.

“Küfe” şiirinde babası vefat eden, evin sorumluluğunu küçük yaşta üstlenmek zorunda kalan, aynı zamanda da okumayı da isteyen bir çocuk üzerinden toplumsal sorumluluklarımıza dikkatleri çekti. Küfe manzum eseri ile çocuğun halini tasvir ederek yetimlerin hakkının korunması ve çocukların eğitim hakkı gibi konularda okurlarını bilinç aşıladı. Âkif, şiirinde okul okuyan çocuklarla, küfe taşımak zorunda kalan Hasan’ın okul çıkışında karşılaşma sahnesini de canlandırarak vicdanlara seslendi.³¹⁰

Âkif, “Selma” şiirinde yeğeni Selma’nın ölümü üzerine, matem ortamının tasvirinden yola çıkarak ölüm üzerinden hayatın geçici olduğu mesajını verdi. Hastalıktan şifa bulmanın ve yaşamın, Hakkın tecellisi olduğu hakikatini okuyucularına tebliğ etti.³¹¹

Âkif, şiirinin devamında ölüm hakikatinin soğuk yüzüyle karşılaşanlara ölümün acı

³⁰⁷“Mehmed Âkif Ersoy”, <https://www.antoloji.com/aglarim-aglatamam-siiri/> [28.12.2021].

³⁰⁸ Ersoy, *Safahat*, 14.

³⁰⁹ “Mehmed Âkif Ersoy”, <https://www.antoloji.com/Mehmed-Âkif-ersoy/> [28.12.2021].

³¹⁰ Ersoy, *Safahat*, 23.

³¹¹ A.g.e., 49.

yüzüne karşı sabr libasının giyilmesi gerektiğini, ölü ile ölmenin hiçbir faydasının olmadığını telkin eden ve teselli veren yol gösterici mahiyette dizelerini yazdı.³¹²

Âkif, “Bayram” şiirinde çocukluğuna yolculuk yaparak, bayram günlerinde yaşadığı heyecanı, özlem ve hasretle manzum olarak anlattı. Bayramın manevi hayatımıza etkilerinden yola çıkarak toplumsal hayatı birleştirici bir misyonunun olduğunu, akraba ziyaretleriyle mutluluğa ve huzura kapı araladığını hikâyeye tadında okuyucularına tebliğ etti.

Gelin de bayramı Fâtih'te seyredin, zîrâ

*Hayâle, hâtıra sığmaz o herc ü merc-i safâ,*³¹³

Âkif, “Mahalle kahvesi” ve “Meyhane” şiirlerinde, toplumun sinesinde kangren haline gelen, kapatılması ya da ıslah edilmesi gereken yerler olarak gördüğü mekanları, eleştirel bir yaklaşımla ele aldı. Okuyucuyu bu mekânlar hakkında bilgilendirdikten sonra, mekanların uygun olmayan yönleri hakkında bilinçlendirdi. Âkif, Mahalle kahvelerinin kasvetli halinin tasvirini yaparak psikolojik acıdan insanın o mekanlardan uzak kalmasına da salık verdi. Doğu medeniyetinin katili olarak batakhane teşbihi ile kahvehaneleri işaret etti. Akif, okurlarına kahvehanelerin önce zihnen ve fikren sonra ise fiziken insanların ölümüne neden olduğunu şiirsel bir anlatımla izah etti. Âkif şiirinin devamında mahalle kahvesi yerine mahalle mektebinin açılması gerektiğini dile getirdi.³¹⁴

Mehmed Âkif, hikâyelerinde halkın içinden karakterleri seçerek, hayatın realitesinden beslenen olayları anlatarak ve zamanın ihtiyacına cevap veren çözüm önerilerini sunarak, hikâyeleri vasıtasıyla okurlarına tahkiye usulü ile tebliğ ve irşatta bulundu.

5.1.5. Açıktan Tebliğ

Tebliğ ve irşadın farklı bir usulü olarak açıktan (aleni) tebliğ, Mehmed Âkif'in hayatında yer bulmuştur. Tehlikeler ve kaygılar en aza indiğinde tebliğ, aleni bir

³¹² A.g.e., 51.

³¹³ A.g.e., 42.

³¹⁴ A.g.e., 108.

şekilde yapılmalı, hiçbir kimse de bize tebliğ olunmadı şeklinde itirazda bulunmamalıdır.³¹⁵

Hz. Nuh'un (a.s.) tebliğ ve irşat metotları açısından bize ışık tutacak ifadeleri Rabbine yakarışı, halini arz edişi Kur'ân-ı Mübin'de veciz bir şekilde geçer.³¹⁶

Mehmed Doğan, Millî Mücadele döneminde Mehmed Âkif Ersoy'un birtakım hayati öneme haiz, o dönemin şartlarında çok kritik çalışmalar yaptığını açıkladı. Bu çalışmalar açıktan ve gizli tebliğ şeklinde devam etti.

Mehmed Doğan, katıldığı "Farklı Bakış" programında Mehmed Âkif'in, Millî Mücadelenin bidâyetinde aldığı davet üzerine, hiç vakit kaybetmeden İstanbul'dan ayrılarak Ankara'ya gelmesinin, gündeme nasıl yansıdığını ve devam eden süreçleri açıkladı.³¹⁷

16 Mart 1920 tarihinde İtilâf Devletleri İstanbul'u işgali edince, artık durmak zamanı olmadığını, açıktan tebliğ vaktinin çoktan geldiğini arkadaşına durma değil çalışma vakti olduğu, halkı aydınlatmak için irşatta bulunması gerektiği, gitmesinin elzem olduğunu söyledi.³¹⁸

Mehmed Âkif, Anadolu'da başlayan Millî Mücadele'ye fiili olarak katılıp halkı açıktan irşat ve tebliğe başladı. Yine Akif, *Safahat*'ın "Süleymaniye Kürsüsü" şiirinde, İslam aleminin yaşadığı sorunlara dikkat çekerek tebliğde bulunmak için şiirine şu dizelerle devam etti.³¹⁹

³¹⁵ Ahmet Önkal, *Resulullah'ın İslam'a Davet Metodu*, 28 bs. (İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2019), 57.

³¹⁶ el-Nuh, 7-8

³¹⁷ "Mehmed Âkif Ankara'ya İslâm Şairi Olarak Davet edildi" <https://www.tyb.org.tr/Mehmed-Âkif-ankaraya-islam-sairi-olarak-davet-edildi-42478h.htm> [11.01.2022].

³¹⁸ Abdullah Uçman , "Millî Mücadele Sürecinde Mehmed Âkif ve İstiklâl Marşı", *Dil ve Edebiyat Araştırmaları* (DEA), S. Özel Sayı (2021): 9-26.

³¹⁹ <https://Safahat.diyinet.gov.tr/PoemDetail.aspx?bID=7&pID=53> [15.05.2022].

Âkif, özellikle Millî Mücadele döneminde gezip gördüğü yerlerde İslam aleminin sorunlarının başında su dört sorunun olduğunu tespit etti: Atalet, ye'se düşmek ümitsizlik, ilimsizlik ve bilinçsizlik, ırkçılık ve anarşistlik.³²⁰

Mehmed Âkif, şiirlerini milli ve manevi duygularla harmanladı, okuyucularını hayatın gerçeklerinden yola çıkararak, İslam'ın saçtığı nura; zulme baş eğmekten, meskenetten uzak kalarak kahramanca mücadeleye davet etti. "Uyan" şiirinde açıktan davette bulundu içinde bulunulan hassas zamandaki insanların halini uyku haline teşbih ederek onları derin uykularından uyandırmaya çalıştı.³²¹

Mehmed Âkif 14 Şubat 1913 Cuma günü "Süleymaniye Camii'nde" yaptığı vaazında açıkça isim de vererek düşmanın adresini göstererek, olacıklardan dolayı inananları gayrete ve çalışmaya açıkça davet etti. İslam'ın son kalesine yardım niyazında bulundu. Müslümanların ahvalinin ıslahı için toplu olarak ilticada bulundu.³²²

5.1.6. Gizli Tebliğ

Tebliğ ve irşadın amacına hizmet edebilmesi için gizlilik önemli bir stratejidir. Gizlilik, davetin akamete uğramaması, davetçilerin ve muhatapların hayat hakkına hanel gelmemesi için de ehemmiyet arz etmektedir. Peygamberlerin tebliğ ve irşat usulüne baktığımızda tebliğde gizlilik stratejisinin olduğunu görmekteyiz. Kur'an-ı Kerim'de Hz. Nuh'un (as) tebliğ ve irşat modeli Hz. Nuh peygamberin lisanıyla bizlere açıklanmaktadır.³²³

Mehmed Âkif, tebliğ ve irşat için İstanbul şartlarının namüsaıt hale gelmesiyle toplumda saygın olarak görev yaptığı mesleğini ve sevgili ailesini bırakarak, 10 Nisan 1920 tarihinde vatana hizmet için, Millî Mücadelede etkin olarak çalışmak üzere, gizlice Ankara'ya gitti. Bir gün sonra ise 11 Nisan 1920 tarihinde Damat Ferit hükümeti şeyhülislamı Kuvayı Milliye mensuplarını katline izin veren fetva

³²⁰ İhsan Işık, "Mehmed Âkif'in Şiirinde Temalar", <https://www.tyb.org.tr/ihsan-isik-Mehmed-Âkifin-siirinde-temalar-49067h.htm> [15.05.2022].

³²¹ Ersoy, *Safahat*, 265.

³²² Düzdağ, *Mehmed Âkif Ersoy Tefsir Yazıları ve Vaazlar*, 221.

³²³ el-Nuh: 71/ 8-9.

gazetelerde yayımlandı.³²⁴ Tarihe baktığımızda bu tür olaylar gizli davetin ne kadar ehemmiyet arz ettiğini bize göstermektedir.

Mehmed Âkif yaşadığı zamanın ve yaşanan olayların özel durumuna göre hareket etmiş, özel ve mahrem olan görevlerde gizli davet usulunu tercih etti. 16 Mart 1920'de İstanbul işgal altına alınınca, aldığı görev üzerine tebliğ ve irşatta bulunmak için görev mahalline gizlice gitmeyi tercih etti. Âkif bu durumu aziz dostu Eşref Edib'e hitaben, ivedilikle Ankara'ya gitmesi gerektiğini, Sebilü'r-Reşad klişesini alıp arkasından hemen gelmesini, rica etti. Milli Hareket aleyhine herhangi olumsuz bir durumun olmamasını samimi duygular ve kararlı bir duruş ile beyan etti.³²⁵

Mehmed Âkif, "Mezarlık" şiirinde ana-oğul mezarlık ziyaretinden bir kareyi hikâye etti. Kur'ân-ı Kerim okunurken takınılması gereken tavır, veciz bir şekilde tablolastırarak okuyucularına gizli davet yoluyla tebliğde bulundu.³²⁶

Mehmed Âkif, babasından, namazı edeple kıldığı, namazın nuruyla yüzünün aydınlandığı, namaza kızı ve oğlu ile gittiği ve namazı cemaatle kıldığı gibi hususiyetleri öne çıkararak bahsetti. Mehmed Âkif aile reisinde aranan ahlaki meziyetleri babası örneğinde şiiriyle idealize etti.³²⁷

Mehmed Âkif, "Bayram" şiirinde, bayramın neşe ve sevinç zamanları olmasını, mutluluk kaynağı olmasını, dini bir kisveyle, gizli tebliğ usulü ile okuyucularına sundu. Bayram sabahının bambaşka bir sabah olduğu, cihanın hakeza ayrı güzellikte olduğu, bu özelliğini ise dini değerlerden aldığını bayram şiirinde işaret etti. Mehmed Âkif, Fatihte bayramı yaşamının akla hayale gelmeyecek güzellikte olduğunu ifade etmekle beraber, yetimi sevindirenin de ömrünün çok olacağı mesajını verdi.³²⁸

³²⁴ M. Emin Erişirgil, *İslamcı Bir Şairin Romanı Mehmed Âkif Ersoy*, (Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2006).; Selim Gündüzalp, *Mehmed Âkif Ersoy*, İstanbul: Zafer Yayınları , 2008), 46.

³²⁵ Abdullah Uçman , "Millî Mücadele Sürecinde Mehmed Âkif ve İstiklâl Marşı" Dil ve Edebiyat Araştırmaları (DEA), Özel Sayı; 09-26 ISSN: 1308-5069 - E-ISSN: 2149-0651,(2021), 9-26.

³²⁶ Ersoy, *Safahat*, 40.

³²⁷ Fatih Cami , <https://MehmedAkifaraştırmalari.com/2016/02/23/fatih-camii/> [28.12.2021].; Ersoy, *Safahat*, 9.

³²⁸ Ersoy, *Safahat*, 41.

Mehmed Âkif, tebliğin her çeşidine hayatında yer verdi. Zamanın ve zeminin gereklerine göre bir tebliğ ve irşat stratejisi belirledi. Âkif, kritik ve hassas dönemlerde tebliğin en güzel şekilde yapılabilecek şartlarının oluşmasını sağladı.

5.1.7. Tespit, Teşhis ve Teşvik ile Tebliğ

Etkin tebliğ ve irşat yöntemlerinden birisi de teşhis ve tespit yolu ile davettir. Mehmed Âkif'in şiirlerinde, nesirlerinde, vaazlarında teşhis ve tespit yolu ile davet örnekleri mevcuttur. Mehmed Âkif, genelde İslam dünyasının, özelde ise Anadolu coğrafyasının, bilim ve teknikte ilim ve medeniyette geri kalmasının altında yatan nedenlerin başında Kur'an-ı Mübin'in evrensel mesajlarından ve ilkelerinden ayrı bir hayat misyonu ile yaşamaları, yine Kur'an-ı Mübin'in önerdiği ve fitrat dini olan İslam'ın özünden ayrı bir yaşam vizyonu çizmeleri olarak tespit etti. Âkif, Kur'an-ı Mübin'in nurunun hayatını aydınlatmadığı bir hayat yolcusunun, karanlıklarda akim kalacağını, ilerlemek şöyle dursun gerilemeye de müstahak olacağını ileri sürerek teşhis ve tespitte bulundu. Kurtuluş çaresi olarak Kur'an'dan ilham alma, İslam'ı çağın idrakine sunma.³²⁹ şeklinde özetledi. Kur'an-ı Kerim'in aydınlattığı hayat modelini işaret etti.

Mehmed Âkif'in yaşadığı zaman dilimi, aydın-halk çatışmasının olduğu, sosyal anlamda sıkıntıların tebarüz ettiği bir dönemdir. Âkif, her pozitif gelişmenin önüne engeller koyan ve güvensizlik ortamını besleyen bir ortamı, şiirlerinde gözler önüne serdi. *Safahat*'ında önce konu ile ilgili teşhis ve tespitte bulundu, daha sonra ise sosyal çatışmayı besleyen asli sebepleri ortaya koydu ve şiirinin sonunda ise çözüm yolunu tavsiye etti.³³⁰

Münevver ile halkın arasının açık olmasını vücut yarasına teşbih ederek tespit etti. İnsanın beyni ile ilim adamları arasında bir benzetmede bulundu. Ayrılığın utanç verici soğuk yüzünü büyük bir facia olarak idraklere sundu.³³¹

Mehmed Âkif, "Uyan" başlıklı şiirinde, içinde bulunulan vahim durumun içler acısı feryadını dizelerinde dile getirdikten sonra ırk ayırt etmeden millet şuurunu harekete

³²⁹ A.g.e., 378.

³³⁰ Çakan, "Âkif'in Fikir Dünyasından Yansımalar", 238-239.

³³¹ Ersoy, *Safahat*, 165.

geçirerek seslendi, artık uyanmanın vakti geldiğini, sabah oldu benzetmesi ile yaptı. Milliyetçilik yapmanın zamanı olmadığını, peygamberin çağrısına kulak vermenin vakti geldiğini, birlik ve beraberlik içinde olmamız gerektiğini aksi takdirde dini de hilafeti de kaybedeceğimizi vurguladı. Arnavutluk'tan müşahhas örnek vererek hazin bir akıbeta karşı halkı uyardı.³³²

Mehmed Âkif, aziz dostu Süleyman Nazif'in İstanbul'un işgali üzerine yazdığı ve akabinde de Malta'ya sürgün olarak gönderilmesine sebep olarak gösterilen "Kara Bir Gün"³³³ isimli yazısına mukabil aşağıdaki dizeleri kaleme aldı. Âkif, şiirinde vatan topraklarının işgal edilmesinin ardındaki sebepleri tespit ettikten sonra teşhisi ortaya koydu ve müjdeyi son dizelerde okuyucusuyla paylaştı. İşgalin sebepleri arasında tefrikaların artması, kardeşin kardeşi pervasızca vurması, can gitmesi, vatanın gitmesi olarak izah ettikten sonra sıranın dine gelmesinin bardağı taşıran son damla olması olarak gösterdi. Mehmed Âkif, bu necip milletin asla dininden taviz vermeyeceğini işaret etti, din söz konusu olduğunda Müslümanların birlik ve beraberliğinin sağlanacağı şiirinde vurguladı.³³⁴

İstiklâl Savaşı'nın devam ettiği günlerde Kastamonu kazalarında yaptığı vaazında, Mehmed Âkif, Müslümanların hali pür melalini veciz bir benzetmeyle izah ederek tespitte bulundu, çözüm yollarını gösterdi. Akif vaazında hazine üstüne oturan ama bunu farkında olmayan dilenciler olarak açlık musibetiyle sersemleşen insanlar teşbih ve tespitinde bulundu. Bu teşbih, insanlarda intibaha vesile oldu. Akif, vaazının sonunda artık uyanma vaktinin geldiğini, felaketlerden ders çıkarılmasını, cehlin, gafletin, ayrılığın hiçbir faydasının olmadığını, hatta uzak kalınması gerektiğini tespit, teşhis ve teşvik usulü ile tebliğ etti.³³⁵

1.Dünya Savaşı'nın akabinde İhtilaf Devletleri tarafından vatan toprakları işgal edilmeye başlayınca Mehmed Âkif, önce durumun vahametini tespit etti. Daha sonra yapılması gerekenleri tespit ve teşhis ettikten sonra kurtuluş, istikbâl ve istiklâl

³³²"Hadis Tercümesi" <https://MehmedAkifarastirmalari.com/2016/02/28/hadis-tercumesi/> [5.09.2022].

³³³Mümin Yıldıztaş , "Kara Bir Gün", <https://istanbultarihi.ist/51-kara-bir-gun> [5.09.2022].

³³⁴ Ersoy, *Safahat*, 428.

³³⁵ Düzdağ, *Mehmed Âkif Ersoy Tefsir Yazıları ve Vaazlar*, 281.

yolunun mücadeleye olduğunu, İstiklal olmadan yaşayamayacaklarını, Türkler için istikbalin hayat mebedei olduğunu adeta haykırdı.³³⁶

Mehmed Âkif'in dünyasında eğitimin ayrı bir yeri vardır. Âkif insanlığın kurtuluşunu “ilmi nafia’yı” elde etmesinde ve “maarifi” hayatımıza ikame etmekle olacağını yazılarında dile getirerek tespitte bulundu. Ancak maarif ile insanın Rabbi ile, insanın insan ile, insanın çevre ile ilişkisini hem dünyevi hem de uhrevi anlamda düzenleneceğini, kurtuluşu ve saadeti bulacağını dile getirerek teşhis etti. Cehaletin ancak bu şekilde izale edileceğini bunun için de iş birliği halinde olunması gerektiğini beyan ederek tedaviyi işaret etti.³³⁷

Mehmed Âkif, yaşadığı dönemin eğitim sistemine yapıcı eleştirilerde bulundu, tespit, teşhis ve teşvik yolu ile eğitim sistemine yenilikçi ve güncel öneriler sundu. Âkif, fayda vermeyen, malayani bilgiden ve eski sistemden çıkılarak; ilmin, istifade edilebilir, bilimin ise sadra şifa olacak şekilde, müspet anlamda insanlığın istifadesine sunulması gerektiğini, tedrisatının da bu şekilde yapılması gerektiğini şiirinde önerdi. Ayrıca Mehmed Âkif, edebiyatın ise tamamen süfli duygulara alet edildiği ve hiçbir ihtiyaca cevap veremediği kanaatini de ortaya koydu.³³⁸

Âkif, faziletin milletimizin özünde var olduğunu, köklerimizden getirdiğimiz kaybolmaz bir hazine olduğunu, çünkü onun kaynağının da Dini Mübin olduğunu tespit etti. Daha sonra gençliğe ümit aşılıyarak, köklerimizle aramıza kimsenin giremeyeceğini, köklerimizden gâyet derinde köklü bir mazimizin olduğundan bahsederek teşhiste bulundu. Şiirin devamında ise ilim taliplisi olanlar bizler için, ilim yolunun her daim açık olduğunu, gözümüzün korkmaması ve gece gündüz gayretle çalışmamız gerektiğini, geçmişte ilmi yönden geri kalmışlığının telafisinin edilebileceğini, fen diyarına gidilerek ilim ile memleket arasında köprü vazifesi görülebileceği şeklinde çözüm önerilerinde bulundu. Ayrıca Âkif, şiirin devamında

³³⁶ Abdullah Uçman , “Millî Mücadele Sürecinde Mehmed Âkif ve İstiklâl Marşı”, 9-26.; “Manda Meselesi”, Sebilü’r-Reşad, 21 Ağustos 1335/1919, 175.

³³⁷ Necmettin Turinay, *İstiklal Marşının 100. Yılında Mehmed Âkif Ersoy Şiir Külliyati Safahat*, (Ankara: TBMM Yayınları, 2021), XIII.; Mustafa Şentop, “Takdim”, [https://www5.tbmm.gov.tr/pdf/Safahat .pdf](https://www5.tbmm.gov.tr/pdf/Safahat.pdf) [05.11.2022].

³³⁸ Ersoy, *Safahat*, 300.

“Çanakkale Geçilmez Manifestosunu” yazan Türk gençliğine, ilim ve irfanı kuşanarak fen ilimlerinin okunması için Berlin Teknik Üniversitesini³³⁹ işaret etti.

Bu cihetten hani hiç yılmasın oğlum gözünüz,

Sade Garb’ın yalnız ilmine dönsün yüzünüz,³⁴⁰

Mehmed Âkif, ecdadımızın elde ettiği bilim ve teknolojiye terakkiyi kaybettiğimizi, dolayısı ile Batının ilim ve biliminden istifade etmemiz gerektiğini tespit etti. Teşhis olarak taklit değil, içtihatla bulunulması gerektiğini önerdi. İchtihat ederken de “mahiyet-i ruhiyyemiz”in bize ilham kaynağı olmasını istedi. Yani Âkif, İslam dininin esası olan Kur’ân ve sünnet merkezli oluşan kültür ve medeniyetten ayrılmadan, köklerden uzaklaşmadan bilimde ve fende ivme kazanılacağını şiirinde anlattı.³⁴¹

Hastalanmışsa ağaç, gösteriniz bir bilene;

Bir de en çok köke baksın o bakan kimse yine.³⁴²

Mehmed Âkif, 14 Mart 1913 tarihinde yazdığı şiirinde, Yusuf sûresi 12. âyetin tefsirini yaparken, vatanın içinde bulunduğu vahim durumun sosyolojik ve psikolojik etkilerini teşhis ettikten sonra, yapılacakları tespit etmiş ve çözüm önerilerini, ümit yeşerten bir lisan ile, insan ruhuna adeta manevi anlamda sükûnet verecek şekilde şiiriyle tebliğ ve irşatta bulundu.

Mehmed Âkif, veciz ifadelerle tebliğde bulundu, muhatabı bıktırmadan mesajını ilettili. Özlü dizelerle, anlam yüklü mesajları muhatabı gönlüne nakşetti.

İşte dert, işte devâ, bende ne var? Bir tebliğ...

Size âid sizi tahlîs edecek sa’y-i belîğ.³⁴³

³³⁹ Halis Ayhan, “Mehmed Âkif’in Asım’ında Gençlik ve Eğitim”, Mehmed Âkif Ersoy, Der. M. İsmet Uzun (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2011), 310-313.

³⁴⁰ Ersoy, *Safahat*, 404.

³⁴¹ Hayrettin Karaman, “Âkif ve Taklit”, <https://www.hayrettinkaraman.net/makale/1284.htm> [26.10.2022].

³⁴² Ersoy, *Safahat*, 171.

³⁴³ A.g.e., 171.

Mehmed Âkif, Âl-i İmrân sûresi 173. âyetini manzum olarak şu dizeleriyle açıklamıştır. Âkif'in bu dizeleriyle tespit ve teşhis yolu ile davette bulunduğunu görüyoruz. Akif, Müslümanların güzel günler görmek isterlerse İslam'ın özüne dönmeleri gerektiğini, hüsrânın sevince inkılabının ancak bu ric'at ile olacağını şiirlerinde dile getirmiştir.

Şiirde geri kalmışlığın ana nedeni olarak, İslam'ın huzur kaynağı olan evrensel mesajlarından uzaklaşmak olduğunu tespit ettikten sonra tekrar eski çöşkulu günlere Müslümanların dünyaya hâkim olduğu İslam'ın gür sedasının haykırıldığı asude günlere dönmek için "Sadr-ı İslam'a" dönülmesi gerektiğini şiirsel bir anlatımla okuyucularına tebliğ etti.³⁴⁴

Mehmed Âkif, genç insanın biyolojik değişimine karşı, İslam dininin insanın manevi hayatını kemale erdirmedeki etkisini, hayatından örnek verdi. Dindarlığın kendisini ahlaksız olmaktan koruduğunu, toplumda faziletin olmadığı zamanlarda dinin genci her türlü kötülüklerden koruyacağını açıklamış, tespit ve teşhis ederek irşat ve tebliğde bulundu.³⁴⁵

Mehmed Âkif 13 Haziran 1912 yılında Sebilü'r-Reşad dergisinde yayınlanan "Neleri Bıraktık da Böyle Olduk?" başlıklı yazısında Rad sûresi 11. âyeti açıklarken tespit, teşhis ve teşvik yolu ile tebliğ ederek musibetlerin yegâne müsebbibi olarak kendimizi görmemiz gerektiğini tavzih etti. Nefis muhasebesinin yapılmasını önerdi. Himmeti, iffeti, yardımlaşmayı, gayreti, birlik ve beraberliği bıraktığımız için şanlı bir geçmişten zelil bir hale geldiğimizi izah ederek tespit, teşvik ve teşvikle tebliğde bulundu.³⁴⁶

Mehmed Âkif, 15 Ağustos 1912 yılında Sebilü'r-Reşad'da Nahl sûresi 125 âyetini açıklarken tebliğ ve davetçilerin insanları irşat ederken birtakım prensipleri şiar edinmeleri gerektiğini yazdı. Âkif, tebliğcilerin tekfirci bir anlayıştan ziyade, tebliğ ve irşatta tespit, teşhis, teşvik ve tedavi yöntemlerine riâyet etmelerini istedi. Sadece İslam'ı bilmelerinin yeterli olmadığını tebliğ usul ve erkanlarını da bilmeleri gerektiği üzerinde durdu.³⁴⁷

³⁴⁴ Ersoy, *Safahat*, 275.

³⁴⁵ Düzdağ, *Mehmed Âkif Hakkında Araştırmalar-1*, 170.

³⁴⁶ Düzdağ, *Mehmed Âkif Ersoy Tefsir Yazıları ve Vaazlar*, 71.

³⁴⁷ A.g.e., 91.

5.1.8. Dua ve Yakarış ile Tebliğ

Dua, kelime anlamı olarak sözlükte “davet etme, çağırma, gönderme ve yalvarma” manalarına gelir. Arapçada “daâ” kelimesinden türemiştir.³⁴⁸ Dini literatürde ise, dua kelimesi insanın tüm benliği ile Yaratan’a yönelmesi, maddi ve manevi dileklerini Allah’tan talep etmesi, O’ndan temennilerde bulunması anlamına gelmektedir³⁴⁹ “Duanın Türkçede kullanılan “dava”, “dâî” “iddia” ve” davet”, kelimeleriyle de etimolojik menşenin fevkinde deruni bir anlam ilgisi de vardır.³⁵⁰

Mehmed Âkif, şiirlerinde, vaazlarında ve tefsir yazılarında duanın her çeşidine yer vermiştir. Âkif’in hayatında kavli duanın da yeri yadsınamayacak kadar büyüktür. Âkif bilir ki Allah ile kurulan en samimi iletişim ancak dua ile mümkündür. Dua, ihlâs ile özden çıkar ise karşılık bulur. Kavli ve kalbi duanın ihlâs ile buluşmasından sonra neticenin hasıl olacağını Âkif,1328 yılında 25 Kânunusani cuma günü Fatih Camii’nde yaptığı bir vaazda dile getirir. “Salaten Tüncina”” duasını okumanın duanın kabulüne vesile olacağını söyler.³⁵¹

Mehmed Âkif, şiirlerine duayı iki farklı boyutta yansıtmıştır.³⁵² İlk yansıması hayatın içinden, geleneksel olarak ibadetlerin bir parçası mahiyetindeki dualardır. Didaktik bir tarzda yazılmıştır. Genellikle “Süleymaniye Kürsüsünde”, “Bir Gece”,” Fatih Kürsüsünde” şiirlerinde bu şekilde kullanımını görmekteyiz.³⁵³

Diğer kullanımı ise daha mistik, metafizik boyutu olan sufi bir derinliğe sahip şiirlerdir. Samimi, manevi, anlam yüklü, daha yoğun duygu dünyası ile kaleme alınmış

³⁴⁸ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lügat*, 11 bs. (Ankara; Aydın Kitabevi Yayınları, 1993).

³⁴⁹ Fikret Karaman ,vd., *Dini Kavramlar Sözlüğü*, 3 bs. (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007), 128. M. Orhan Okay, “Duanın Şiiri”, *Türk Dili*, Ankara, C.2, S. 420, (1986) : 504.

³⁵⁰ Sinan Çitci , “Mehmed Âkif’in Şiirlerinde Kavli Dua”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* The Journal Of International Social Research C.1/4 Summer (2008): 115.

³⁵¹ Şengüler, *Açıklamalı Mehmed Âkif Külliyyatı*, 204-205.

³⁵² M. Orhan Okay, *Mehmed Âkif-Bir Karakter Heykelinin Anatomisi*, (Ankara: Akçağ Yayınları, 2009), 128.

³⁵³ Ersoy, *Safahat*, 172.

şiiirlerdir. Mehmed Âkif, “Tevhit”, “Feryat”, “Gece”, “Hicran”, “Secde” şiiirlerini bu minvalde yazmıştır. Yine “Necid Çölllerinden Medine’ye” şiiiri de yaptığı zorlu yolculuk sonunda yazdığı mana yüklü sufiyane bir şiiirdir.³⁵⁴

Âkif, tek bir şiiirden oluşan “Süleymaniye Kürsüsünde” vaiz Abdurreşid İbrahim Efendi’nin ağızından vatanın hali pür melalini dile getirir. Halk ile aydınlara arasındaki düşünce farklılıklarından, bu halin sebeplerinden ve bu durumdan kurtulma yollarından bahseder. Âkif, şiiirini geniş perspektiften bakarak kapsamlı bir duayla bitirir.³⁵⁵

Mehmed Âkif gerek manzum gerek nesir türü eserlerinde, duaya yer vermiştiri. Mısır’da zaruri olarak kaldığı on bir yıl zarfında, dostlarına ve aile efradına yazdığı mektuplarda da ara ara dua etmiş ve mektuplarını dua ile nihâyete erdirmiştir. Mısır’da kaldığı yıllarda samimi dostlarından olan Yozgatlı İhsan Efendi’ye hitaben gurbeti kendisine yar eylediğini, bir babanın çocuğuna yaptığı dua gibi dua ettiğini beyan etmiştir.³⁵⁶

Mehmed Âkif, *Safahat*’ın altıncı kitabı olan Asım’ı ithaf ettiği Fuat Şemsi, çağdaşı Mahir İz, dostu Kuşçubaşı Eşref Sencer, meslektaşı Veteriner Hekim Bakteriyolog Şefik Kolaylı ve kızı Suad’a yazdığı mektuplarında umumiyetle “Cenab-ı Hakk’ın sıyânetine emanet ol!” ifadelerini kullanarak naif bir şekilde geniş kapsamlı bir duada bulunmuştur.³⁵⁷

Âkif, vaazlarının nihâyetinde, mektuplarının sonunda, manzumelerinin arasında ve özel sohbetlerinde dostlarına ve aile efradına çokça dua etmiştir. Bu durum Âkif’in hayatında duanın ne denli önemli olduğunu ve gönlünde makes bulduğunu göstermektedir. İslam alemi, memleket meselelerini ve sanatını ele aldığı manzum eserlerinde şahsi dualara yer vermemiştir.

Âkif’i, “Necid Çölllerinden Medine’ye” şiiirinde Resul-i Kiram’ın huzurunda bağrı yanık sinesinden çıkan dizelerinde ümmeti Muhammed için yalvarırken buluruz.

³⁵⁴ Ersoy, *Safahat*, 308.

³⁵⁵ A.g.e., 171-172.

³⁵⁶ Düzdağ, *Mehmed Âkif Mısır Hayatı ve Kur’ân Meâli*, 301.

³⁵⁷ Şengüler, *Açıklamalı Mehmed Âkif Külliyyatı*, 357-358.

Mehmed Âkif'in, duayla harmanlanmış bir hayat yaşadığını, yapmış olduğu dualardan, yazdığı şiirlerdeki mısralardan, yaptığı vaazlarından ve tefsir yazılarındaki ifadelerinden anlıyoruz. Mehmed Âkif, Ramazan ayında yazdığı şiir, dua, yalvarma ve yakarma duygusu ile kaleme alınan bir şiirdir. Mehmed Âkif, ömrünün son yıllarında kaleme aldığı ama *Safahat*'ında yer vermediği bu muazzam duayı şiirinde, ümmetin birliği ve dirliği için, samimi bir yakarıyla dile getirmiştir.³⁵⁸

Âkif'in dünyasında vatan ve millet mefhumlarının özel bir yeri vardır. Vatanın içinde bulunduğu sıkıntılı durum ve milletin bu vahim durumu kanıksaması karşısında bir uyanış olması ve ordunun aşka gelmesi için "Ordunun Duası" isimli manzum eserini yazmıştır.³⁵⁹

Âkif, manzum olarak kaleme aldığı eserlerde lirik şiir tarzında dualara yer vermiştir. Mısır'da geçirmiş olduğu uzun yıllar vatanından cüda, ailesine hasret olması birtakım maddi sıkıntılarının baş göstermesi, hastalık ve ihtiyarlık gibi sebeplerden ötürü Âkif'te mistik bir yöneliş olmuştur. Âkif'in daha çok *Safahat*'ın yedinci kitabı olan *Gölgelerde* yer alan "Gece", "Secde", "Hicran" şiirlerinde görmekteyiz Mısır'da daha ziyade enfüsi ve afaki tefekkürlere dalan Âkif yaratılış gayesinin Allah'ı zikretmek ve tüm kâinatın bir zikir hane mahlukatın ise ilahi aşkın cezbisiyle tıpkı Mevleviler gibi dönen kullar olarak tasavvur etmiştir.³⁶⁰ Bu tasavvurunu da manzum eserlerinde muhteşem mistik bir ifadeyle ortaya koymuştur. Âkif'in gönül dünyasına ayna tutan O'nun ilahi cezbisini yansıtan manzum eserlerdir.

Âkif, nefis mertebelerini aşarak ancak ilahi vuslata erişilebileceğini, yakın mertebesine eren ve ihsan şuuruyla tezyin olan imanın ancak ilahi hikmetlere gark olacağını, bu yüksek mertebeye eremeyip sürekli hicran içinde kalmanın ise ölümden daha acı olduğunu dizelerinde ortaya koymuştur.

³⁵⁸ Ersoy, *Safahat*, 497.

³⁵⁹ Ersoy, *Safahat*, 490.

³⁶⁰ Sinan Çitci , "Mehmed Âkif'in Şiirlerinde Kavli Dua", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi The Journal Of International Social Research C.1, S.4 (2008): 125.*

5.1.9. Müjdeleme ve Kolaylaştırma ile Tebliğ

Tebşir ve inzar yani müjdelemek ve uyarmak İslam'a davette uygulanan nebevi bir metottur. Tebşir, "sevindirici haber verme" anlamında; inzar, "korkulu bir şeyi haber vererek sakındırmak" anlamında kullanılmaktadır.³⁶¹ İslam davetçileri tebliğ ve irşatta bulunurken, Kur'ân'ın çizdiği sınırları ihlal etmeden, Kur'âni ufukta, tebşir ve inzarda bulunmaları tebliğ ve irşadın tesirini artıracaktır. İslam dininin her zaman müjdeleyici ve kolaylaştırıcı yönünü ortaya koymak, insanın Allah'ın bahsettiği nimetlerin farkında olmasını sağlamak, nefretin değil, sevginin yer aldığı bir tebliğ misyonunu şiar edinmek, hedefe ulaşmayı kolaylaştıracak, insanlar üzerinde davranış değişikliğine ve ahlaki tezyine sebep olacaktır. Bu meyanda Resulullah (s.a.) Hz. Enes (r.a) rivâyeti ile gelen bir hadisi şerifte kolaylaştırmayı zorlaştırmamayı; müjdelemeyi, nefret ettirmemeyi tavsiye etmektedir.³⁶²

Kerim kitabımız Kur'ân-ı Mübin'de "müjde" kelimesi, seksen beş yerde geçmektedir. Korku, ürperti ve azap anlamına gelen "nezir" kelimesinden önce kullanılmaktadır³⁶³ Aynı zamanda müjde kelimesi Kur'ân-ı Kerimde âyeti kerime³⁶⁴ ile Hz. Peygambere sıfat olarak da verilmiştir.

Resulullah beşerî münasebetlerde ve hayatın içerisinde her zaman kolaylık düsturunu kendisine şiar edinmiş, ümmetine de bunu tavsiye etmiştir.

Hiz. Aişe, Hiz. Peygamberin (sav), bir tercihte bulunacağı zaman günah olmadıkça kolay olanı seçtiği günah ise tercih etmediği ve uzak durduğunu rivayet etmiştir.³⁶⁵

Mescitte yaşanan bir olay sonrasında Resulullah'ın örnek davranışı bizlere yol göstermekte, tebliğde kolaylaştırma unsurunun ne denli önemli olduğu noktasında ipucu vermektedir.

Yeni Müslüman olan ama henüz İslam ahlâkını, toplumsal yaşamda uyulması gereken nezaketi ve zarafeti öğrenememiş bir kişi, mescitte toprak zemine abdestini bozar. Orada bulunan sahabeler adama müdahale edecek iken Resulullah insanların

³⁶¹ Hayati Hökelekli, "İnzar", <https://islamansiklopedisi.org.tr/inzar> [1.11.2022].

³⁶² Buhârî, "İlim", 11.; Müslim, "Cihâd", 6.

³⁶³ Kahraman, *Sünnetin Işığında Tebliğ ve Davet*, 244.

³⁶⁴ el-Ahzab 33/45-47.

³⁶⁵ Müslim, "Fedâil", 77; Ebû Dâvûd, "Edeb", 4

kolaylaştırıcı misyonu ile hareket etmesi gerektiğini zorlaştırılmamasını kirlenen yere su dökülmesini tavsiye etmek.³⁶⁶ suretiyle İslam'ın kolaylaştırma ve müjde yönünü ortaya çıkarmıştır. Resulullah daha sonrasında adamı çağırıp mescitlerin bu şekilde davranmaya uygun yerler olmadığını anlatarak ona nasihatte bulunmuştur.³⁶⁷

Mehmed Âkif, âyetlerin muştuladığı hakikatleri, şiirsel bir anlatımla beşeriyetin gönlüne ve dimağına hediye etmektedir.³⁶⁸

Mehmed Âkif, içinde bulunduğu coğrafyanın ve ümmetin içler acısı halini görür. Bu durumdan halas yollarını ümmete şiirsel bir anlatımla dizeleriyle müjdeler.³⁶⁹

Mehmed Âkif, 1920 yılı aralık ayında İstiklal Savaşında Kastamonu havalisinde yaptığı vaazında, vatanın içinde bulunduğu durumdan kurtulmak için insanın tek dayanağının, Allah'ın inâyetinin olduğunu müjdelemiş, Allah'ın kapısından ümidini kesenlerin, dalalette olduğunu, bunun da Allah'ın azametini inkar anlamına geleceğini anlatarak, müjdeleme ve kolaylaştırma usulünü kullanmıştır.³⁷⁰

Mehmed Âkif, Sebilü'r-Reşad dergisinde yayınlanan tefsiri şerif yazısında Ankebüt süresi 69.âyetin açıklamasını şu şekilde yaparak tebliğde önemli olan kolaylaştırma ve müjde vesilesi kavli leyyin hususuna tebliğcilerin dikkatlerini çekmiştir. Mukavemetten uzak, yumuşak bir lisan ile sevgi ve şefkatle davranmayı tavsiye ederek tebliğde bulunmuştur.³⁷¹

5.1.10. İyiliği Emretme ve Kötülükten Sakındırma ile İrşat

İslam'ın intişarında, insanlığın imarında en büyük ve güçlü faktör hiç şüphesiz ki peygamberlerin tebliğ vazifesi, ümmetinin de emaneti olan iyiliği emr, kötülüğü nehiydir. Allah'ın muradının insanlar tarafından anlaşılması ve yaşam haline getirilmesi bu önemli misyonun hakkıyla yerine getirilmesi ile mümkündür.

³⁶⁶ Ebû Dâvûd, "Tahâret", 136; Tirmizî, "Tahâret", 112

³⁶⁷ Müslim, "Tahâret", 100; İbn Hanbel, III, 191

³⁶⁸ Ersoy, *Safahat*, 25.

³⁶⁹ A.g.e.

³⁷⁰ Düzdağ, *Mehmed Âkif Ersoy Tefsir Yazıları ve Vaazlar*, 299.

³⁷¹ Düzdağ, *Mehmed Âkif Ersoy Tefsir Yazıları ve Vaazlar*, 56.

Maruf, İslam dininin doğru ve güzel olarak kabul ettiği inanç, düşünce, ibadet ve davranışlar bütünüdür. Münker ise İslam dininin çirkin ve yanlış kabul ettiği toplumun benimsemediği inanç, davranış ve düşüncelerdir. Kur'ân-ı Kerim'de emirler için maruf, yasaklar için ise münker kelimesi dokuz yerde geçmiştir.³⁷²

Kur'ân-ı Kerimde tebliğ ve irşat ile ilgili pek çok âyet bizlere iyiliği emr kötülüğü nehy konusunda ışık tutmaktadır.³⁷³

İnsanların hayırlısı olmak, hayra anahtar, şerre kilit olmak da iyiliği emr, kötülüğü nehy etmekten geçtiğini âyet bize haber vermektedir.³⁷⁴

Mehmed Âkif, vatan için mücadele edilmesi gerektiğini, ataletin ancak dalalet getireceğini bir intibah olmaz ise ikinci uyanışın hüsrarla neticeleneceğini emri bil maruf nehyi ani-l münker tebliğ usulü bağlamında veciz bir şekilde dile getirdi.³⁷⁵

Mehmed Âkif, 7 Şubat 1913 yılında Fatih Camii vaaz kürsüsünden yapmış olduğu vaazda adeta yalvarırcasına ümmetin birliğini telkin etmiş, emri bil maruf nehyi anil münker yaparak irşat ve tebliğde bulundu.³⁷⁶

Mehmed Âkif, İnşirah suresinin tefsirinde ümit ile gayret arasındaki alakayı veciz ifadeleriyle anlattı.

“Allah'dan ümidi kesmemeli, haram olan umutsuzluğa düşmemeli bilakis Müslüman şahsiyetine muvafik olan çalışmaya ve azme gayret etmelidir”.³⁷⁷

Mehmed Âkif, 1920 yılında Kastamonu kazalarında yaptığı vaazında, emri bil maruf nehyi anil münker sadedinde esir düşen Tunusluların, nasıl kandırıldıklarını, şimdi ne halde olduklarını anlattıktan sonra, Tunusluların Osmanlı Müslümanlarına çağrısını dile getirmiştir. Saltanatın kıymetini bilmeleri gerektiğini ve onsuz yaşanılmayacağını izah etmiştir.³⁷⁸

³⁷² Yılmaz, “Tebliğ Davet ve İrşat İle İlgili Kavramsal Çerçeve”, 11-34.

³⁷³ el-Ali İmran 3/104

³⁷⁴ A.g.e., el-Ali İmran 3/110

³⁷⁵ Ersoy, *Safahat*, 245.

³⁷⁶ Düzdağ, *Mehmed Âkif Ersoy Tefsir Yazıları ve Vaazlar*, 206.

³⁷⁷ <https://www.muhammedbalci.com/kitaplika/152.pdf> [01.11.2022].

³⁷⁸ Düzdağ, *Mehmed Âkif Ersoy Tefsir Yazıları ve Vaazlar*, 292.

Mehmed Âkif, Ali İmran sûresi 173. âyeti manzum olarak tefsir ederken milletlerin sağlam bir bina gibi birlik beraberlik içerisinde hareket etmelerinin elzem olduğunu söyleyerek, iyiliği emretti, hakikatte birliği temin edemediklerinden dolayı tarumar olduklarına dikkatleri çekerek kötülükten nehy etti. Yanlış tevekkül anlayışının milletimizde acziyete sebebiyet verdiğini emri bil maruf nehyi anil münker fehvasınca okurlarına tebliğ etti.³⁷⁹

Emri bil maruf imiş ihvanın İslam'ın işi

Nehy edermiş, bir fenalık görse, kardeş kardeşi.

Mehmed Âkif, 9 Ağustos 1912 yılında Sebilü'r-Reşad dergisinde “İnan ve Uy” başlığı ile Mümin suresinin yirmi birinci âyetini açıklarken okurlarına adeta yalvarmış samimi bir lisan ve kalp ile emri bil maruf nehyi anil münker de bulunmuştur. Mümin feraseti olarak, geçmişten ibret alma ve dersler çıkarma, gelecekte vizyon belirleme olarak işaret etmiştir.³⁸⁰

5.2. Tebliğ ve İrşat Vasıtaları Bağlamında Mehmed Âkif

Âkif'in hayatı bir bütünlük içerisinde incelendiğinde onun hem bir aksiyon insanı hem tebliğci kimliği ile bir vaiz, hem camide dini misyonu ile bir hatip, hem de gönlü vatan millet sevgisi ile yanan bir dava eri olduğunu müşahede ediyoruz. Âkif hayatını stabil, durağan bir şekilde geçirmedir. Hayatının her anında insanlığa faydalı olabilmek adına rıza-i ilahiyeyi önceleyerek tebliğde bulundu, insanlığın kurtuluşu için bilgilendirme ve bilinç oluşturma faaliyetlerine ağırlık verdi.

Âkif'i kâh Baytar Mektebinde, kâh Ziraat Bakanlığında, kâh Teşkilat-ı Mahsusa'nın tevdi ettiği özel bir görev dolayısı ile Necid çöllerinde, kâh Almanya Devleti'nin daveti ile Berlin'de ve Anadolu'nun farklı kritik noktalarında, halkın toplandığı merkezi büyük camilerde, şiirleriyle, tefsir yazılarıyla ve vaazlarıyla halkı tenvir

³⁷⁹ A.g.e., 165

³⁸⁰ A.g.e., 96.

ederken, iletişim ve tebliğ halinde buluruz. Çünkü Mehmed Âkif için vatanın kurtuluşu ve milletin selameti ivedilikle çözülmesi gereken mühim meselelerdendi.³⁸¹

5.2.1. Kürsüdeki Vaazları

Mehmed Âkif hem kalemiyle hem de kelamıyla Kur'ân'ın ışığında, sünnetin rehberliğinde, insanlığı tebliğ ve irşat için gayret etti. Bu minvalde hiçbir hizmetten ve fedakârlıktan geri kalmadı. Vatan ve “Dini Mübin’i İslam’ın” bekası için, azim ve gayretle mücadele ve mücahede etti. Hayatını bir seyyah gibi tebliğ ve irşat için, diyar diyar yurt içi ve yurtdışı seyahatlerle geçirdi. Vatanın kurtuluşu, milletin selameti ve bekası için kendisine tevdi edilen hiçbir vazifeyi geri çevirmedi, bilakis büyük heyecanla görevin ciddiyetine binaen ciddi bir titizlikle, halkı tenvir etmek için, kürsülere çıktı.

Mehmed Âkif’in vaazları, iki ayrı aşamada incelenebilir. Birinci aşama Balkan Savaşları’nın devam ettiği günlerde yaptığı vaazlar, ikinci aşama ise Millî Mücadele yıllarında yaptığı vaazlar şeklinde sınıflandırılabilir.

5.2.1.1. Balkan Savaşında Âkif’in Vaazları

Mehmed Âkif, 1913 yılında Balkan Savaşları’nın başlamasıyla 1 Şubat 1913 yılında kurulmuş olan “Mudafaa-i Milliye Cemiyetinin İrşat Heyeti’ne” katılıp, kürsülerde halka tebliğ ve irşatta bulunmaya başladı.³⁸² Vaazlarını öncelikle İstanbul’un selatin camilerinde yaptı. İkinci namazından sonra Bayezid Camii, Cuma namazlarından sonra ise Fatih ve Süleymaniye Camileri gibi halkın rağbet ettiği büyük camileri vaaz yapmak için tercih etti.

Mehmed Âkif, vaazlarını orduya destek için kurulan “Millî Müdafaa Cemiyeti’nin İrşat Heyeti Üyesi” olarak yaptı. Âkif’in yapacağı vaazlar günlük gazetelerde duyurusu yapıldı.³⁸³ Aynı zamanda Âkif’in bu camilerde tebliğ ve irşat amacıyla

³⁸¹Abdulvahit İmamoğlu, “Âkif’in Hayatından Seçmeler”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 10 (1991): 332.

³⁸² Abdullah Uçman, “Mehmed Âkif’in Mücadele Yılları”, 72-88.

³⁸³ Düzdağ, *Mehmed Âkif Ersoy Tefsir Yazıları ve Vaazlar*, 186

yaptığı vaazları, halkı bilgidan bilince götüren bir yolculuk olması ve ellerinde yazılı bir vesika bulunması hüsnü niyeti ile ve daha çok halka ulaşma gayesi ile o zaman neşredilen Sebilü'r-Reşad dergisinde de yayımlandı.

a) Mehmed Âkif'in Beyazıt Camii Vaazı

Âkif'in Beyazıt Camii'nde yaptığı vaaz 24 Kanun-i sani 1328 tarihinde Sebilü'r-Reşad dergisinde yayımlandı. Vaaz, dergide “Hutbe ve Mevaiz” üst başlığı ile okuyucularla buluştu.³⁸⁴

Şubat 1913 yılı pazar günü Âkif, vaazına Ahzab suresi 56.³⁸⁵ âyetiyle başladı. Enfal sûresi 24-25. âyetleri ile devam etti.³⁸⁶

Âkif, vaazında, Allah'ın emirlerine ittibada hayat kaynağının, emirlerinin terkinde ise helak sebebinin gizli olduğunu, her milletin hak ettiği ile muamele göreceğini âyetler ışığında izah etti. Allah'ın kanunlarının ezeli ve ebedi olduğunu, ibadetlerin hem dünyevi hem de uhrevi faydalarının bulunduğunu, Allah'ın muradının ve rızasının, birlik ve beraberlikte olduğunu anlattı.³⁸⁷

Âkif, İslam'ın asla ırkçılığı tasvip etmediğini, ırkçılığın insanlık için felaket getirdiğini izah etti. Din bağının tüm dünya insanlarını aynı çatı altında birleştirdiğini, particilik, firkacılık gibi toplumu ayrıştıran tüm hizipleşmelerden uzak durulması gerektiğini âyetler ve hadisler ışığında açıkladı.

Saltanat düşerse tüm dünya Müslümanlarının umudunu kaybedeceğini, dolayısıyla durmadan yola revan olarak, tüm gücümüzle topyekûn vatan için, beka için, istiklâl ve istikbâl için çok çalışmamız gerektiğini, yoksa yaşanacak felaketten hepimizin sorumlu olacağını beliğ ifadelerle izah etti.³⁸⁸

Mehmed Âkif, müminlere umut aşılıyarak, ümitsizliğe düşmeden elimizden gelen tüm imkanlarla seferber olmamız gerektiğini kürsüden anlattı. Vaazını İslam'a ve inananlara yardım isteği, sabır ve zafer temennisinde bulduktan sonra “Bize

³⁸⁴ A.g.e., 186.

³⁸⁵ el-Ahzab 33/56.

³⁸⁶ A.g.e., el-Enfâl 8/24-25.

³⁸⁷ Düzdağ, *Mehmed Âkif Ersoy Tefsir Yazıları ve Vaazlar*, 188.

³⁸⁸ A.g.e., 195.

dünyada da ahirette de hayırlar ve iyilikler nasip eyle. Cehennem azabından koru.”³⁸⁹
duasıyla bitirdi.

b) Mehmed Âkif'in Fatih Camii Vaazı

Mehmed Âkif'in Fatih Camii vaazı, muhtevası en geniş vaazıdır. Âkif, vaazında on sekiz³⁹⁰ âyetin açıklamasını yaptı. Fatih Camii'nde yaptığı vaaz “Hutbe ve Mevaiz” üst başlığı ve “İkinci Mev'ize” alt başlığı ile Sebül'r-Reşad dergisinde neşredildi. Vaazda toplam on altı âyeti açıkladı.³⁹¹

Mehmed Âkif, Balkan Savaşlarının devam ettiği 7 Şubat 1913 tarihinde Fatih Camii'nde vaaz etti. Âkif, vaazına “İnsana çalıştığı verilecek manasındaki³⁹² Necm sûresi 39. âyetini okuyarak başladı. Al-i İmran sûresi 26. âyetiyle devam etti.³⁹³

Vaaz, Cuma namazından sonra üç bin kişinin bulunduğu ortamda, büyük bir heyecanla yapıldı. Âkif, cemaati vatanın kurtuluşu konusunda bilinçlendirdi. Halkın din, millet, istikbâl ve istiklâl duygularını galeyana getirdi. Mehmed Âkif vaazını beden dili ile değil, gönül dili ile irad ettiği için etkisi üst düzeyde oldu. Vaazını sorular sorarak, tarihte yaşanmış hadiseleri naklederek zenginleştirdi. Mehmed Âkif vaazını sanki karşısındaki cemaatle birebir konuşuyormuş gibi bir haleti ruhiye ile yaparak tesirini daha da artırdı. Âkif, âyet-i celileri okuduktan sonra, vaazını bir şiirle devam ettirdi. Öyle ki cemaat âyetlerin feyzi ve şiirin verdiği hissiyatla ağladı.

Sus ey divane! Durmaz kâinatın seyr-i mu'tadi.

Ne sandın? Fıtratın ahkâmı hiç dinler mi feryâdı? ³⁹⁴

³⁸⁹ A.g.e., 195.

³⁹⁰ Bakara: 2/43, 83, 110, 250, 286; Al-i İmran: 3/26, 142, 200; Nisa: 4/77; Hacc: 22/78; Nur: 24/56; Rum: 30/30; Hucurat: 49/10; Kaf: 50/16; Necm: 53/39; Rahman: 55/29; Mücadele: 58/13; Müzzemmil: 73/20.

³⁹¹ Bakara, 2/201, 250; Al-i İmran, 3/26, 103; Enfal, 611 1; Enfal, 8/24-25; Yusuf, 12/87; Nahi, 16/36; Ahzâb, 33/56, 62; Zümer, 39/53; Haşr, 59/14; Saff, 61/2, 3, 4.

³⁹² en-Necm53/39.

³⁹³ A.g.e., el-Âl-i İmrân: 3/26

³⁹⁴“Mehmed Âkif Ersoy”, <https://MehmedAkifarastirmalari.com/2016/02/28/âyet-meali-al-i-imran-26/> [28.09.2022].

Âkif, şiirini okuyarak halkı birliğe, dirliğe, kardeşliğe ve tefekküre çağırdı. Tefrikanın ve tembelliğin toplum olarak insanlığa verdiği zararlarından bahsetti. Mehmed Âkif, yeryüzü, gökyüzü, hayvanat, nebatat ne varsa yaratılan tüm mahlukatın hepsinin vazifesini yapmakta olduğundan bahsetti, “Peki ey insan sen ne yapıyorsun” sorusu ile cemaati gaflet uykusundan uyandırarak tebliğ ve irşatta bulundu.

İslam dininin fitrata uygun olduğunu, İslam’ın hayatın merkezinde olması gerektiğini, İslam’ı bir yaşam felsefesi olarak hayatımıza yansıtmanız gerektiğini, Müslümanlığımızın çok sığ olduğunu beyan etti, insanların öz eleştiride bulunmalarına salık verdi.³⁹⁵

Mehmed Âkif, zekât verme ve cihat yapmanın temelinde çalışmanın olduğunu, Müslümanlığın bilgi ile kaim olacağını beyan etti. Önce nasıldık, günümüzde nasılız? sorusu ile cemaate daha iyi durum değerlendirmesi yapmalarını sağladı. İslamiyet ile Hristiyanlık karşılaştırması yaptı. Hristiyanlığın terakkiye mâni, İslamiyet’in ise tedenniye mâni olduğunu cemaatin idraklerine sundu.

Mehmed Âkif, İslam’ı ve iffeti korumak için ne gerekiyorsa yapılması gerektiği, bunun için fazla zamanın olmadığı sözleriyle ve veciz ve tesirli bir duayla vaazını bitirdi.

c) Mehmed Âkif’in Süleymaniye Camii Vaazı

Mehmed Âkif, Süleymaniye Camii vaazını, Balkan Savaşlarının devam ettiği çalkantılı bir dönemde yaptı. 14 Şubat 1913 Cuma günü Süleymaniye Camii’nde Cuma namazından sonra yaptığı vaaz Mehmed Âkif’i ağlatan bir vaaz oldu. Vaazın içeriği *Safahat*’ın ikinci kitabı “Süleymaniye Kürsüsünde” şiirinde 1001 mısra ve dokuz bölüm halinde daha detaylı olarak yayımlandı. Vaazın yapılacağı bir gün önce Sebilü’r-Reşad dergisinde duyuruldu. Duyuruda Abdürreşid İbrahim Efendi’nin de Mehmed Âkif ile konuşma yapacağı bilgisi de yer aldı. Vaaz, Sebilü’r-Reşad dergisinde 20 Şubat 1913 tarihli 231. sayısında, “Hutbe ve Mevaiz” üst başlığı ve “Üçüncü Mev’ize” alt başlığı ile yayımlandı.³⁹⁶

³⁹⁵ Düzdağ, *Mehmed Âkif Ersoy Tefsir Yazıları ve Vaazlar*, 202.

³⁹⁶ A.g.e., 215.

Mehmed Âkif vaazına, Ankebüt suresinin 69.âyetini³⁹⁷ okuyup tefsirini yaparak başladı, sekiz âyet ile de ³⁹⁸ vaazını zenginleştirdi.

Âkif, Allah'ın vaadinden dönmeyeceğini, ilahi yardımın niçin olmadığını, Müslümanların niçin bu halde olduğunu, İslam aleminden çok bedihi örnekler vererek açıkladı. Cemaate ve okurlarına, ümidi kesmenin Müslüman şiarına yakışmayacağı, gayrete maşuk olarak yola revan olunması gerektiği mesajını verdi.

Âkif, kardeşlik ahlakı üzerinden İslam birliği ana düşüncesini temellendirdi. Müslümanlığın sadece bedeni ibadetlere hasredilemeyeceği, ilim ile, fen ile kardeşine yardım götürmenin ve kardeşini tanımanın gerekliliği üzerinde durdu. Bunlara bigâne kalıp Allaha yardım istemeyi ne büyük bir hamakat ve ne büyük bir cüret olarak tanımladı. Bu haleti ruhaniyeyi ise Hucurat sûresi 17. âyeti delillendirdi.

Aklı olmayanın dininin de olmadığını, Allah'ın (cc.) yanında kıymetli olanın, aklını kullananlar olduğunu İmamı Gazali örneğinde açıkladı. Dünyası harap olanın dininin de harap olacağını, vatanın kurtarılması gerektiğini, yoksa ne cami, ne ezan, kalmayacağını hiçkırıklar içinde anlattı.³⁹⁹

Âkif, vaazını Şeyh Sadi'den örnek vererek ve Edirne'de yaşadığı bir hatırasından bahsederek zenginleştirdi. Kur'ân-ı Kerim'i ve Hadisi Şerifleri anlamak için de bilginin gerekli olduğunu vurguladı.

Âkif, bilgiyle zorlukların aşılabileceğini, cehaletin insan için bir engel olduğunu ve cahil insanın her zaman kandırılmaya müsait olduğunu tarihten örneklerle açıkladı.⁴⁰⁰

Mehmed Âkif, vaazını halka birlik ve beraberlik duygularını aşılayan, kardeşliği ve ümit var olmayı telkin eden, ayrılığı bitirmeyi talep eden, geçmişteki yaraları kapatmayı niyaz eden güzel bir duayla bitirdi.⁴⁰¹

³⁹⁷ el-Ânkebut:29/ 69

³⁹⁸el-Bakara: 2/201; el-Maide: 5/105; el- A'raf: 71172;el- Hac: 22/47; el-Kasas : 28/77; er-Rum: 30/6; el- Ânkebut : 29/69;el- Hucurat : 49/17.

³⁹⁹ Düzdağ, *Mehmed Âkif Ersoy Tefsir Yazıları ve Vaazlar*, 221.

⁴⁰⁰ A.g.e., 225.

⁴⁰¹ A.g.e., 225.

5.2.1.2. Millî Mücadelede Âkif'in Vaazları

Millî Mücadele dönemi, sadece silahlı çatışmadan ibaret olmayan, kurulmakta olan bir devletin milletiyle beraber topyekûn kurtuluş mücadelesi verdiği ortak kaderin adıdır. Millî Mücadele'nin iki kanadı bulunmaktadır. Maddi kanadını, silahlı mücadele; manevi kanadını ise vaaz ve nasihatler ile halkı bilgilendirme ve Millî Mücadele'de aktif rol alma süreçleri oluşturmaktadır. Bu meyanda Millî Mücadele'de camiler tıpkı bir karargâh gibi vaaz ve bilinçlendirme merkezi olarak işlev görmüştür.

Mehmed Âkif, Millî Mücadele sürecinde camileri aktif olarak kullandı. Halkı vaazlar yolu ile bilinçlendirme, birlik beraberliği muhafaza etme, aktif olarak Millî Mücadele'ye katılma noktasında fikirden fiile geçirme, sözden eyleme dönüştürme ve hezeyandan heyecana geçirme misyonunu yerine getirdi. Mehmed Âkif, Millî Mücadele döneminde mekân olarak camileri tercih etti. Çünkü camilerin Mehmed Âkif'in muhayyilesindeki ve gönül dünyasındaki yeri şu ifadesinde kendini bulmaktadır. İnsanlığı bilgilendirmek ve bilinçlendirmek için en ideal mekanlardır.⁴⁰²

Mehmed Âkif'in yaptığı vaazlardan dokuz tanesi yayımlandı.⁴⁰³

Mehmed Âkif, Kuran-ı Mübin'den ve Hadis-i Şeriflerden istifade ederek çok veciz ve etkileyici vaazlar irad etti. Kastamonu Nasrullah Camii, Balıkesir Zağnos Camii, Kastamonu kazalarında, Kastamonu nahiyelerinde, Kastamonu havalisinde, birçok bölgede, beldede ve camide vaaz irşatta bulundu. İtilaf Devletleri'nin Anavatan üzerindeki gizli planlarını vazıh bir ifadeyle, milletin gönüllerine ve akıllarına nakşederek izah etti. Mehmed Âkif, ilim ve teknoloji olarak Avrupa devletlerinin seviyesine ulaşmak için çalışmak gerektiğini, camilerde dualarıyla, vaaz ve nasihatleriyle, dergilerde, manzum eserleriyle ve tefsir yazılarıyla dile getirdi.

Mehmed Âkif, Balkan Savaşlarının olduğu yıllarda "Müdafaa Cemiyeti İrşat Heyeti Üyesi" sıfatıyla, Fatih, Beyazıt ve Süleymaniye Camilerinde halka hitap etti, vaazlar verdi. Aynı zamanda vatan, millet, din, bayrak ve devlet temalarının işlendiği konuları

⁴⁰² İsmail Lütfi Çakan, *Dini Hitabet*, (İstanbul: M.Ü.İ.F. Vakfı Yayınları, 2005), 44.; Mehmet Âkif Ersoy, *Kur'an'dan Âyetler Nesirler*, nşr. Ömer Rıza Doğrul, (İstanbul 1994), 279

⁴⁰³ Düzdağ, *Mehmed Âkif Ersoy Tefsir Yazıları ve Vaazlar*, 97- 297.

ihativa eden dergiler çıkardı, halkın duygularını bu minvalde galeyana getirdi. Böylece Âkif ve dava arkadaşı vatan seveler tarafından Millî Mücadele'nin tohumları atıldı.⁴⁰⁴

a) Mehmed Âkif'in Zağnos Paşa Camii Vaazı

Âkif, 1920 yılında cuma günü Zağanos Paşa Camii'nde vaaz yaptı. Vaaz, Sebilü'r-Reşad dergisinde 12 Şubat 1920 tarihinde 'Mev'ize alt başlığı okuyucusuyla buluştu. Âkif, vaazında dokuz âyeti açıkladı. Mehmed Âkif vaazına Ahzab suresi 56. âyeti ile başladı. Vaazına gür bir seda ile ve coşkuyla "Ey Müslüman" şiirini okuyarak devam ettirdi.

Âkif yaşama hakkımızın olduğunu ancak bunu hak etmek için mücadele etmemiz gerektiğini, terakki etmek için birlikte çalışmanın gerekliliğini ter ve gözyaşı metaforu ile açıkladı. Tek bir kişinin gayretleri sonucu akıtılan ter gözyaşı olup gidiyor. Ne vakit hep beraber alınlarımız terlerse O zaman bu gayretlerin bir tesiri görülür diyerek halkı mücadeleye davet etti.⁴⁰⁵

Küskünlüğü, ayrılığı, nifakı, şikakı, bir kenara bırakmayı, Allah'ın yardımından ümit kesmeden çalışmayı Hz. Yusuf ve Hz. İbrahim örneğinde anlattı.

Evs ve Hazreç kardeşliğinden ve bu kardeşliği nifak tohumlarıyla bozmaya çalışan münafıkların dün olduğu gibi bugün de olacağını âyetler ışığında sahabe döneminde yaşanan olaylar üzerinden örnekler vererek anlattı.⁴⁰⁶

Vatan savunmasının farz-ı ayn olduğu, bir din borcu olduğunu, Balıkesirli kahramanların bu konuda büyük fedakarlıklar gösterdiğini beyan etti.⁴⁰⁷

Âkif, Anadolu'nun müdafaasında Karesi yiğitlerinin büyük kahramanlıklar gösterdiğini ve büyük bir şeref kazandıklarını ifade etti. Âkif, torunları olarak dedelerinin gösterdiği fedakârlığı göstereceklerini ümit ve temenni etti.

⁴⁰⁴ Hasan Arslan, "Mehmed Âkif Ersoy'un Şahsiyeti ve Millî Mücadeledeki Rolü", 140.

⁴⁰⁵ Düzdağ, *Mehmed Âkif Ersoy Tefsir Yazıları ve Vaazlar*, 230.

⁴⁰⁶ A.g.e., 234-235.

⁴⁰⁷ A.g.e., 238.

İslam'a yardım edenlere yardım temenni ederek ve İslam'a düşmanlık edenlere de perişan olmasını talep ederek niyazda bulundu. Kafirlere karşı zafer, müminlere de sabır duasıyla vaazını hitama erdirdi.⁴⁰⁸

b) Mehmed Âkif'in Nasrullah Camii Vaazı

İstiklâl Savaşı içinde, Kasım 1920 tarihinde Nasrullah Camii'nde etkili bir vaaz irat etti. Mehmed Âkif'in Kastamonu'da yaptığı vaazı Sebilü'r-Reşad dergisinin 464. sayısında yayımlandı. Bu vaazının tüm Anadolu'da duyurulması ise Sebilü'r-Reşad dergisi vesilesi ile oldu.

El Cezire cephesi komutanlığı tarafından, Mehmed Âkif'in yaptığı vaazı Diyarbakır vilâyet matbaasında otuz iki sayfadan oluşan küçük bir kitapçık olarak bastırıldı. Tüm cepheye dağıtılarak askerlerin bilinçlendirilmesi sağlandı. Ayrıca vaazından dolayı Âkif'e tebrik ve teşekkürlerini bildiren bir telgraf da gönderildi.

Mehmed Âkif, İstiklal Harbi yıllarında, Kastamonu'da Nasrullah Camii'nde halka irşat ve tebliğde bulunmak için heyecan dolu bir vaaz etti.

Mehmed Âkif, vaazına el-Ali- İmran suresi 118.⁴⁰⁹ âyetiyle başladı. Kardeşlik şuuruna telmihte bulundu Avrupa hayranlığının batı taklidinin insan için hüsrana getireceğini, Batının ilmini ve fennini almayı asla örfünü ve kültürünü almamayı kendi hayatından örnekler vererek açıkladı.⁴¹⁰

Mehmed Âkif, Nasrullah Paşa Camii'nde yaptığı vaazında, Sevr antlaşmasının vatanımızın ve milletimizin bekası için ne anlama geldiğini tavzih edip, yaşam hakkımızın elimizden alındığı noktada halkı bilinçlendirdi. Yapılan vaaz ve irşat halk üzerinde öyle etkili oldu ki Mehmed Âkif, Kastamonu'nun diğer belde ve camilerinde de birlik beraberlik, vatan sevgisi, Millî Mücadele ruhu üzerine vaaz yapmakla görevlendirildi. İlerleyen süreçte Mehmed Âkif'in vaaz ve tebliğleri matbu hale getirilip diğer beldelerde dağıtılarak halkın ve askerlerin bilgilendirilmesi ve bilinçlendirilmesi sağlandı. Âkif'in vaazlarının halkın Millî Mücadele ruhunu kazanmasında ve aktif olarak Millî Mücadele'ye kâh mitingler kâh protestolar kâh

⁴⁰⁸A.g.e., 238.

⁴⁰⁹ el-Ali- İmran: 3/118.

⁴¹⁰ Düzdağ, *Mehmed Âkif Ersoy Tefsir Yazıları ve Vaazlar*, 241-242.

silahlı mücadele yoluyla katılmasında ve zaferin kazanılmasında çok büyük etkisi oldu.⁴¹¹

Mehmed Âkif, vaazında Avrupa hayranlığının yanlış olduğu, kitaplarda yazılanları hayata yansımadağı, edebi eserlerin okuyanları hayal dünyasına götürdüğü, gerçekte Avrupa'nın ötekileştirme politikasıyla zulmü, hakareti temsil ettiğini yaşamış örneklerle açıkladı.

Âkif vaazında, caminin boş kalmasını örnek göstererek din ile aramızdaki bağı zayıflığından şikâyet etti. Berlin'de kiliselerin tıklım tıklım dolduğunu ve halktan ziyade münevver ve zenginlerin olduğunu ifade etti Avrupa insanının dine düşkünlüğünün, ilim ve fende terakkilerinin örnek alınabileceğı, ama yaşantılarından uzak durulması gerektiğini belirtti. İngilizlerin duayla sofraya oturup kalktıklarını, kutsal bir gün olması hasebiyle pazar günü hiçbir surette dükkanlarını açmadıklarını ve dini hassasiyetlerini örneklerle açıkladı.⁴¹²

Sevr antlaşmasının şartlarının ağır olduğu, hayat hakkı tanımadığı, bütçemizin İngilizlerin elinde olacağı ve kapitülasyonların devletimiz ve milletimiz için ne anlama geldiğı gibi konularda halkı bilinçlendirdi.

Avrupa'nın 100 yıllık siyaset planı ile geleceğe yatırım yaptığını dile getirdi. Ancak Batı medeniyetinin dışının parlak, içinin çürük olduğunu, maneviyatımızı ayaklar altına alacaklarını beyan etti. Hintlilerin İngilizlerden çektiklerini, Fransızların Afrika halkına eziyet ettiğini, İngiliz ordusunun yetersiz olduğunu, Yunan ordusunun içimize nifak kattığını örneklerle açıkladı.

Genel itibariyle Mehmed Âkif, vaazlarında dış mihrakların oyunlarına, hilelerine karşı uyanık olmanın, her an gayretle ve azimle çalışarak geleceğe hazırlık yapmanın, birlik ve beraberlik içinde hareket etmenin gerekliliğı üzerinde durdu. Allah'ın yardımının cemaatin üzerinde olacağına mesajını verdi.

İslam Dininin Allah'ın emaneti olduğu, ecdadımızın bu uğurda canla başla çalıştığı, savaş meydanlarında ya şehit ya da gazi olduklarını anlattı. Ecdadımızın İslam'a zarar

⁴¹¹ Sinan Şahin, "Millî Mücadele Döneminde Mehmed Âkif Ersoy'un Kastamonu Vaazı Üzerine Bir İnceleme", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.19, S.2 (Aralık 2017): 311-338.

⁴¹² Düzdağ, *Mehmed Âkif Ersoy Tefsir Yazıları ve Vaazlar*, 245.

verecek her türlü eylemi bertaraf ettikleri, bizlerin de onların torunları olarak aynı gayreti göstermemizin elzem olduğunu, eğer mücadele etmezsek ihanet içinde olunacağını idraklere sundu.⁴¹³

Mehmed Âkif vaazını *Safahat*'ın ikinci kitabı “Süleymaniye Kürsüsünde” şiirindeki hisli ve naif duasıyla bitirdi.⁴¹⁴

1921 yılında el-Cezire Kumandanı Nihat Paşa, Âkif'in Millî Mücadele döneminde Nasrullah Camii'nde yaptığı vaazını, Diyarbakır Vilâyet Matbaasında otuz iki sayfadan oluşan küçük bir kitapçık olarak bastırdı.⁴¹⁵ Vaaz tüm cepheye dağıtılarak askerlerin bilinçlendirilmesi sağlandı. Ayrıca el-Cezire komutanlığı tarafından Âkif'e, vaazından dolayı tebrik ve teşekkür bildirilen bir telgraf da gönderildi.⁴¹⁶

c) Mehmed Âkif'in Kastamonu Kazalarında ve Havalisinde Yaptığı Vaazlar

Mehmed Âkif, Millî Mücadele yıllarında (1920) Kastamonu'da kaldığı günlerde birçok vaaz yaptı. İstiklal Savaşı'nın yapıldığı yıllarda Kastamonu kazasında iki, Kastamonu havalisinde bir tane vaazı kayda alındı. Mehmed Âkif'in toplamda üç vaazı bize ulaştı.

Âkif'in, Kastamonu kazalarında yaptığı vaaz 3 Aralık 1920 yılında ve Sebilü'r-Reşad dergisinde, 267-271 sayılarında yayımlandı.

Sebilü'r-Reşad dergisi Mehmed Âkif'in vaazını duyurmak ve tüm toplumun istifadesine sunmak için beyanatta bulundu.⁴¹⁷

Mehmed Âkif, Enfal sûresi yirmi dördüncü âyetini açıklayarak vaazına başladı.⁴¹⁸

Mehmed Âkif, Müslümanların niçin aciz, bedbaht ve kuvvetsiz bir şekilde yaşadıklarını ve sebeplerini irdeledi. Sonuç olarak, Kur'ân'ın özünden uzaklaşmamız,

⁴¹³ A.g.e.,269

⁴¹⁴ Düzdağ, *Mehmed Âkif Ersoy Tefsir Yazıları ve Vaazlar*, 270.

⁴¹⁵ Mehmed Doğan , “Mehmed Âkif Ersoy Hayatı, Mücadelesi, Eseri ve Tesirleri”, *Vefatının 75. Yıl Anısına Mehmed Âkif Ersoy*, (İstanbul: DİB Yayınları, 2021), 22.

⁴¹⁶ Düzdağ, *Mehmed Âkif Mısır Hayatı ve Kur'ân Meali*, 136.

⁴¹⁷ Mehmed Âkif Ersoy, “Nasrullah Kürsüsünde”, *Sebilü'r-Reşad*, C. 18, S.464, (Kasım 1920): 249-259

⁴¹⁸ el-Enfal: 8/ 24

vahyin ilk indiği zamanda yaşayan Hz. Muhammed'in (s.a.) ve sahabelerin hayat modelini bilmeden yaşam felsefesi inşa etmemiz olarak ortaya koydu. Kur'an'ı idrak ederek okunması gerektiği, İslam aleminin perişanlığının sebebinin Kur'an'dan ve sünnetten uzaklaşmak olduğu, Kur'an'ın ve sünnetin insanlık için hayat kaynağı olduğunu izah ve tebliğ etti.⁴¹⁹

Müslümanların birbirlerinden, dertlerinden, hallerinden habersiz bir şekilde yaşamalarının bizi birbirimizden kopardığını ileri sürdü. İslam dininin ilimde ve bilimde terakkiyi emrettiğini Müslümanların ilimden, irfandan mahrum olmamaları gerektiğini âyetlerle açıkladı.

Nifakın, ayrışmanın, gafletin, cehaletin ancak kaybettirdiğini, artık erdemle hareket edip musibetlerden ders alınması gerektiğini beyan etti. Hüda rızası için akdedilmesini istirham etti.⁴²⁰

Müslümanın her haliyle temiz olmasını, dinin temizliği emrettiğini; zekat müessesesinin yardımlaşma, haccın ise muazzam bir vahdet rabıtası olduğunu izah etti. Cemaat halinde yaşamanın, vahdeti sağlamamanın önemini Yermük Savaşı'ndan bir sahneyle anlatarak zihinlere ve gönüllere nakşetti. Adaleti tesis etmenin gereğini Kudüs örnekliğinde açıkladı.⁴²¹

Vaazını sefil mirasyedi durumuna düşmemek için günahlardan temizlenme ve Allah'ın huzuruna tertemiz çıkma temennisiyle nihâyete erdirdi. ecdadın yaptığı fedakarlıklar dolayısı ile sefaletten uzak kalmayı tebliğ ve irşat etti.⁴²²

5.2.2. Safahat Şiirleri

Mehmed Âkif, Osmanlı Devleti'nin son zamanlarında yaşayan, vatan, millet sevgisi ile dolu milli bir şairdir. Dolayısı ile Mehmed Âkif, şiirlerinde genel olarak toplumsal sorunları, kurtuluş reçetelerini, vatan ve millet sevgisini ağırlıklı olarak işledi.

⁴¹⁹ Düzdağ, *Mehmed Âkif Ersoy Tefsir Yazıları ve Vaazlar*, 272.

⁴²⁰ A.g.e., 281.

⁴²¹ A.g.e., 279.

⁴²² A.g.e., 282

Safahat, Mehmed Âkif tarafından tüm dünya Müslümanlarının uyanması ve Batı uygarlığının baskısından kurtulması için yazılmış, intibahın İslam birliğinin kurulmasında olduğunu işaret eden ve değerler manzumesi olan bir manzum eserdir. Safahat, yaşanan toplum için yol gösterici bir mihenk taşı ve bir değerler hazinesi konumundadır. Çünkü âyet ve hadislerden ilhamla, onlardan beslenen, âyet ve hadisle yoğrulmuş bir ruh hali ile yazılmış bir eserdir.

Âkif değerleriyle hemhal olan, değerlerini yaşam modeli haline getirerek içselleştiren bir toplum idealize etmektedir. “Asım’ın Nesli” Âkif için gelecekte beklenen, toplumu ihya edecek, değerlerini ideal haline getiren bir nesildir.⁴²³

Âkif, hikmet ve hakikat penceresinden bakarak şiirler yazdı. Hiçbir şekilde vezin/kafiye/aruz gibi ölçüler için âyetlerin manasında farklı bir yoruma gitmedi. Âkif’e göre İlahi kudretin âyetleri göndermesindeki amacı ne ise aslolan odur.⁴²⁴ Bu durumu şiirlerinde görüyoruz.

Âkif şiirlerinde toplumsal sorunları ele aldı ve çözüm önerilerinde bulundu. Cemiyet hayatındaki sorunları mekânsal ve kişisel olarak ele aldı. Çözülmenin ve gerilemenin baş müsebbibi olarak çalışmamayı ve azmi bırakmayı gördü. Çalışmanın güzel sonuçlarını yeryüzündeki, gökyüzündeki kısaca tüm evrendeki yaratılan varlıkların kendi kendine düzenli bir intizam içinde çalıştığını, ataletten uzak kaldığını, ay ve güneş sistemi üzerinden örneklerle anlatı. Yine Doğu-Batı karşılaştırması yaparak Avrupa’nın, otellerinin, sokaklarının, kahvelerinin ve trenlerinin durumu ile İslam coğrafyasının içinde bulunduğu hazin durumun mukayesesini yaptı. Âkif böylece dolaylı yoldan çalışmanın ehemmiyetini insanların idrakine sundu.

⁴²³ İhsan Işık, “Mehmed Âkif’in Şiirinde Temalar”, *Vefatının 71. Yılında Mehmed Âkif Ersoy Bilgi Şöleni: Mehmed Âkif, Dönemi ve Çevresi*, Der. Mehmed Doğan (Ankara: Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları, 2008), 128- 139.; İhsan Işık, “Mehmed Âkif’in Şiirinde Temalar”, <https://www.tyb.org.tr/ihsan-isik-Mehmed-Âkifin-siirinde-temalar-49067h.htm> [26.10.2022].

⁴²⁴ Ali Akpınar, “Vahyin Aydınlığında Yaşayan Adam: Mehmed Âkif”, *Vefatının 75. Yıl Anısına Mehmed Âkif Ersoy*, (İstanbul: DİB Yayınları, 2021), 39.

Mehmed Âkif, şiirlerinde azimli, çalışkan insan tipolojilerine tasvirlerinde yer verdi. Çalışkan insanların her dem yeniliğe açık insanlar olduklarını ve aynı zamanda da her dem kendilerini hem ruhsal hem de fiziksel olarak geliştirdiklerini vurguladı.⁴²⁵

Mehmed Âkif şiirlerinde tasvir ettiği kişiler üzerinden de tebliğde bulundu. Çalışkanlık, azim, gayret, tevekkül gibi İslam'ın mihranı olan güzel hasletleri ön plana çıkardı. Gelecek nesillere örneklik teşkil etmesi ve yaşanılabilir güzel ahlak modelleri olması için bu güzel hasletlere sahip bireyleri, şiirlerinde konu edindi.

Âkif'in, "Berlin Hatıraları" şiiri ile "Mahalle Kahvesi" şiiri biri Batıyı diğeri Doğuyu resmeden şiirdir. Akif, Batı'nın mücadele ve tevekkül anlayışını müspet anlamda tasvir ederek tebliğde bulundu.

Abdurrahman Cerrahoğlu, Mehmed Âkif'in, şairliğinin dini bir kisvesi olduğunu şu sözleriyle beyan etmiştir:

"Âkif'i bulmak için gideceğimiz yer ise Fatih Camii'dir. Dolayısı ile Mehmed Âkif, hiçbir vakit sarığının vermiş olduğu o manevi ağırlığından ödün vermedi ve hayatını canı gönülden dini İslam'ın müdafaasına adadı".⁴²⁶

Mehmed Âkif'in şiirlerinde inançlı kişiler üzerinden de tebliğde bulundu. Örnek alınması gereken insan tipolojileri ve vizyon sahibi abide karakterleri şiirlerinde tasvir etti. Âkif insan ile mekân arasında bağlantı kurarak, insanın ruh halini ortaya koyan şiirler yazdığını görmekteyiz. Kutsal mekânın içinde, vecd ile ibadet eden insan psikolojisi üzerinden şiirlerini okuyucusuyla buluşturdu.

Mehmed Âkif'in "Tevhîd yâhud Feryâd" isimli şiirinde sanki bir tiyatro sahnesini andıran şu evrenin içindeki her bir insandan bahsetti. Kiminin hasta, kiminin zorba, kiminin de yoksul olduğundan ve bu dünyanın da geçici olduğunu işaret etti.⁴²⁷

Mehmed Âkif, şiirin devamında karşılaşılan tüm zorluklara rağmen bu dünyanın son olmadığı, sonsuz olan ahiret aleminin olduğu mesajını vererek inançlı insanların tasvirini yaptı. Ahiret inancı gönlünde her dem canlı olan insan, tüm dünyevi

⁴²⁵Dilek Yardım, "Mehmed Âkif'in Şiirlerinde Tasvir Üzerine Bir İnceleme" (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020), 51-52.

⁴²⁶ Cerrahoğlu, *Bir İslâm Reformatörü Mehmed Âkif*, 1.

⁴²⁷ Ersoy, *Safahat*, 18.

sıkıntılara karşı münzevi bir duruş sergileyen insan ve sufi-mistik bir hayat tercihinde bulunan insan portresi çizerek şiirsel bir anlatımla tebliğde bulundu.⁴²⁸

Mehmed Âkif, *Safahat*'ın “Hakkın Sesleri” bölümünü sekiz âyeti ve bir hadisi manzum bir şekilde açıklayarak, “Pek Hazin Bir Mevlit Gecesi” şiiriyle de tamamladı.⁴²⁹

Safahat'ı topyekûn tek bir kelime ile anlatmak gerekirse “tebliğ” ya da “reçete” denilmelidir. *Safahat* aynı zamanda Âkif'in düşünce dünyasını, imanının geniş ufkunu, sapasağlam duruşunu, sözünün kavi oluşunu göstermiştir. Hülâsa Mehmed Âkif'e *Safahat* ile “şiire düşünmeyi öğretmiş bir fikir ve dava adamıdır” diyebiliriz.⁴³⁰

5.2.3. Gazete -Dergi Yazıları

Tebliğ ve irşad bağlamında gazete ve dergi yayınları ve yazıları önem arz etmektedir. Mehmed Âkif'in dini ve fenni ilimlere vukufiyeti, gazete ve dergi yazıları yoluyla tebliğ ve irşatta bulunmasının önünü açtı. 27 Ağustos 1908 tarihinde yayımlanmaya başlayan Sırât-ı Müstakim dergisinde başmuharrir/başyazar olarak yazılar yazmaya başladı. Mehmed Âkif, 8 Mart 1912 yılında yayın hayatına başlayan Sebilü'r-Reşad dergisinde de yazılar yazdı.⁴³¹

Âkif, Sebilü'r-Reşad dergisinde yayımlanan ilk yazısında “İnanç Zorla Olmaz” başlığı ile Gaşiye sûresi 17-26. âyetlerini açıkladı. İnanç mefhumunu insanlık için temel mevzu olarak görmesi hasebiyle bu konuyu tercih etti. Âkif, inanç birliğinin ırk birliğinden önde geldiğini bildiği için bu konuyu önceledi. 28 Ağustos 1923 yılında Fetih sûresi 28. âyeti “İslam Galip gelecektir” başlığı ile açıklayarak adeta inananların daralan ruhlarına inşirah esintilerini sundu.

⁴²⁸ Dilek Yardım, “Mehmed Âkif'in Şiirlerinde Tasvir Üzerine Bir İnceleme” (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020), 45-46.

⁴²⁹ Ersoy, *Safahat*, 175-197.

⁴³⁰ İ. Lütfi Çakan, “Âkif'in Fikir Dünyasından Yansımalar”, 234-241.

⁴³¹ Mustafa Özçelik, “Sırât-ı Müstakim ve Sebilü'r-Reşad Dergileri Bağlamında Mehmed Âkif -Eşref Edip Dostluğu”, <https://www.tyb.org.tr/mustafa-ozcelik-sirat-i-mustakim-ve-sebilurresad-dergileri-baglaminda-Mehmed-Âkif-esr-50440h.htm> [05.11.2022].

Allah'ın vaadinin henüz gerçekleşmediği geçmişten daha parlak bir geleceğin inananları beklediği inancı ile çalışmamızın en kavi bir görev olduğunu ve bunun da vatan için elzem olduğunu beyan etti.⁴³²

Mehmed Âkif, manzum yazarı olarak tanınmakla birlikte nesre de azami değer verdi ve nesir türü eserler kaleme almanın gâyet zor bir iş olduğunu söyledi. Kur'ân'ı Kerim'in üstün belagatini bu duruma örnek olarak gösterdi. Nesir yazmanın nazım yazmaktan daha zor olduğunu, nesir eserler yazan edebiyatçının şairden daha üst seviyede olduğunu ifade etti.⁴³³

Mehmed Âkif, Kur'ân'ın insan ruhuna etkisini, nesir olarak yazılmasına bağladı. Çünkü Âkif'e göre nesir, nazımın üstünde bir musiki ahengine sahiptir.⁴³⁴

Âkif, hayatını Kur'an-ı Mübin'i okumaya, anlamaya ve anlatmaya adanmış vatan şairidir. Manzum eserlerinde ve nesir yazılarında, İslam'ın ruhuna uygun üslup ve hikmet dolu bir lisanla Kur'ân- Kerim âyetlerini açıkladı,

Mehmed Âkif Enfal sûresi 24 âyeti açıklarken veciz ifadelerle Müslümanlara tavzih etti. Müslümanlar olarak dünya hayatında var olma, ahirette ise selâmeti bulma vesilesi ve hayat membaı olan İslam'a sınıksız tutunmaz isek helak olmamızın kaçılmaz olacağını ifade etti.⁴³⁵

Mehmed Âkif, Balkan Harbi ve Millî Mücadele yıllarında, gerek İstanbul'da, gerekse Anadolu'nun muhtelif yerlerinde, halka yönelik veciz ve etkili vaazları ve hutbeleriyle halkı Millî Mücadeleye destek olmaya ve vatanın kurtuluşu için cihat etmeye çağırdı.

8 Ekim 1912 tarihinde Balkan Harbi başlayınca, Mehmed Âkif, 17 Ekim 1912 tarihinde yayımlanan Sebilü'r-Reşad dergisinde 10 kıta halinde yazdığı "Cenk Şarkısı" şiirinde gençlere seslendi. Onları vatanın müdafaası konusunda heyecanlandırarak. vatan müdafaasına teşvik etti. Her fırsatta gençlere hitap etti.⁴³⁶

⁴³² Düzdağ, *Mehmed Âkif Ersoy Tefsir Yazıları ve Vaazlar*, 131.

⁴³³ Turgay, "Mehmed Âkif Ersoy'un Şiirlerinde Kur'ân Etkisi ve Din Yoluyla İrşad", 28-56.

⁴³⁴ İsmail Hakkı Şengüler, *Mehmed Âkif Külliyyatı*, C. 10, (İstanbul: Hikmet Neşriyat, 1996), 486.

⁴³⁵ Düzdağ, *Mehmed Âkif Ersoy Tefsir Yazıları ve Vaazlar*, 78.

⁴³⁶ Ersoy, *Safahat*, 482.

Âkif, şiirinde gençlere tarih bilinci üzerinden seslenerek, dağları örten karı dedesinin saçlarına; rüzgârı ise şehidin sesine teşbih etti. Âkif, şiirinin son bölümünde geçlerin moral ve motivasyonunu artırmak için Allah'ın yardımının, vatan için cihat eden tüm askerler üzerine olduğunu vurguladı.⁴³⁷

Sıratı Müstakim ve Sebilü'r-Reşad dergisi, Millî Mücadele yıllarında etkin bir neşriyat olarak Millî Mücadele'ye destek verdi. Eşref Edip'in sahibi olduğu ve haftalık yayın hayatına giren Sıratı Müstakim dergisinin baş yazarı Mehmed Âkif Ersoy'dur. Derginin ilk nüshasında Âkif'in, "Fatih Camii" isimli şiiri yayımlandı.⁴³⁸ Mondros Mütarekesi'nden sonra Anadolu'nun birçok vilâyeti ihtilaf devletleri tarafından işgali edilince, Âkif, Sebilü'r-Reşad Dergisi'nde yayımlanan yazılarıyla halka sabır, ümit, azim ve cesaret aşıladı. "Bugünün Büyük Vazifesi" ve "İttihadı Milli" gibi yazılarıyla halkı Millî Mücadeleye destek vermeye davet etti.⁴³⁹

Mehmet Akif gibi vatan sevdasını yüreğinde taşıyan mütefekkirlerin yazdığı Sıratı Müstakim dergisi, 183 sayı çıkarıldıktan sonra 8 Mart 1912 tarihinde Sebilü'r-Reşad ismiyle yayın hayatına devam etti.⁴⁴⁰

Sırat- Müstakim 1908–1912 yılları arasında 7 cilt halinde ve 182 sayı olarak yayımlandı. Sebilü'r-Reşad ise 1912–1925 yıllarında arasında 25 cilt halinde ve 641 sayı olarak yayımlandı.⁴⁴¹ 1948–1965 yılları arasında yani 22 yıl sonra yine Sebilü'r-Reşad ismiyle dergi üçüncü dönemde de 359 sayı olarak yeni Türkçe harflerle yayımlandı. Dergi 15 ciltte toplandı. Toplam olarak, 1000 sayı ve 47 cilt tutan büyük bir kültür hazinesi olan dergi, geçmişimizden geleceğimize ışık tutmuş, tarihin gelecek nesillere doğru bilgilerle aktarılmasında çok önemli bir misyonu, yerine getirmiştir. Ayrıca Türk -İslâm kültürüne mühim katkılarda da bulundu. Özellikle ilk dönemde neşredilen Sebilü'r-Reşad dergisi, Millî Mücadele'de ve halkın Millî Mücadele'ye iştirakinde ve destek vermelerinde çok büyük katkıları olmuştur. Sebilü'r-Reşad

⁴³⁷ A.g.e., 483.

⁴³⁸ Kaplan, *20 Yüzyıl Türk Şiirinde Beş Şair*, 107.

⁴³⁹ Abdullah Uçman, "Mehmed Âkif'in Mücadele Yılları, 72-88.

⁴⁴⁰ Düzdağ, *Mehmed Âkif Ersoy*, 22.

⁴⁴¹ Mehmed Ünal, "Sırât-ı Müstakim ve Sebilü'r-Reşad Dergilerinde Yayımlanan Kur' An ve Tefsirle İlgili Çalışmalar", *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi Hakemli Dergi*, C. 9 (2007).

dergisinin ayrıca dünya Müslümanları ile Türkiye arasında köprü vazifesi görmüş, halkın Mehmed Âkif Ersoy gibi vatansever şair, hatip, hafız, münevverleri tanınmasına, halkın dini ve milli konularda bilinçlendirilmesine de katkı sunmuştur.⁴⁴²

Sebilü'r-Reşad dergisi, geniş bir yazar kadrosu ile yayın hayatına başlamış ve dergi, iki bölümden oluşmuştur. Birinci bölümde Tefsir, İctimaiyat, Hadis-i Şerif, - Felsefe, Edebiyat, Tarih, Talim ve Terbiye, Fıkıh ve Fetvalar, Hutbe ve Mevâiz, Makâlât gibi ilmi ve fenni yazılar ağırlıktadır. İkinci bölümde ise Siyasiyat, Hayat-ı Akvâm-ı İslamiye konularını içeren yazılar neşredilmiştir.⁴⁴³

Mehmed Âkif, 1912 yılı itibariyle, Sebilü'r-Reşad dergisinde, Tefsiri Şerif ismini verdiği yazılarında bazı âyetlerin mealini vererek ve açıklayarak tefsir etmeye başladı. Âkif'in tefsiri şerif yazılarının sayısı elliden fazladır.⁴⁴⁴

Mehmed Âkif, tefsir yazılarında ara ara sorular sorarak okuyucularının vicdanına seslenir, özeleştiride bulunmalarını ister. Âkif soruların cevabını da yazının devamında kendisi verir.⁴⁴⁵

Samimi bir dil, efradını cami ağıyarının mani nitelikte kuşatıcı ifadeler, insanın özeleştiride bulunmasını sağlayan sorular, insanın fert ve cemiyet olarak hatalarıyla yüzleşmesini sağlayan tatlı bir ikaz, çözüm olarak İslam'ı işaret etme, geçmişten ders çıkarma, geleceğe dair vizyon çizme, İslam aleminin birliği ve dirliği için dua, Âkif'in tefsir yazılarının genel karakteristik özelliğidir.⁴⁴⁶

Sebilü'r-Reşad dergisinin ilk sayısı 14 Ağustos Perşembe 1324/1908 da yılında yayımlandı. 50 sene sonra Eşref Edib, o günlerdeki heyecanını şu sözlerle yad etmiştir:

⁴⁴² Abdullah Ceyhan, *Sırât-ı Müstakim ve Sebilü'r-Reşad Mecmuaları Fihristi*, (Ankara: DİB Yayınları, 1991).

⁴⁴³ Âdem Efe, "Uzun Soluklu İslâmcı Bir Dergi: Sebilü'r-Reşad", *Marife*, C. 8, S. 2 (Güz 2008): 155-178.

⁴⁴⁴ M. Ertuğrul Düzdağ, *Mehmed Âkif Mısır Hayatı ve Kur'ân Meali*, 263.

⁴⁴⁵ M. Ertuğrul Düzdağ, *Mehmed Âkif Ersoy Tefsir Yazıları ve Vaazlar*, 78.

⁴⁴⁶ A.g.e., 78.

“...Büyük ulemanın, kudretli üstatların değerli eserleriyle Sırât-ı Müstakim birinci dergi oldu Hele Âkif'in nazımları tüm gönüllere öyle heyecanlandırdı ki...”⁴⁴⁷

Mehmed Âkif ve Eşref Edib'in Kastamonu'da bir ay gibi kısa bir zaman diliminde kaldılar, Sebilü'r-Reşad dergisini, üç sayı olarak (464, 465, 466. nüshalarını) neşrettiler. Dergi Ankara'da yayım hayatına devam etti.⁴⁴⁸

Ömer Rıza Doğrul, Mehmed Âkif'in Sebilü'r-Reşad'da yazdığı yazıları, ilk defa “Kur'ân'dan Âyetler” ismiyle, birtakım düzenlemeler ve ilaveler ile kitap haline getirdi. Bu kitapta Mehmed Âkif'in makale ve vaazlarından da seçtiği yazılar yer aldı. 1976 yılında gelişigüzel yapılmış ikinci baskısı bulunmaktadır. Aynı zamanda Doğrul'un yayımın aynen nakledilerek yazılmış bir baskısı da bulunmaktadır.

Âkif'in tefsir içerikli yazıları “Abdülkerim ve Nuran Abdulkadiroğlu” tarafından Sebilü'r-Reşad 'dergisinden nakledilerek hazırlanmıştır. “Mehmed Âkif'in Kur'ân-ı Kerim'i Tefsiri: Mev'iza ve Hutbeleri” ismi ile DİB yayınlarından 1991 yılında çıkmıştır.⁴⁴⁹

Mehmed Âkif gazete ve dergi yazıları ile Millî Mücadele döneminde, halkın zihnini bilgi ile, gönlünü bilinç ile doyurdu. Âkif, bilgiden bilince giden bir yayım stratejisi belirleyerek tebliğ ve irşatta bulundu.

5.2.4. Gurbetten Sılaya Mektupları

Mektup sözlükte “yazmak” manasındaki ketb kökünden türetilen “yazılan şey” demektir. Mektup kelimesi yerine daha çok “kitâb, sahîfe, risâle, vasiyye ve ahd,” kelimeleri kullanılmaktadır. Ayrıca Türkçe 'ye Farsçadan geçen nâme ilavesi ile “ihbarname, vasiyetname temlikname,” gibi yazılı evrak adları olarak da kullanılmıştır. Mektuplar yazılış amaçlarına göre birtakım farklı isimler ile

⁴⁴⁷ Eşref Edib, “Sebilü'r-Reşad'ın Ellinci Yılı”, *Sebilü'r-Reşad*, C. 12, S. 276 (Eylül 1958): 2–12.

⁴⁴⁸ Âdem Efe, “Uzun Soluklu İslâmcı Bir Dergi: Sebilü'r-Reşad”, 155-178.

⁴⁴⁹ M. Ertuğrul Düzdağ- M. Orhan Okay, “Mehmed Âkif Ersoy”, <https://islamansiklopedisi.org.tr/mehmed-Âkif-ersoy> [23.07.2021].

adlandırılır. Mektubu yazan tarafından birtakım isteklerde bulunuluyorsa bu tür mektuplar “vasıyye” olarak isimlendirilir.⁴⁵⁰

Mektuplar özel olarak kaleme alınan, yazan kişiye ait özel bilgilerin olduğu, kâh samimi bir dosta içini açmak, kâh aile bireylerinden bir haber almak gibi birçok amaca raci olarak yazılan, duyguların yoğun olduğu bir metin türüdür. Mektubu yazan, yazdıklarının başkaları tarafından okunacağını ya da tarihe ışık tutacak nitelikte bir belge olacağını düşünmeden mektup yazar. Dolayısı ile Âkif’in mektuplarını incelerken bu durumu göz ardı etmemek lazımdır.

Mehmed Âkif’in 18 Ağustos 1927 yılında mümtaz dostu Mahir İz’e yazdığı bir mektupta “Ara mektup yazışınız öyle iyi geliyor ki bana hayal bile edemezsiniz”.⁴⁵¹ ifadelerinden, Âkif’in mektup yazmaktan ve cevabını almaktan son derece mutlu olduğunu, mektuplaşmayı bir tebliğ vasıtası olarak gördüğünü anlamaktayız.

Mehmed Âkif’in hayatında mektubun mühim bir yeri vardır. Kaleme aldığı mektuplar Âkif için, gurbetten silya bir nefes olmuştur. Âkif, mektupları sevdiklerinden haber alma yönüyle bir iletişim aracı; onlara nasihat etme, teşvikte bulunma, yol gösterme yönüyle de bir tebliğ ve irşat aracı olarak kullanmıştır. Mehmed Âkif’in dostlarına ve akrabalarına yazdığı mektuplar dil ve üslûp itibariyle incelendiğinde; anlaşılır bir lisan ve samimi bir üslûp kullandığı görülmektedir. Mektuplarında hastalığına dair malumat verdiği gibi, maddi ve manevi buhranlarından bahsettiği de olmuştur. Âkif’in mektuplarında dil ve edebiyata dair görüşlerine, hayata dair nasihatlerine de yer verdiği bilinmektedir.⁴⁵²

Mehmed Âkif’in kızı ve damadına yazdığı mektuplar “Fıraklı Nağmeler” (2011) ismi ile kitap haline getirildi. kırk üç mektubun yer aldığı kitap 1928 -1936 yılları arasında zorunlu sürgün olarak bulunduğu Hilvan’da iken yazdığı mektupları ele almaktadır. Kitap resimlerle de zenginleştirilmiştir.⁴⁵³

⁴⁵⁰Nebi Bozkurt, “Mektup”, <https://islamansiklopedisi.org.tr/mektup> [25.01.2022].

⁴⁵¹ Günaydın, *Mehmed Âkif Ersoy-Mektuplar*, 61.

⁴⁵² Ahmet Metehan Şahin , “Hususi Mektuplarına Göre Mehmed Âkif Ersoy”, *Türk Dili*, C.70, S. 831, (Mart, 2021): 80.

⁴⁵³ Turan Karataş, “Mehmed Âkif’in Mektupları”, *Mehmed Âkif Ersoy*, Ed. Mustafa Uzun (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2011), 359-369.

Mehmed Âkif'in Mısır'da yaşadığı yıllarda kızı Suad Hanım ve damadı Ahmet Bey'e gönderdiği mektuplarında; istihzalar, latifeler, fıkralar, nükteler ile samimi bir baba profili ortaya koymakta, kızı, damadı ve torunu ile yakinen ilgilenmekte ve onlara nasihatte bulunmaktadır. Yeme içmelerinden, hayvan beslemelerine, odun kömür almalarından, şehrin genel hava durumuna, hayatın birtakım sürprizlerle dolu olduğundan bu sürprizlere karşı nasıl davranılması gerektiğine dair nasihatlere yer vermiştir.⁴⁵⁴

Mehmed Âkif, yazdığı mektuplarda kızını sıla-i rahme önem vermesi konusunda ikaz eder, teşvik edici telkinlerde bulunur .Gönül almanın, insanı hoş tutmanın önemine vurgu yapar.⁴⁵⁵

Mehmed Âkif, Asım Şakir'e "Evladım" hitabıyla başladığı mektubunda gönül kırmadan, incitmeden, gönül alacak tatlı bir hitap ile, nüktedan bir şekilde tebliğde bulunmaktadır.⁴⁵⁶

Mehmed Âkif, vatanın öneminden bahisle görevin kutsiyetine vurgu yaptı. Hizmet için vatanın her bir parçasının aynı değerde olduğunu, vatanın bütünlük arz ettiğini asla bölünmesi söz konusu olamayacağını, kabul edilemeyeceğin ifade etti.. Ahmet Bey'e yazdığı bir mektubunda duygularını dile getirdi.⁴⁵⁷

Mehmed Âkif ve kıymetli eşi İsmet Hanım'da vatanından ve evlatlarından ayrı olmanın vermiş olduğu bir özlem vardır. Mektuplarında bu duygularını çok naif bir şekilde dile getirmişlerdir.

"Yârim çiçek olmuş burnumda tüter".⁴⁵⁸

Mehmed Âkif, mektuplarında gâyet seviyeli ve edepli bir anlatım tercih etmiştir. Akif, mektuplarına edebi elden bırakmadan, samimiyet kokulu bir hitap ile bir bidâyette

⁴⁵⁴ Ö. Hakan Özalp, *Mehmed Âkif Ersoy'un Aile Mektupları*, Ed. Nihat Karaer, (Burdur: Semih Ofset S.E.K. Yayıncılık, 2010).

⁴⁵⁵ A.g.e.,

⁴⁵⁶ Karataş, "Mehmed Âkif'in Mektupları", 359-369.

⁴⁵⁷ Özalp, *Mehmed Âkif Ersoy'un Aile Mektupları*, 51.

⁴⁵⁸ A.g.e., 82.

bulunmuş ve mektuplarını dua ile nihâyete erdirmiştir. Âkif mektuplarını mutlaka “Sıyaneti Mevla’ya ediyorum” cümleleriyle bitirmiştir.⁴⁵⁹

Mehmed Âkif, kızı Suad Hanım’ın güzel sanatlara olan ilgisini desteklemekte, devam etmesi konusunda teşvikte bulunmaktadır. Günlük hayata dair meşguliyetlerden haber verme ve haber alma şeklindeki yazılarıyla evlatlarıyla yakından ilgilenmektedir. Aynı zamanda oğlu Tahir’den bahsederek, kendilerine olan özlemlerinden de dem vermektedir.⁴⁶⁰

Mehmed Âkif, ev işlerinin malayani değil, bilakis evin bereketini artıran, ev hanımına fazilet kazandıran, güzel meşgaleler olduğu konusunda kızına telkinde bulunmaktadır. Tavuk beslemesinden dikiş dikmesine, reçeller yapmasına kadar her meziyeti elinde bulundurmasını takdir etmektedir. Aynı zamanda bu vazifelerin gönlü hoş tutan, manevi bir yönü olduğuna da kıymetli kızının dikkatini çekerek naif bir üslûpla tebliğde bulunmaktadır.⁴⁶¹

Mehmed Âkif’in mektuplarını iletişim ve tebliğ dili usulü açısından değerlendirdiğimizde dini gün ve geceleri tebrik ettiğini, dini temsil makamı olan müftü efendilere de selam göndermeyi ihmal etmediğini görüyoruz.⁴⁶²

Mehmed Âkif, özlemini manevi duygu ile harmanlayarak, dünyadaki özlemin geçici olduğunu, gönüllerin birlikteliğinin daha mühim olduğunu, sağ ve selamette olmanın büyük saadet olduğunu, mektubunda dile getirerek, işin manevi yönüne dikkatlerimizi çekmekte, samimi bir tebliğde bulunmaktadır.⁴⁶³

Mehmed Âkif kızına yazdığı mektuplarda, bir baba kadirşinaslığı ile kızının dünyevi her türlü meşgalesini dert edinmekte, dünyaya dair işlerin yolunda olmasından son derece memnun olduğunu satırlara dökmekte ve bu durumun da sadırlardan Mevla’ya şükür duygusu olarak neş’et etmesi gerektiğine dikkatleri çekerek samimi bir irşat ve tebliğde bulunmuş olmaktadır.⁴⁶⁴

⁴⁵⁹ Karataş, “Mehmed Âkif’in Mektupları” , 359-369.

⁴⁶⁰ Özalp, *Mehmed Âkif Ersoy’un Aile Mektupları* 143.

⁴⁶¹ A.g.e., 165.

⁴⁶² A.g.e., 89.

⁴⁶³ A.g.e., 93.

⁴⁶⁴ A.g.e., 111.

Âkif, kızı Suad Hanım için kaleme aldığı bir mektubunda, bulunduğu yaşam şartlarına razı olması ve şükranı kalp ile Rabbine yönelmesi gerektiğini telkin etmekte, aynı zamanda vatan için çalışan ve gençliğini bu uğurda adayan gençlerden örnek vererek, vatan için fedakârane hizmette bulunmanın öneminden bahsetmektedir. Her hâlükârda şükretmenin öneminden bahisle şairin “Şükr-i nimet dahi bir nimettir” sözünü hatırlatmaktadır.⁴⁶⁵

Mektuplarına selam ile başladığını genellikle “İki gözüm, Efendim” ya da “Evladım” ifadesini kullandığını, hal ve hatırı sormayı ihmal etmediğini, meramını nezaket çerçevesinde dile getirdiğini, mutlaka sevdiklerinden mukabele görmek istediğini ve yer yer latife yaptığını yer yer de meramını dile getirirken şekvacı olmadığını görüyoruz. Her hâlükârda mektubunu “Sıyanet-i Mevlâ’ya emanet eder” ifadesi ile evlatlarını ve dostlarını Allah’a emanet edilerek hitama erdirdiğini görmekteyiz.

Mehmed Âkif’in, aile dostlarına, ahabplarına yazdığı mektuplarda daha ziyade dostane bir üslûp ve samimi ifadeler kullandığını görmekteyiz.

Âkif’in Mısır yıllarında Kur’ân-ı Mübin’i tercüme etmeye başladığını, bu konudaki tereddütlerini, 1 Mart 1926 tarihinde “Evlâdım” samimi hitabıyla Mahir İz’e yazdığı mektubundaki ifadelerinden anlamaktayız. Akif, mektubunda Kur’an’ın orijinal manasını bozmadan, aksanlar arasındaki farklılıkları belli etmeden, kaidelerden kopmadan tercüme yapabilmeyi zor ve sorumluluk gerektiren aynı zamanda vebali de ağır olan bir vazife olduğu yazmıştır. Bu vazifeyi en az veballe bitirebilirse kendisini mutlu ve huzurlu bir kul olarak da addedeceğini ifade etmiştir.⁴⁶⁶

Mehmed Âkif, Mahir İz’e yazdığı mektuplarında tefsir gibi kutsal bir görevi büyük bir titizlikle ve gayretle yerine getirmeye çalıştığından bahsetmiş ve devam eden süreç hakkında Mahir İz’i bilgilendirmiştir: “Tercümesinin ‘Kad Semi’allahu’ cüz’üne kadar geldiğinden, Allah’ın izniyle iki aya bitebileceğini ancak temize çekmenin de apayrı bir meşguliyet olduğundan bahsetmiştir.⁴⁶⁷

Mithat Cemal; “Mehmed Âkif” isimli kitabında “Kur’ân” başlığı ile kaleme aldığı bölümünde Mehmed Âkif’in Arap hafız lakabı ile tanınan Mehmed Rasim Bey’in

⁴⁶⁵ A.g.e., 118.

⁴⁶⁶ Günaydın, *Mehmed Âkif Ersoy-Mektuplar*, 43.

⁴⁶⁷ A.g.e., 66.

riyasetinde, her akşam ezberlerini vererek altı ay gibi kısa bir zaman diliminde hafız olduğunu yazmış ve ramazanda teravih namazını hatim ile kıldırmak istediğini Mehmed Rasim Bey'e yazdığı mektupta dile getirmiştir. Ayrıca cemaat bulma konusundaki endişelerini de yazmıştır.⁴⁶⁸

Mehmed Âkif, 21 Aralık 1925 tarihinde, Mahir İz'e yazdığı bir mektubunda "İki gözüm Mâhir Bey" iltifatıyla başlamıştır. Âkif, genellikle mektuplarını güzel dilek ve temenniler ile bitirmiştir.⁴⁶⁹

Mehmed Âkif'in mektup yazdığı dostları arasında; Eşref Edip, Hafız Âsım, Mâhir İz, Fuat Şemsi İnan, Şakir Gören, Mehmed Rasim ve Kuşçubaşı Eşref Sencer gibi isimler vardır.

Mehmed Âkif, mısralarında kullandığı samimi üslubu mektuplarına da yansıtmıştır. Orhan Okay, Âkif'in karakteri, üslubu, ihlası, insanlığı, "İslâm ideali" ülküsü ve eserleri kendisinin dervişane bir hayat tarzını tercih ettiği noktasında bizlere ipucu vermektedir diyerek bir kanaatte bulunur.⁴⁷⁰

Mehmed Âkif'in mektupları genel itibariyle ele alındığında ve incelendiğinde yaşadığı döneme ışık tutacak sosyolojik ve tarihi birtakım bilgiler içermektedir. Bununla birlikte mektuplarda Âkif'in gönül dünyasından dökülen, gelecek nesillere ışık olacak pek mühim bilgilere; hayata ve hayatın anlamına, varlığın gayesine dair çok önemli tebliğ ve irşat mahiyetinde kıymetli nasihatlere de vâkıf olunacaktır.

⁴⁶⁸ Kuntay, *Mehmed Âkif*, 240.

⁴⁶⁹ Günaydın, *Mehmed Âkif Ersoy-Mektuplar*, 40.

⁴⁷⁰ Okay, *Mehmed Âkif-Bir Karakter Heykelinin Anatomisi*, 20.

SONUÇ

Eşref-i mahlukat olarak yaratılan insan, bu yüce vasfını koruyabilmesi, özü bozulmadan hayatını idame ettirebilmesi, ilahi mesajla buluşması ve bu mesajın gönlüne ve zihnine yerleşmesi için etkili bir tebliğ ve irşada gereksinim duyar. Allah insanı yaratmış, başı boş bırakmamıştır. Hak ve hakikat üzere hayat yolculuğunu tamamlaması için ona rehberlik edecek, tebliğ ve irşatta bulunacak peygamberler göndermiştir. Tebliğ ve irşat peygamberlerin vasıflarından birisi olmakla beraber, insanların da sorumluluğunda ve uhdesinde olan önemli bir vazifedir.

Mehmed Âkif'in etkili tebliğ ve irşat yönü genç tebliğciler için ufuk acııcı bir örnek olması hasebiyle önem arz etmektedir. Mehmed Âkif, şair olarak bilinmekle beraber idealist bir mütefekkir, kalemi etkin bir müfessir, hitabeti güçlü bir vaiz ve mübelliğdir. Âkif, vaazlarıyla yaşadığı döneme adeta mührünü vurdu, vaazları yurt içi ve yurt dışında etkisini ve tesirini göstererek ses getirdi.

Mehmed Âkif, Osmanlı Devleti'nin son döneminde hayata gözlerini açan, vatan sevdalısı bir münevverdir. Mehmed Âkif'in hayat serencamına bakıldığında, kutsal bir ideal uğruna mücadele verdiği görülür. İslam'ı hayatın mihveri kılmak, ahlaki Kuran ile tezyin etmek, Kuran'ı hayatın merkezine almak Âkif'te tebarüz eden özelliklerdendi.

Âkif, varoluş mücadelesinin içine doğdu ve hayatını bu mücadelenin içinde devam ettirdi. Özellikle gençlik yıllarında Millî Mücadele'nin içinde, vatanın müdafaasında, istiklâl ve istikbâl uğrunda, hiçbir fedakarlıktan kaçınmadı. Ümitsizliğin hakim olduğu, halkın ne yapacağını bilemediği, zihinlerin karıştığı ve ruhların bunaldığı bir zamanda Âkif kürsülerde vaazlarıyla, gazete ve dergilerde yazılarıyla, meydanlarda şiirleriyle ve çoşkulu konuşmalarıyla halka ümit aşıladı. Zihinleri aydınlığa çıkaracak, ruhları ferahlığa götürececek ilk nüveleri attı.

Varoluş sancılarının çekildiği, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu yıllarda Âkif'in şiirleri cephede Mehmetçiğe adeta bir can suyu oldu. Cephedeki askerin moral ve motivasyonlarını artırmak için Âkif'in vaazları Mehmetçiğe dağıtıldı. Bu meyanda İstiklal Marşı, Âkif'in milletine armağan ettiği en güzide ve değerli hediyesi oldu.

Mehmed Âkif, fenni ilimler eğitimi almasına rağmen, dini ilimlere de vukufiyeti üst düzeyde idi. Resmi görevi dolayısıyla Anadolu'yu karış karış gezdi. Halkın sosyal, kültürel ve dini durumunu aynen yakın müşahede etti. Âkif, Millî Mücadele'nin bidâyetinde, liyakatli, iletişim becerisi yüksek, halk tarafından sevilen ve kabul gören bir şahsiyet olduğu için mühim görevler Âkif'in uhdesine verildi. Âkif, kendisine tevdi edilen bütün görevleri hakkıyla yerine getirdi. Gerek yurt içi, gerek yurt dışı görevlerinde, tebliğ ve irşat misyonunu merkeze alarak İslam'ın payidar olması için, istiklâl ve istikbâl için, vatanın bekası, milletin selameti için hiçbir fedakarlıktan kaçınmadı.

Mehmed Âkif, toplumun Batıcılık, Osmanlıcılık ve Türkçülük gibi birtakım fikri gruplara ayrıştığı kaos ortamında, en ideal tezi, "İslam Birliği" tezini savundu. Mehmed Âkif, "İslam Birliği İdealini" gerçekleştirmek için onurlu duruşuyla, nezih duygularıyla, samimi kalbiyle, güçlü kalemiyle ve tesirli kelamıyla, hasbi bir şekilde çalıştı. Vahyin indiği sahabe asrını, yaşadığı çağa ve çağın ihtiyaçlarına cevap verecek bir hayat modeli olması için gayret etti. İçinde bulunduğu coğrafyanın sosyal, ekonomik ve kültürel sıkıntılarının çözüm merkezi olarak Kur'ân'ı işaret etti. Vahyin aydınlığındaki nurlu sabahları, ümmet için kurtuluş reçetesi olarak öngördü. "Doğrudan doğruya Kur'ân'dan alıp ilhâmı./ Asrın idrâkine söyletmeliyiz İslâm'ı" şiarında olan Âkif, tebliğ ve irşatta bulunurken hiçbir fedakarlıktan kaçınmadı. Önüne çıkan engellere rağmen bu uğurda tüm gücüyle mücadele etti.

Mehmed Âkif çok yönlü, entelektüel bir tebliğcidir. Arapça, Fransızca ve Farsça lisan bilgisi ana dili gibi konuşacak ileri seviyededir. Onun ilmi seviyesinin yüksek olması, mühim vazifelerde görevlendirilmesinin ve tebliğ ve irşatta bulunmasının önünü açtı. Millî Mücadele döneminde Milli İstihbarat Teşkilatı olan Teşkilatı Mahsusa 'da görevlendirildi. Almanya'nın elindeki Müslüman esirlere hakikati anlatarak tebliğ ve irşatta bulundu. İstanbul'da Süleymaniye, Beyazıt, Fatih; Balıkesir'de Zağanos Paşa; Kastamonu'da Nasrullah gibi birçok camide halka vaazlar irad etti. Vatanın kurtuluşu için, âyet ve hadislerin aydınlığında Millî Mücadeleye destek çağrısında bulundu.

Yapılan çalışmada Mehmet Akif Ersoy'un hülasaten hayatı anlatıldı. Akif'in tebliğci kimliği hayatından ve eserlerinden örneklerle ortaya konuldu. Son olarak Mehmet Akif'in tebliğ ve irşat usulü tespit edilmeye çalışıldı. Mehmet Akif'in tebliğ ve irşat usulü; "Mehmet Akif Ersoy'un Tebliğ ve İrşat Usulü Bağlamında Mehmet Akif" ve "Tebliğ ve İrşat Vasıtaları Bağlamında Mehmet Akif" ismi ile iki başlık altında

incelendi. Akif'in tebliğci kimliği on dokuz; tebliğ usulü on; tebliğ vasıtaları ise dört alt başlıkta incelendi.

Akif'in dua ve yakarış ile tebliğ usulünü her yazısının ve vaazının nihayetinde görmek mümkündür. Yine tahkiye usulünü de şiirlerinde sıklıkla kullandı. Akif tespit, teşhis ve teşvik yolu ile mesajlarını muhatabına ilettiler.

Araştırma bulguları neticesinde Mehmet Âkif'in hayatında Kur'an ve sünnet merkezli tebliğ ve irşadın hakim olduğu tespit edildi. Âkif, şiirlerini, âyetleri açıklama ve bu âyetlerden yaşadığı çağ ve coğrafyanın sorunlarına çözüm üretecek mesajlar sunma gayesiyle yazdığı, gazete ve dergi yazılarında âyetleri merkeze alarak açıklamalarda bulunduğu, yer yer hadislere ve sahabe hayatından örneklere de yer vererek halka tebliğ ve irşatta bulunduğu örneklerle ortaya konuldu.

Yaşadığı coğrafyayı, zamanın ve zeminin sorunlarını ayne'l- yakin olarak gördü, tespit etti, tedavi için teşhis ve teşvikte bulundu. Âkif, şiirleri vaazları ve tefsir yazıları ile yaşadığı zamanın ve zeminin bir nevi resmini tablolar halinde, hikâyeler ve günlük yaşantılardan örneklerle geleceğe taşıdı. Âkif, şimdiki zamanı realist, yer yer natüralist bir bakış açısıyla, halkın içine girerek onlardan biri gibi, onların lisanıyla bazen argo, bazen de onların mantığıyla hayatın tatlı ve acı yönlerini tablollaştırarak şiirleriyle ve yazılarıyla kaleme aldı. Âkif, vaazlarıyla, manzum ve nesir eserleriyle geçmişe ayna, geleceğe ışık oldu. Gelecek nesillere "Asım'ın Nesli" örneğiyle mesajlarını ilettiler.

Âkif'in, tefsir yazıları, vaazları, mektupları ve şiirleri tarihe ışık tutan bir günlük hükmündedir. Sadece kendi şahsi hayatının değil, topyekûn toplumun ahvalini en yalın haliyle gözler önüne seren toplum serencamı diyebiliriz.

Mehmed Âkif, tebliğ ve irşatta Nahl sûresi 125. âyetin muhtevası mucibince hikmet ile tavsiye, güzel nasihat ile davet, en güzel surette mücadele usullerini kullandı. Âkif, tahkiye usulü ile tebliğ, açıktan tebliğ, gizli tebliğ, dua ve yakarış ile tebliğ, iyiliği emretme kötülükten sakındırma ile tebliğ, tespit teşhis ve teşvik ile tebliğ usüllerine de yazılarında ve vaazlarında yer verdi.

Mehmed Âkif, camileri, minberleri, kürsüleri, kalemi, kelamı, mektupları, sohbet meclislerini, meydanları tebliğ ve irşat vasıtası ve mekanı olarak tercih etti. Âkif, zaman ve zemin ayırt etmeden ihtiyaç olan mekana, ihtiyaç olan zamanda giderek ve tebliğ vasıtalarını en güzel şekilde kullanarak gönüllere ve zihinlere tesirli ve belâğ bir üslûp ile hitap etti.

Mehmed Âkif'in vaazlarında dile getirdiği sorunlar, sadece yaşadığı çağ ile sınırlı olmayan insanlık ailesinin temel problemleri olan sorunlardır. Bu anlamda Mehmed Âkif, ufuk açıcı ifadesi ve hitabeti ile insanlığa ve yaşadığı topluma hitap etti. Âkif gerek nesir yazılarında, gerek manzum eserlerinde, gerek vaazlarında kapsayıcı ve kuşatıcı bir dilini kullanarak sanki kendi iç sesiyle konuşuyor, adeta hesaba çekilmeden önce kendisini hesaba çekiyor haleti ruhiyesi ile yazdı ve vaaz etti. Âkif, vaazlarında ve yazılarında yer yer sorular sorarak, cemaatin ve okuyucuların öz eleştiride bulunmasına salık verdi. Âyetler ve hadisler ışığında hakikati idraklere nakşetti. Âkif, kadimden atıya bir bağ kurarak yaşadığı zamanın sorunları ve gelecek güzel günler için çözüm önerileri ortaya koydu.

Âkif'in vaazları, şiirleri, tefsir yazılarından günümüz tebliğcileri istifade etmelidir. Âkif'in dile getirdiği hakikatler, âyet ve hadis ekseninde açıklandığı için, insanlığa huzur getirecek çözümler sunmaktadır.

Her ne kadar zaman ve zemin değişse de, Kur'ân'ın hakikatleri değişmez. İlahi mesajlar Kur'ân aşığı Âkif'in gönlünden süzülen, kaleme alınan, kelama dökülen, şiirleri, vaazları ve tefsir yazılarıyla tebliğ ve irşat usulü ortaya konulmaya çalışıldı. Tebliğ ve irşat ile vazifeli olan tüm din gönüllülerinin istifadesine sunuldu.

Gönül diliyle yazılanlar gönüllerde makes bulur. Âkif'in gönlünden süzülen, sese ve kelimelere dönüşen ifadeler her dönemde güncelliğini koruyacak evrensel hakikatlerdir. Dolayısıyla Âkif'in din ve vatan uğruna verdiği hayat mücadelesinden, genel anlamda eserlerinden, özel anlamda şiirlerinden tebliğ ve irşat gayesiyle istifade edilmesi, tefsir yazıları ve vaazları günümüz Türkçesine sadeleştirilerek yayınlanması önerilmektedir.

Tebliğ ve irşat her Müslümanın vazifesi olduğundan dolayı yakın tarihte yaşayan ve tebliğ ile hayatını tezyin eden Mehmet Akif'in hayatı, tebliğ mücadelesi ve tebliğe olan katkıları hikaye, roman ve çizgi roman türü edebi eserlerle sade bir lisan ile kitaplaştırılarak ilköğretim, ortaöğretim ve üniversite düzeyi gençlerin istifadesine sunulabilir.

Mehmet Akif'in hayatı, manzum ve nesir eserleri, vaazları, mektupları tebliğ ve irşat ekseninde incelenmesi, bu alanda yüksek lisans ve doktora düzeyinde araştırmaların yapılması tavsiye edilmektedir

Misyonu ve vizyonu ile temayüz etmiş Mehmed Âkif'in geçmişe ışık tutacak, geleceğe vizyon olacak vaazları ve şiirlerinden günümüz tebliğcileri tarafından kaynak eser olarak istifade edilebilir.

KAYNAKÇA

- Altuntaş, Halil ve Muzaffer Şahin. *Kur'ân-ı Kerîm Meâli*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2009.
- Andı, Fatih ve Hasan Akay. *İstiklal Marşı İstikbal Marşı 41 Dize 41 Yorum*, İstanbul: Hat Yayınevi, 2014.
- Andı, Tahir Fatih. *Bugünün Asımı*, 3 bs. İstanbul: Hat Yayınevi, 2016.
- Arslan, Hasan. “Mehmet Akif Ersoy’un Şahsiyeti ve Millî Mücadeledeki Rolü”. *İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* C.5, S.1 (2014): 117-150.
- Asiltürk, Bâki. “Mehmet Âkif Ersoy’un Manzum Hikâyelerinde Anlatım Teknikleri”. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 35/Özel Sayı (Güz 2021): 135-151.
- Ay, Merve. “Mehmet Akif’e İlham Veren Abdürreşid İbrahim”. <http://trdergisi.com/mehmet-akife-ilham-veren-abdurreşid-ibrahim/> [22.07.2021].
- Aydar, Hidayet. “Bir Kur'an Müfessiri Olarak Mehmet Akif”. *Diyanet İlmi Dergi*, S. 4 (1996): 25-50.
- Aydoğan, Bedri. “Mehmet Âkif’in Manzum Hikâyeleri”. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. C.IV, S. 4 (1996): 7-54.
- Ayhan, Halis. “Mehmet Akif’in Asım’ında Gençlik ve Eğitim”, *Mehmet Akif Ersoy*, Der. Mustafa İsmet Uzun. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2011, 310-313
- Beyanuni, Muhammed Ebü'l-Feth. *Davet İlmi*, çev. Murat Kaya. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2021.
- Bozkurt, Nebi. “Mektup”. <https://islamansiklopedisi.org.tr/mektup> [25.01.2022].
- Canım, Rıdvan ve Ethem Çalık. *Mehmet Akif Ersoy ve İstiklal Marşı*, 2. bs. İstanbul: Nüve Kültür Merkezi Yayınları, 2007.
- Cerrahoğlu, Abdurrahman. *Bir İslâm Reformatörü Mehmet Akif*, İstanbul: İstanbul Matbaası, 1964.

- Ceyhan, Abdullah. *Sırat-ı Müstakim ve Sebilü'r-Reşad Mecmuaları Fihristi*, Ankara: DİB Yayınları, 1991.
- Cüceloğlu, Doğan. *İçimizdeki Biz*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2002.
- Çakan, İsmail Lütfi. *Dini Hitabet*, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2005.
- . “Akif’in Fikir Dünyasından Yansımalar”, *Mehmet Akif Ersoy*, Der. Mustafa İsmet Uzun. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2011, 234-241
- . *Akifçe Tespitler Değerlendirmeler*, İstanbul: İFAV Yayınları, 2012.
- . *Hakkı Tavsiye Metod ve Vasıtaları*, 8 bs. İstanbul: İFAV Yayınları, 2017.
- Çantay, Hasan Basri. *Akifname*, 3 bs. İstanbul: Erguvan Yayınları, 2020.
- Çetin, Nurullah. *Emperyalizme Direnen Türk: Mehmet Akif Ersoy*, 1 bs. Ankara: Akçağ, 2012.
- Çitci, Sinan. “Mehmet Akif’in Şiirlerinde Kavli Dua”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 1, S. 4 (2008): 115-128.
- Devellioğlu, Ferit. *Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, 11 bs. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, 1993.
- Doğan, Abide. “Mehmet Âkif’in Seyahatleri ve Mısır Yılları”. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. Güz , S. 35/Özel Sayı, 2021: 103-113.
- Doğan, Mehmet. *Câmiddeki Şair Mehmet Akif*, İstanbul: İz Yayıncılık, 1998.
- Doğan, Mehmet. “Mehmet Akif Ersoy Hayatı Mücadelesi, Eseri ve Tesirleri”, *Mehmet Akif Ersoy*, Der. Komisyon. 3 bs. İstanbul: DİB Yayınları, 2021, 7-24.
- Dur, Ozan. “Mahir İz’in Kaleminden Mehmet Akif ve İstiklal Marşının Yazılış Süreci”. <https://www.ilmvemedenyet.com/mahir-izin-kaleminden-mehmet-akif-ve-istiklal-marsinin-yazilis-sureci.html> [23.11.2022].
- Duymaz, Recep. “Mehmet Akif’in Hayatı ve Eserleri, Edirne Yılları”, *Mehmet Akif Ersoy*, Der. Mustafa İsmet Uzun. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2011, 89-105
- Düzdağ, M.Ertuğrul. *Üstadım Mehmet Akif- Muallim Mahir İz*, İstanbul: Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı, 2011.

- . *Mehmet Akif Ersoy*, 3 bs. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2002.
- . *Mehmet Akif Mısır Hayatı ve Kuran Meali*, 6 bs. İstanbul: Gonca Yayınevi, 2020.
- . *Mehmet Âkif Ersoy Tefsir Yazıları ve Vaazları*, Ankara: DİB Yayınları, 2013.
- . *Üstadım Mehmet Akif Muallim Mahir İz'in Hatıraları*, İstanbul: Med Kitap, 2017.
- . *Mehmet Akif Hakkında Araştırmalar*, İstanbul: M.Ü. İ. F. Vakfı Yayınları, 1987.
- . *Mehmet Akif Hakkında Araştırmalar II*, 4 bs. C. 2 İstanbul: M.Ü.İ.F. Vakfı Yayınları, 2014.
- . *Mehmet Akif Mısır Hayatı ve Kuran Meali*, 6 bs. İstanbul: Gonca Yayınevi, 2020.
- . *Safahat Tam Metin ve Safahat Dışında Kalmış 54 Şiir*, 2 bs. İstanbul: Çağrı Yayınları, 2005.
- Düzdağ, M. Ertuğrul ve Orhan Okay. "Mehmet Âkif Ersoy". DİA (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28/ 432-439.
- Düzdağ, M. Ertuğrul ve Orhan Okay. "Mehmet Âkif Ersoy". <https://islamansiklopedisi.org.tr/mehmed-akif-ersoy> [23.07.2021].
- Edib, Eşref. "Sebilü'r-Reşad'ın Ellinci Yılı". *Sebilü'r-Reşad* XII, S. 276 (Eylül 1958): 2–12.
- Efe, Adem. "Uzun Soluklu İslâmcı Bir Dergi: Sebilü'r-Reşad". *Marife*, S. 2 (2008): 155-178.
- Ergin, Osman. *Türk Maarif Tarihi*, C. 1. İstanbul: Eser Matbaası, 1977.
- Erişirgil, Mehmet Emin. *İslamcı Bir Şairin Romanı Mehmet Akif Ersoy*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2006.
- Ersoy, Emin Âkif. *Babam Mehmet Âkif*, Ankara: Kurtuba Kitap, 2016.
- Ersoy, Mehmet Âkif. *Açıklamalı Safahat Lügati*, Düz: Talip Mert. İstanbul: Yağmur Yayınları, 2016.
- . *Kur'ân'dan Ayetler Nesirler*, Düz: Ömer Rıza Doğrul. İstanbul: Yüksel Yayınevi, 1994.
- . *Kur'an Meali*, Düz: Recep Şentürk ve Asım Cüneyt Köksal. İstanbul: Mahya Yayınları, 2013.

- . *Mehmet Akif Düzyazılar Makaleler-Tefsirler-Vaazlar*, Düz: A. Vahap Akbaş. İstanbul: Beyan Yayınları, 2011.
- . *Mehmet Akif Sesleniyor*, İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 2007.
- “Mehmet Akif Ersoy’un Yazdığı İstiklal Marşının Resmen Kabulünün 100. Yılı”
<https://osmanlimuzigi.istanbul.edu.tr/tr/content/istiklal-marsi-100-yil/tanitim,>
[22.10.2022].
- “Mehmed Âkif Ersoy Hayatı ve Eserleri”
<https://www.muhammedbalci.com/kitaplika/152.pdf>. [11 01, 2022].
- . *Mektuplar*, Düz: Yusuf Turan Günaydın. Atlas Kitap, 2016.
- . “Ayet Meali Al-i İmran 26” <https://mehmetakifarastirmalari.com/2016/02/28/ayet-meali-al-i-imran-26/>. [28.09.2022].
- . “İslamlaşmak”. *Sebîlü’r-Reşâd Dergisi*. C. 16, S. 404 (04.1919): 132-133.
- . “Nasrullah Kürsüsünde”. *Sebîlü’r-Reşâd Dergisi*. C. XVIII, S.464 (Kasım 1920): 249-259.
- Fergan, Eşref Edip. *Mehmed Akif Hayatı ve Eserleri ve 70 Muharririn Yazıları*, C. 1. İstanbul: Sebilürreşat Neşriyat, 1962.
- Fergan, Eşref Edip. *Mehmet Akif Hayatı, Eserleri ve Yetmiş Muharririn Yazıları*, İstanbul: Beyan, 2010.
- Gündüzalp, Selim. *Mehmet Akif Ersoy*, İstanbul: Zafer Yayınları, 2008.
- Gündüzalp, Selim. *Mehmet Akif Ersoy Hayatı ve Eserlerinden Seçmeler*, 11 bs. İstanbul: Zafer Yayınları, 2015.
- Günaydın, Yusuf Turan. *Mehmet Âkif Ersoy-Mektuplar*, Ankara: Atlas Yayınları, 2016.
- Güngör, Erol. *Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak*. İstanbul: Ötüken Yayınları, 1995.
- Güngör, Şengül. "Cerrahi Girişim Yapılacak Vakalarda Preoperatif Dönemde Müzik Terapi ve Dokunma Terapisi İçeren Hemşirelik Uygulamalarının Hasta Üzerindeki Etkilerinin Araştırılması" Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999.

- Hazer, Gülsemin. “Safahât'ta Kısa Öykü Örnekleri”. *Dil ve Edebiyat Araştırmaları*. (DEA). S. Özel Sayı, 2021: 271-293.
- Hökelekli, Hayati. “İnzar”. <https://islamansiklopedisi.org.tr/inzar>. [11.01.2022].
- “Hadis Tercumesi” <https://mehmetakifarastirmalari.com/2016/02/28/hadis-tercumesi/> [24.10.2022].
- İmamoglu, AbdulVahit. “Akif'in Hayatından Seçmeler.” *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 10 (1991): 324- 335.
- . *Mehmed Âkif ve İnanan İnsan*, İstanbul: Ravza Yayınları 1996.
- İnan, Ruhi. “Savaşın Gölgesindeki Metinler; Zeytindağı ve Necid Çölleri'nden Medine'ye.” *International Journal of Language Academy* 2/4 , S. 2342-0251 (2014): 403- 411.
- İz, Mahir. *Yılların İzi*, İstanbul: Kitapevi Yayınları, 2022.
- Işık, İhsan. <https://www.tyb.org.tr/ihsan-isik-mehmet-akifin-siirinde-temalar-49067h.htm> [26.10.2022].
- . “Mehmet Âkif'in Şiirinde Temalar.” *Vefatının 71. Yılında Mehmet Âkif Ersoy Bilgi Şöleni: Mehmet Âkif, Dönemi ve Çevresi*, Der. Mehmet Doğan, Ankara: Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları, 2008, 128- 139.
- Kabaklı, Ahmet. *Mehmet Akif*, İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, 2006.
- Kahraman, Fikret. *Sünnetin Işığında Tebliğ ve Davet*, Ankara: DİB.Yayınları, 2007.
- Kaplan, Sadettin. *20 Yüzyıl Türk Şiirinde Beş Şair*, 3 bs. İstanbul: Aden Yayınevi, 2015.
- Karagöz, İsmail, Fikret Karaman, İbrahim Paçacı, Mehmet Canbulat, Ahmet Gelişgen, ve İbrahim Ural. *Dini Kavramlar Sözlüğü*. 3 bs. Düz: İsmail Karagöz. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007.
- Karakoç, Sezai. *Mehmet Akif*, 10 bs. İstanbul: Diriliş Yayınları, 2007.
- Karaman, Hayrettin. <https://www.hayrettinkaraman.net/makale/1284.htm> [26 10 2022].
- Karataş, Turan. “Mehmet Akif'in Mektupları”. *Mehmet Akif Ersoy* Der. Mustafa Uzun, 359-369. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2011.

- Kavaklı, Ali Erkan ve Mustafa Duran. *Milli Şair Mehmet Akif Ersoy Hayatı ve Ölümsüz Şiirleri*, İstanbul: Ensar Yayınları, 2019.
- Koç, Canan Olpak. “‘Kolektif Kimlik Kurma’ Çabası Olarak Mehmet Âkif’in ‘Benlik’ Özellikleri.” *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. S. Özel Sayı (2021): 183-206.
- Komisyon. *Mehmet Akif Ersoy*, Ankara: DİB Yayınları, 2021.
- . *Mehmet Akif Ersoy ve İstiklal Marşımız*. İstanbul: DİB Yayınları, 2021.
- . *Vefatının 75. Yılı Anısına Mehmet Akif Ersoy*. İstanbul: DİB Yayınları, 2021.
- Kuntay, Mithat Cemal. *Mehmet Akif Hayatı-Sanatı-Seciyesi Seçme Şiirleri*, İstanbul: Yeni Mecmua Yayını, 1948.
- Kurşun, Zekeriya. <https://islamansiklopedisi.org.tr/canakkale-muharebeleri> [23.11.2022].
- Kurt, Ali. “Mehmet Âkif Ersoy’un Mektuplarında Mizah”. *Dil ve Edebiyat Araştırmaları*, 11 (2021): 101-138.
- Kurumu, Türk Dil. *Türkçe Sözlük*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2005.
- Kutay, Cemal. *Necid Çöllerinde Mehmet Akif*, İstanbul: Tekin Yayınları, 1992.
- Münevver Ayaşlı. “Büyük Şair Büyük İnsan”. *Türk Edebiyatı Aylık Fikir ve Sanat Dergisi Aralık*, S.158 (1986).
- Okay, Mehmet Orhan. *Mehmet Akif Kalabalıklarda Bir Yalnız Adam*, 2 bs. İstanbul: Dergah Yayınları, 2017.
- . *Mehmet Akif Bir Karakter Heykelinin Anatomisi*, 3 bs. Ankara: Akçağ Yayınları, 2005.
- Önkal, Ahmet. *Resulullah’ın İslam’a Davet Metodu*, 28 bs. İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2019.
- Özalp, Ömer Hakan. *Mehmet Âkif Ersoy’un Aile Mektupları*, Düz: Nihat Karaer. Burdur: Semih Ofset S.E.K. Yayıncılık, 2010.
- Özcan, İsmail. *Tarihten Günümüze Espri ve Fıkralarıyla Ünlüler*, 1 bs. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2015.

- Öztürk, Mahmut. “Milli Şairimiz Mehmet Akif Ersoy’un Gerçekleşmeyen Projeleri”. *Kırıkkale İslami İlimler Fakültesi Dergisi*. S. 2 (2016): 61-82.
- Öztürk, Nazif. “Taceddin Dergahi” <https://islamansiklopedisi.org.tr/taceddin-dergahi> [13.11.2022].
- Özdemir, Ali. *Rol Model İnsan Mehmed Âkif Ersoy*, İstanbul: Erdem Yayınevi, 2021, 181.
- Pazarlı, Osman. *Din Eğitim ve Öğretiminde Genel Metotlar*, İstanbul , 1967.
- Safahat, Dijital. <https://safahat.diyaret.gov.tr/PoemDetail.aspx?bID=12&pID=118> [26.07.2021].
- . <https://Safahat.diyaret.gov.tr/PoemDetail.aspx?bID=1&pID=48> [02.01.2022].
- Sağlık, Şaban. “Mehmet Âkif’in Şiirlerindeki Hikâye Unsurları”. *Hece Mehmet Âkif Ersoy Özel Sayısı*. 133 (2008): 362-393.
- Semiz, Yaşar ve Osman Akandere. “Milli Mücadele’de Mehmet Akif (Ersoy) Beyin Faaliyetleri” http://isamveri.org/pdfdrq/D00229/2002_54/2002_54_SEMIZY.pdf [13.11.2022].
- Sevgi, Ahmet. *Ötelere Otuz Üç Kişi*, 2 bs. Konya: Palet Yayınları, 2015.
- Şahin, Ahmet Metehan. “Hususi Mektuplarına Göre Mehmet Âkif Ersoy”. S: 831 *Türk Dili*. C.70, S.831 (2021): 78-87.
- Şahin, Sinan. “Millî Mücadele Döneminde Mehmet Akif Ersoy’un Kastamonu Vaazı Üzerine Bir İnceleme”. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 19, S. 2. (Aralık 2017): 311-338.
- Şengüler, İsmail Hakkı. *Açıklamalı ve Lügatçeli Mehmet Akif Külliyyatı*, 10 Cilt. Hikmet Neşriyat: İstanbul,1996.
- Şentürk, Recep ve Asım Cüneyt Köksal. *Mehmed Âkif Kur’an Meali*, İstanbul: Mahya Yayınları, 2012.
- Şentürk, Habil. *İslami Hayatın Psikolojik Temelleri*, İstanbul: İz Yayıncılık, 2010.
- Tansel, Fevziye Abdullah. *Mehmed Akif Ersoy*. İstanbul: İrfan Yayınevi, 1973.

- Timur, Kemal. “Mithat Cemal Kuntay’ın Gözüyle Mehmet Akif“. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. S. 11 (Nisan, 2014): 53-79.
- Topcu, Nurettin. *Mehmet Akif*, İstanbul: Dergah Yayınları, 2019.
- Turgay, Nurettin. “Mehmet Akif Ersoy’un Şiirlerinde Kur’ân Etkisi ve Din Yoluyla İrşad”. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları* 1. S. 2 (2012): 28-56.
- Turinay, Necmettin. *İstiklal Marşının 100. Yılında Mehmet Akif Ersoy Şiir Külliyesi Safahat*, Ankara: TBMM Yayını, 2021.
- Uçman, Abdullah. “Millî Mücadele Sürecinde Mehmed Âkif ve İstiklâl Marşı”. *Dil ve Edebiyat Araştırmaları (DEA)*. Özel Sayı, 2021: 9-26.
- . “Mehmet Akif’in Mücadele Yılları”, *Mehmet Akif Ersoy*, Der. Mustafa Uzun. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2011, 72-88
- Ünal, Mehmet. “Sırat-I Müstakim ve Sebilu'r-Reşad Dergilerinde Yayımlanan Kur' an ve Tefsirle İlgili Çalışmalar”. *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi Hakemli Dergi IX* (2007).
- Yakut, Selahattin ve Abdulkadir Dünder. “Mekânın Ruhu: Dinî Mekânların Psikolojik Dili”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 13, S. 73 (Ekim 2020).
- Yardım, Dilek. “Mehmet Akif’in Şiirlerinde Tasvir Üzerine Bir İnceleme” Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020, 51 -52.
- Yılmaz, Hasan Kamil. “Tebliğ, Davet ve İrşat İle İlgili Kavramsal Çerçeve”, *Din Hizmetlerinde İletişim ve Tebliğ*, Der. Hasan Kamil Yılmaz Faruk Kanger. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2021, 11-34.

EK2

ÖZGEÇMİŞ

Hatice ÇİFCİ

A. EĞİTİM

Yüksek Lisans: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Din Hizmetlerinde İletişim ve Tebliğ Anabilim Dalı, 2023, İstanbul

Lisans: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 2000, İstanbul

B. MESLEKİ DENEYİM

2000 Milli Eğitim Bakanlığı Öğretmen

2004 Milli Eğitim Bakanlığı Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni

2014 Diyanet İşleri Başkanlığı Vaiz

2022 Diyanet İşleri Başkanlığı Uzman Vaiz